

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Свободијада, Глас каменштака

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. **Свободијада, Глас каменштака**
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

Свободијада Епски спјев у десет пјесама	5
ПЈЕСМА ПРВА	5
ПЈЕСМА ДРУГА	25
ПЈЕСМА ТРЕЋА	48
ПЈЕСМА ЧЕТВРТА	57
ПЈЕСМА ПЕТА	65
ПЈЕСМА ШЕСТА	79
ПЈЕСМА СЕДМА	87
ПЈЕСМА ОСМА	93
ПЈЕСМА ДЕВЕТА	123
ПЈЕСМА ДЕСЕТА	144
Глас каменштака	175
ГЛАС КАМЕНШТАКА ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1711. ДО 1813. ГОДИНЕ	175
ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ НАПИСАНА НЕВЈЕШТИМ ПЕРОМ, АЛИ ЗАДОЈЕНА СЛОБОДНИМ ДУХОМ	176
Регистар властитих имена	214

Свободијада
Епски спјев у десет пјесама

ПЈЕСМА ПРВА

О висока неба кћери,
којом вјечност види човјек,
која ув'јек свезу храниш
међу малим чојка умом
5 и високим неба духом,
распусти ми крила умна
да с' у ове стихе моје
види дара вишњег сила,
величаство душе твоје.
10 Дај ми пјеват славна дјела
отачаства бранитељах,
њих јунаштва казат фална
од нестања српског царства,
који крвцу како воду
15 вјечно лише, и сад лију,
за обрану и слободу
непрестано боје бију;
који рода славу бојну
сачуваше и дигоше
20 испод ногах варварскијех
хуком сјајна оружија.
Откуд свјетлост истјецаше
и ума се Феб рађаше,
ђе у храме пророчества
25 син божества св'јету сиде,
откуд извре р'јека чиста
ученија мирног Христа –
ту се сада рађа мрска
зла, глупости сваког¹ грађа.
30 Азија је, људства мати,
сад робиња глупог Турства;

¹Код П. А. Лаврова (*Петар II Петровић Његош*; Москва, 1887) и М. Решетара (*Свободијада, Мање пјесме, Проза*; Државно издање, Београд, 1927) уместо сваког стоји сваке. (Прим. прир.)

мрачна глупост азијатска
на три св'јета половине²
распространи мрачно царство
35 тавне ноћи и Ереба.
Њена мрачност војеваше
против људског просвјештења,
како мрачни облак густе
кад га Еол зајми хитри
40 из њедарах океана
док њим затми бистре луче
које сјају и сипљу се
на свјетове неизбројне
из сјајнога круга вјенца
45 који чело гордо кити
воздушнога свјетовлаца.
Шта слијепи крвожедни
приврженци Алкорана
сташе питат ненавишћу
50 своја звјерска срца, душе,
против српске владе царства,
тад витештвом сјајућега,
док косовски бојак знатни
раздријеши грозну судбу,
55 и Видовдан, данак страшни,
с двије главе круну диже –
са Лазара и Мурата.
Клону слаби пред силнијем,
изнемокша мишца Срба
60 у Косову царство даде,
и потоци крвљу течни
понесоше сјајну круну
са Лазара српског цара
на султана Бајазита.
65 Српска сила и држава
на Косову тад погибе,
али слава и витештво
у ц'јелом се виду каза.
А свједок је тога прави
70 Обилића мач крвави,
који цару Амурату
даде смрти горку чашу

²Код Лаврова и Решетара уместо *половине* стоји *четвртине*. (Прим. прир.)

у Косову пољу испит,
јер витеза обесмрћа
75 славна смрца и гробница
ка с добићу славан живот.
По косовском плачном боју
синови се Туркистана
по држави падшој Срба
80 разасуше, умножише,
и тиранска своја срца
крвљу српском напојише
ка бијесни ненаситни
горски вуци и тигрови
85 кад у мирно стадо уђу
које нема свог пастира³,
већ сметено и безглавно
по горама облијеће
и постаје жертва сама
90 ненаситног срца звјерског.
Име Срба свуд потону
и свијећу Српства сјајну
б'јесни вихор азијатски
тад угаси пред свијетом.
95 Јунаци се поскиташе,
истурчи се сва господа;
народ храбри поче носит
јарам тешки гнусна ропства.
И ти, музо, твоје жице
100 у плач сада преокрени,
виђ потомке Славјанове
и војнике Душанове
ђе на врату носе тешки
и погани јарам ропства.
105 Обилићу и Топлица,
Косанчићу, Југовићи,
срећни ли сте, витезови,
јер у боју косовскоме
свиколици погибосте
110 за обрану отачаства,
да очима не гледате
народ српски подјармљени
ђе уздише и ђе плаче,

³Код Лаврова и Решетара уместо *свог пастира* стоји *чобанина*. (Прим. прир.)

а у плачу вас кликује
115 да г' пуштите, одрешите
из синџира несноснога
у који га Осман свеза.
Како грозне војеведе,
азијатски владатељи,
120 тирјанскоме своме скиптру
савиш' српску поб'јеђену
и никоме неприклону
храбру главу и витешку,
одма стали војске дизат,
125 мачем, огњем свијет требит,
и народе земне многе
бешчовјечној својој влади
потчињати, покорати.
Свуд идући крв лијаху,
130 народ људски истребљаше;
све им жертва бјеше сама
бешчовјечног славољубја.
Но њиова бујност луда
и слијепо завладање
135 поче Србу ум растварат⁴
и од сна га тешког будит;
сташе оци, тужне мајке
својој ђеци казивати
ка су пређе њини преци
140 у слободи уживали,
како л' сада они живе
под несносном ропства⁵ сјенком
противнога Алкорана.
Савјет мајке, оца – д'јете
145 ка природно к себе прима;
ђе год витез особити
по косовском тужном боју
од Српкиње породи се
којег Турство не уграби,
150 сваки кућу, оца, мајку –
све остави па побјеже
у савито крвљу гњездо,
ђе слободe искра сјаше.

⁴Код Лаврова и Решетара уместо *ум растварат* стоји *на ум падат*. (Прим. прир.)

⁵Код Лаврова и Решетара уместо *несносном ропства* стоји *претешком гнусном*. (Прим. прир.)

155 Поче духом Немезисе
 против Турства сваки дисат,
 и за вјеру, отачество
 своју крвцу проливати,
 па Данила по храбрости
 себи вождом изабраше.
160 Како Срби опазише
 да Данило с Гором Црном
 изгна Турке и пос'јече
 из области Горе Црне,
 одма сташе долећиват
165 на глас мили од слободе
 како хитри соколићи
 кад их зивне цар свјетлости
 и тешки им синџир сломи
 у који их ноћца веже.
170 Па почеше четовати,
 боје с Турцма честе бити;
 Босне равне, Албаније
 и гласите Херцеговске –
 зулумћаре, гнусне Турке,
175 који раји додијаху,
 свуд бијаху и ћераху.
 Сташе српски мачи остри
 оков ропства прекидати,
 и џефердан с хучним гласом
180 глас слободе каживати;
 ста мраморје често ницат
 из просуте крви Турства,
 и у многа српска срца
 стаде тешка и жалосна
185 рана дата на Косову
 зарастати, пребољати.
 Шта ли Ахмет, султан горди,
 кад разумје, поче зборит
 у дивану безбожноме,
190 ђено вулкан гнусна Турства
 кује свагда отровите
 и пламене стреле, маче,
 с којијема право људство
 с лица земље истребљају
195 и невину крв му лију?

„Шта л' то – рече – оће бити?
Зар се мртва смије раја
жива казат у мом царству,
коју ми је мач прађеда
200 на Косову с крвљу тешком
покорио и добио?
Зар не памти ниска раја
да се царском скупом крвљу
ње свобода угасила?
205 Зар се она дигла бити
с сином неба, братом сунца
и свечевом всемогућом
сабљом, руком и мишицом,
тено које остру мачу
210 и божества бесамртна
своја царства уступају,
од које се страха тресу
мрачна мора, круте горе?
Ономе л' се та противи
215 што из руке Јупитера
узе страшни треск громовах,
што из руке грозну Марсу
узе копље, штит и сабљу,
којега се крјепкој вољи
220 Посидона страшно царство
покорило и предало,
пред којом је отачаство
Александра и Ликурга
поваљено у прах пало,
225 која се је славом браном
потوماках Египтових
окрунила и подигла,
којојзи је храброст своју
уступила и предала
230 хитра Перса на бој руке?“
Јарост љута сатрапова,
коју њему мучитељско,
звјерско чело кажеваше
спрам поникше искре Српства,
235 у страх ропски диван врже.
Но тад владац Дарданелах
све на страну мисли тури

и умекша љутост срца;
поче одма зло умишљат
240 и огњене стреле коват
да слободу с њима гњездо,
којено је савијено
у аждаје седмоглаве
страшним устма и жвалама,
245 сжеже, спали и задави.
Пошто совјет бешчовјечни
у дивану утврдио,
тад дозивље серашћера,
Ахмет-пашу војсковођу,
250 па му гордим поче гласом
цар Ахмете говорити:
„Ахмет-пашо, вјерна слуго,
већ ми тужбе дојадише;
често мене долијећу
255 с крвљу људском написате
танке књиге са крајине,
која се је од поскора
у мом царству заметнула.
Моја раја, Гора Црна,
260 скоро ми се одметнула,
и с Турцима кавгу љуту
заметнула, крв пролила.
Јошт знај, слуго, прошлог года⁶,
кад храбрости нашој правој
265 побједитељ Шведа Карла
прутска поља сва уступи,
онда ми је Гора Црна,
по навјету Москве цара,
моје земље похарала
270 и паланке попалила.
Тадар су ми три везира
од ње боја проплакали.
Треба искру ту погасит! –
Ако ли се не угаси,
275 с угледа⁷ се њена може
неугасни пламен хитри
разасути, распалити,

⁶Код Лаврова и Решетара уместо *года* стоји *љета*. (Прим. прир.)

⁷Код Лаврова и Решетара уместо *угледа* стоји *изгледа*. (Прим. прир.)

и опалит наша крила
нашироко распуштена.
280 Но ме слушај, вјерна слуго,
серашћера име носи,
припаш' мача крвобојна
који ти је моја рука
за побједи честе дала;
285 разви барјак османизма,
а којега поглед, сјенка
побјеђава сопотивне;
скупим војску на бој хитру,
од које се поднебески
290 простор тресе, убојава;
непобједну силу крени,
спршти рају непокорну!
Све ратнике исиједи
који су се усудили
295 дићи слабу своју руку
на свечева прапотомка,
правог неба насљедника,
којино је посредственик
међу небом и свијетом,
300 и којега сабља брани
Селенино плаво царство.
Мушко лудо и све женско
довед' робјем у Стамболу;
Дарданелах избе мрачне
305 и жељезне тврде везе
без робја су остануле.
То је света воља свеца
да се раје непокорне
сви синџири и све избе
310 за гњев његов сад напуне.“
Ахмет прими заповијед,
па Белони турској каза
да му кола брзотечна
спрема брже и приправља,
315 у њих с крилма коње спреже
да наредно сјест му буде
у војена лучна⁸ кола.
Он полкове диже храбре,

⁸Код Лаврова и Решетара уместо *лучна* стоји *мучна*. (Прим. прир.)

јаничаре убојите
320 и спахије гласовите,
четрдесет управ бројем
што хиљадах собом узе.
У Белоне громоносна
сједе кола и кочије,
325 па безбожну крену силу
да загуши глас слободе,
име Српства да у тешки
тада синџир вјечно свеже.
Но ће бодрост рјешителна,
330 која смрти име горко
чут не оће ни познати,
камол' га се убојати –
ту се мука одржати,
а камоли надвладати;
335 ђе за вјеру и слободу
народу се славно чини
умријети, крв пролити,
ту је ову искру живу,
којуно је општа мати
340 у сва људска срца дала,
немогуће утулити.
Глас допаде ратоборце
јере на њих сила турска
разјарена хитро иде.
345 Када они разумјеше
какав њима мрски⁹ синџир
кује Стамбол ненасити,
шта л' ненавист подла турска
мисли од њих да поради
350 (Црногорца око бистро
виђе турско намјерење,
иако га турска лажа
под завјесом својом слабом
покриваше и тајаше),
355 одма хитро искуп храбри
на Цетиње искупише,
те вијеће за све граде
како ће се тужни бранит
од стамболска љута змаја.

⁹Код Лаврова и Решетара уместо *мрски* стоји *тешки*. (Прим. прир.)

360 Слуша Данил, вожд им храбри,
 на бојни се мач нагнуо,
 па им храбрим гласом поче
 ове р'јечи говорити:
 „Слушајте ме, витезови,
365 откако нам азијатска
 на грабежу хитра рука
 с безаконим силом узе
 наше царство и државу,
 отад српско храбро племе
370 на себ' јарам ропства узе,
 отад слава и витештво
 у мраку се српско¹⁰ сакри,
 светиње ти отад наше,
 и црквене и народње,
375 азијатска нога згази.
 Витезове наше храбре,
 ђе гође се који јави,
 свакојега приведоше
 на невини олтар жртве
380 јароснога и љутога
 остра мача османскога.
 Синџири су азијатски
 пуни српског тужног робја.
 Ненасита бешчовјечност
385 чула сада, разумјела
 ђе из крви наше јадне
 свободнијем духом Српства
 иза јарма несноснога
 одахнусмо, пофатисмо;
390 па је стога многу војску
 на нас дигла да нас згњави
 и слободе св'јећу нашу
 да вјечнијем мраком скрије,
 да нас редом витезове
395 све јаросну мачу преда,
 наше друго плачно робје
 да синџиром љутим вежу
 и на сваке муке муче.
 Слушајте ме, Црногорци,

¹⁰У првом издању (издавач Љубомир П. Ненадовић, Земун, 1854) уместо *српско* стоји *срамно*. (Прим. прир.)

400 ја сам пастир ваш црковни,
ал' неправда Турства гнусна
пригнала ме мач носити,
с њим свободу отачества
до посљедње капи крви
405 од турскога јарма бранит.
Је л' нам, браћо, поштеније
са мачевма у рукама
на мегдану смрт добити
него женски, неваљатно,
410 у крвничке руке пасти,
да нас скврни Турци муче
а потомци Српства бруче?
Истина је да је много
у Турчина силне војске,
415 ал' се слава с мноштвом бојна
на мегдану не добива,
већ са слогом и преглоћом
јунаштва се в'јенци грабе.
Што је више турске војске,
420 то је наша виша слава;
јер, ако је добијемо,
с тијем ћемо бесамртну
и вјечиту славу добит;
ако л' она нас добије,
425 ми сви од ње на мегдану
изгинемо, крв проспемо –
опет њојзи славе нема
што са мноштвом мање доби,
него ћемо славе в'јенце
430 ми понести у гроб собом.“
Онда храбре војевode
и војници сви повичу:
„Чуј, владико и наш вожде,
сви ми храброст твоју знамо
435 и ненавист против ропства;
твоје мишце храброст тврда
сави гњездо од слободе
у аждаје љута жвала.
Ми готови сви стојимо
440 Ђе нам речеш крв пролити;
за свободу отачаства,

сви волимо погинути
но ње име изгубити.“
Тада Данил, све војводе
445 и остали сви војници
даше жртву непорочну
од чистог срца к небу,
па се храбра војска диже,
пет хиљада витезова,
450 све дружине Леонида –
или своје отачество
од аждаје ненасите
одбранили, сачувати,
ил' посљедњу капљу крви
455 на олтар му жртве дати.
Кад окрену храбра војска,
развише се ратни знаци;
слободе се љупке гњездо
у три пута све потресе:
460 убоја се зар синовма
да му сјајно име своје
на мегдану не изгубе.
Глас се вилах у облаке
већ многим причујаше
465 ње добића пјесне поју.
Сваки витез на бој хити
ка да сваки прозираше
да ће славу бесамртну
у њем стећи и добити.
470 Џефердара бистра хука,
глас пјесамах Скендербега
и Српкиње подбуњаше
да с витезма на бој иду
отачества слобод бранит.
475 Дође војска утруђена
међу брда два висока,
међу Врањом и Пржником,
на источник бистротечни
од Влахиње знатне воде,
480 ње се виле планинкиње
по три пута на год купе,
те витезма Горе Црне
плету вјенце неувехле,

те их отлен носе хитре
485 да храм вјечни бесмртија
с њима ките и поносе.
Ахмет силни својој војсци
бјеше ово дивно мјесто
изабрао, обрекао
490 да на њему око силни
метне Турцма и постави,
пак отолен да разреди
на четворо силну војску,
да с њом згази и истреби
495 младолико но гласито
зачетије храбра Српства.
Вјешта бојма, црногорска
тек што бјеше храбра војска
мало трудна одахнула
500 и од сна се растрезнила;
тек весели мајски пјевци
бјеху јасност свога гласа
по горама распустили,
и појаху пјесме дичне
505 за побједу сјајна Феба
над Ереба тавном владом,
коју брзо предвиђаху;
тек вјесница б'јела дана
бјеше своја бистра крила
510 из источне мрачне свезе
истргнула, раширила,
и за златне горде власе
потезаше и тегљаше
Уранова свјетилника,
515 а громови б'јесна Турства
у станове страшне војске
загрмјеше, зајечаше,
и планина једна другој
њих гласове предаваше.
520 Јек громовах Црногорцма
каза управ да се креће
на побједу турска војска.
Витез Данил тада бјеше
и све храбре војсковође
525 код бистрога источника,

те молитве небовлацу
са сузама пошиљаху
да им војсци буде малој
он вјечити предводителъ.
530 Па кад дужност чојка к небу
совршише, отправише,
онда мудри савјет чине
како ће се на бусије
разредити и покрити
535 и које ће војсковође
пред војницима поставити.
За све дивни мудри вијећ
поглавице учиниле;
на три мјеста храбру војску
540 на бусије поставише:
једну собом узе Данил,
с њом западе на друм тврди,
кудијен ће турска војска
са свом силом ударити;
545 другој вожда знатна даде,
Мићуновић силна¹¹ Вука,
којега се мача Турци
ка огњена грома боје –
витешку му војску даде:
550 „Држ ти, Вуче, ову војску,
с њом запани у планину
у дно Врање крај друма,
скри се у лист и у траву,
бојак¹² немој заметати
555 док на мене на друм турска
не удари прва¹³ војска,
а кад она на ме удри,
на пушчани глас не удри
док не чујеш клепет мача,
560 а кад клепет мача чујеш,
удри, Вуче, са свом силом
на средину турске војске,
нас не издај на невољи
да те мајке, српска дјеца

¹¹Код Лаврова и Решетара уместо *силна* стоји *храбра*. (Прим. прир.)

¹²Код Лаврова и Решетара уместо *бојак* стоји *кавгу*. (Прим. прир.)

¹³Код Лаврова и Решетара уместо *прва* стоји *силна*. (Прим. прир.)

565 довијека не проклињу“;
трећу даде војску хитру
Ђурашковић знатну Јанку:
„На ти, Јанко, ову војску,
с њом западни у Пржнику,
570 с Турцма кавгу не почињи
докле Вуче не удари
насред турске многе војске,
а кад Вуче с војском удри –
удри, Јанко, што мож боље;
575 ако л’ снажно¹⁴ не удрите,
ја ћу главом погинути
и остала моја војска.“
Војсковође војске своје
у бусије поставише.
580 Мало затим источна се
отворише златна врата
и дан мајски, цв’јет времена,
аљином се б’јелом покри.
У та доба Ахмет-паша¹⁵
585 на Ћемовском равном Пољу
у три дуга реда пружи
крвожедну турску војску,
па најпрвом рече ићи
јаничарском б’јесном полку,
590 а за њиме сустопице
Скендербега потомцима,
огњевитој Арбанији,
а он у ред задњи оста
пред господом међ спахије.
595 Кад јекнуше шумни бубњи,
а писнуше гласне¹⁶ свирке,
узираше турска срца,
раширише изнад војске
бојни знаци своја крила.
600 Блијешћаху људске очи
када поглед ћаху бацит
на оружје пламно турско,

¹⁴Код Лаврова и Решетара уместо *снажно* стоји *зорно*. (Прим. прир.)

¹⁵Код Лаврова и Решетара после овог долази стих *са гордом се војском виђе*, којег нема у првом (Ненадовићевом) издању. (Прим. прир.)

¹⁶Код Лаврова и Решетара уместо *гласне* стоји *златне*. (Прим. прир.)

у којему цар свјетлости
своје лице огледаше.
605 Морао би Рим витешки,
како што је и Грк храбри,
овој сили уступити;
али тврдост постојана
славенскога срца, душе
610 не уступа с бојна поља
докле л' витез цигли тече.
Гледе силу страховиту
к себ' идућу Црногорци,
од које се горе тресу
615 и дубраве јече мрачне;
али храброст Црногорца
све на једној мјери стоји.
Ту ти друге мисли нема,
нити језик зна што рећи
620 већ ал' мегдан задобити,
али на њем сви изгинут;
са срамотом нема куће
која ће му к себи дати.
Прође зорна прва војска
625 мимо Врање и Пржника,
право друмом пут Влахиње,
не опази двије змије
које ће јој очи црне
и ње срце ишчупати.
630 Док нагази¹⁷ љута војска
на бусију Данилову,
кржави се бој зађеде:
зацилихта свака пушка,
запишћеше змијовидни
635 црногорски џефердани.
Јаничари силни Турци
сташе вити како вуци;
јаничарским месом друма
од Влахиње затворише,
640 ал' се бојем пушчанијем
по сахата с Турцма бише,
па на сабље и мачеве
удрише се Црногорци

¹⁷Код Лаврова и Решетара уместо *нагази* стоји *наљезе*. (Прим. прир.)

и гласити јаничари
645 по мегдану широкоме.
Стаде клепет остра мача,
бритке сабље и палоша.
Мићуновић како зачу
да се пушка на Влахињи
650 чут ни једна већ не може,
но да остра гвожђа звече
а кликтају¹⁸ витезови –
онда с Јанком побратимом
насред војске турске удри.
655 Бој се згусну, магла паде,
прекиде се турска војска,
врела крвљу потекоше;
задња с пашом јуриш чини
да првојзи припоможе,
660 а прва се силна смете,
јер је љуте српске змије
са свих странах опколише.
Сад, високе жителнице
Геликона и Парнаса,
665 живи пламен ваш улите
у мој разум и перо ми,
да бар мало св'јету кажем
овај данак крволитни! –
Ахмет грозни када виђе
670 да не може надвладати
с мноштвом Турства храброст српску,
поче бјежат без обзира;
јаничарско племе само
оста црну лити крвцу,
675 јер му бјежат не даваше
Мићуновић с побратимом.
Славоносна црногорска
када виђе хитра војска
да са стражњом Ахмет-паша
680 од крвава љута боја
стаде с смртна мјеста битке
измицати и бјежати,
онда храброст Пелевића
и одважност Обилића

¹⁸Код Лаврова и Решетара уместо *кликтају* стоји *јаучу*. (Прим. прир.)

685 у срцима св'јема уђе,
тере љуте јаничарске
двадест хиљад силне војске
на друм тврди затекоше.
Поче Гипнос први¹⁹ санак
690 из њедарах Танатоса
од мачева и сабаљах
и палоша пламенијех
кроз обије војске шиљат,
сташе падат бојноносна
695 од барјаках турска крила
испод ногах Црногорца.
Ту владика Данил збиљски
од пламене јаничара
сабље бритке рану доби
700 по прсима витешкима.
Вјешто бојни Црногорци,
вјешти мјесту, земљи својој,
са свих странах притекоше
тере војску јаничарску
705 у крш тврди тад угнаше,
па мачеве у ножнице
своје бојне уђедоше;
око турске војске кругом
у кршеве засједоше,
710 па почеше смртоносне
своје сјајне џефердане
на бијесне јаничаре
окретати, њи гађати.
Праска стоји џефердана,
715 јаук силни јаничара,
док Аполон бистри сакри
своје чело поносито
у Тритона мрачно царство.
Јаничарска храбра војска
720 паде жртвом сваколика
пред витештвом Црногорца.
Црногорце мрачна ноћца
под нијемо своје крило
узе трудне да почину
725 од крвава дана тога.

¹⁹Код Лаврова и Решетара уместо *први* стоји *грки*. (Прим. прир.)

Постељом им бјеше слатком
 њежна трава и цвијеће,
 а узглавље – јаничарско
 крвовидно мртво трупје.
 730 Исход њежне љубимице²⁰
 Ариона и Титона,
 преходнице Аполона,
 тад спаваћој војсци јави
 крик, лајање месоједне
 735 ненаситне птице и пса,
 који љути међу собом
 бој чињаху, заметаху
 око мртва турска меса.
 Војска скочи одморена
 740 испод танке Гипносове
 владе љупке и осјенке,
 и смршене баци мисли
 Морфејеве пробирати,
 па ти скупа сви војници
 745 оштре маче повадише,
 њих врхове смртоносне
 црној земљи обратише,
 пак свевлацу благодарност
 сташе с душе, срца шиљат
 750 зашто им је вјенценосне
 храбре главе, храбра дјела
 с вијенцима славоносним
 окитио и вјенчао.
 По молитви сви војници
 755 окупише придобиће,
 што је који у бој врући
 са крвника²¹ уграбио;
 и добиће на војнике
 све једнако под'јелише;
 760 а владици и главарма,
 који војску предвођаху,
 даш' по једну турску сабљу
 за витештво, старјешинство,

²⁰У првом (Ненадовићевом) издању уместо *љубимице* стоји *љубичице*. Овде прихваћено становиште Н. Банашевића и М. Стевановића, приређивача *Просветиног* издања (*Свободијада, Глас каменштака*; Београд, 1951) да је *љубичица* штампарска грешка, посебно имајући у виду да Његош у стиху 24 песме *Кнезу Метерниху и кнегињи за нову 1837.* такође говори о *љубимици Титовој*. (Прим. прир.)

²¹Код Лаврова и Решетара уместо *са крвника* стоји *с противника*. (Прим. прир.)

765 па с крвава бојна поља
вратише се пјевајући
у слободe српске гњездо
носећ многе турске знаке
од побједe и добића.
Крвавоме томе мјесту
770 ђе Ахмета гордост љуту
предобише и згазише –
Царев Лаз му име вјечно
нарекоше, да се зове
за споменик страшна боја
775 у ком турска многа војска
безбројена мртва паде
од Србина мишце крјепке.
И зваће се тим именом
док слободe гњездо траје
780 и имена црногорског.²²

²²Код Лаврова и Решетара стих 780 гласи: *Црногорац у њем граје*. (Прим. прир.)

ПЈЕСМА ДРУГА

У вријеме оно исто
када султан Ахмет горди
глас побједи очекаше,
и кад мрске Меке жреце
5 бјеше звати наредио
да он с њима уједничке
даје жртве богомрске
на олтару поганоме
Абдолаха и Амене
10 човјечества гнусну сину,
за побједу коју мњаше²³
да ће турска непобједна
одржати многа војска
над блеснувшом искром Српства –
15 у то доба Ћехај-паша
(и учасник славна мира
ради Турства учињена
на широка прутска поља
с побједником великога
20 скиптроносца, Шведске краља²⁴)
у простране царске дворе
уђе стидним челом, лицем,
и са срамом, затупјеним
витешкога ока видом,
25 без оружја свијетлога
и без китне, страшне чалме,
која паше и везире
у најпрве стоце с'једа.
Паде на skut главом царски,
30 па му поче са сузама
ропски причат све на реду

²³У првом (Ненадовићевом) издању уместо *мњаше* стоји *сањаше*. (Прим. прир.)

²⁴Код Лаврова и Решетара стих 20 гласи: *скиптроносна Шведске Карла*. (Прим. прир.)

како турске славе име
црногорска крјепка мишца
у крвави бој помрачи.
35 Византије владац древне
кад разумје ниске р'јечи,
ниска дјела Турству стидна,
серашћера Ахмет-паше –
у њему се душа ст'јесни
40 славољубјем дишајућа,
која није навикнула
о изгубу Турства слушат.
Сумрачно му лице љутост
прекомјерну казиваше,
45 и љутост му бјеше поглед
са жаркошћу прекинула,
ка Африке вруће тигру
кад се на бој себе равном
спрема борит и приправља,
50 док ал' љутост своју звјерску
противног му крв угаси,
ал' на олтар исте своју
он не проспе свуголику.
Ахмет смрти чашу попи
55 од џелатске дрске руке
за срамоту коју Турству
с бојна поља он донесе.
Султанову јарост звјерску
удвостручи и распали
60 побиједа одржана
Црногорца над Турцима,
па јаросним гласом крикну
како љути цар звјерових
кад се на бој хитри²⁵ спрема,
65 те везира великога
дозва к себе, Думан-пашу
Ћуприлића гласитога,
па крилате поче њему
ове р'јечи говорити:
70 „Думан-пашо, крјепка мишцо,
Турства славо, перјанице,
којега је јошт прађеде

²⁵Код Лаврова и Решетара уместо *хитри* стоји *љути*. (Прим. прир.)

мач Османов припасао,
којега је племе храбро
75 божествена кћер Јунона
својим млеком задојила –
знаш поприђе ка бијасмо
нашу многу храбру војску
отправили Црној Гори,
80 и пред њоме серашћера
Ахмет-силна ћехај-пашу,
да загуши глас слободе,
с којијем се мало Србах
у планине црногорске
85 сад подигло и опило,
и слободом опијени
излијећу на све стране,
непрестано крвцу лију
са Стамбола синовима.
90 Па ми синоћ глас срамотни
Ахмет, ниски паша, каза,
да су силну војску моју
Црногорци надјачали,
да Азије крјепка мишца
95 на мегдана бојну пољу
клону силна, приклони се
пред храброшћу црногорском,
да витешке в'јенце славе
понесоше српске²⁶ главе
100 са турскијех витешкијех,
које су их вазда брале
и на мегдан добијале.
Већ на ноге, Ћуприлићу,
бранитељу Орканове
105 славе, царства над царствама,
свемогући исламизма²⁷
мач истргни браноносни,
свети покор и срамоту
нанесене сунцу св'јета
110 од Србаља мишце слабе,
војске дигни што мож више,
све остроме сабље предај:

²⁶Код Лаврова и Решетара уместо *српске* стоји *раје*. (Прим. прир.)

²⁷Код Лаврова уместо *исламизма* стоји *исманизма*. (Прим. прир.)

мушко, женско, младо, старо –
не остави живо ништа.
115 Црногорска сва гњијезда
у која се љуте змије
непрестано многе легу –
сва истражи и сажежи,
да већ свјетлост спрема сунца
120 казат не см'је та звијезда;
зубља кратка с плавом луном
да се више не једначи,
нити напред да се когођ
у мом царству смије наћи
125 да се с турском многим силом
бије бојем и једначи –
тартара су мрачна врата
отворена да их приме. “
Како Думан, везир силни,
130 прими ферман и запов'јед,
одмах са свих страна поче
силновиту бојну војску
на стамболска поља купит,
па кад силу многу скупи
135 од Азије и Стамбола
и Једрене, дична града,
који славу Византије
својом силом, снагом доби,
– но и Стамбол за освету,
140 ње врховну власт и круну,
властителном руком узе –
пак окрену силу многу,
сто хиљадах бројем војске,
да слободи цвијет дични
145 мрском Турства ногом згази.
Војска хитро турско царство
пређе силна и пролеће
ка ждраљевах јато крично
кад Еола луди вихор
150 њих с запада Феба зајми
пут истока његовога.
Док одједном сила бахну
на широка зетска поља,
пак отолен сила крену

155 на газове брзотечне
од Мораче, хитро пређе
Љешкопољу пространоме;
табор сави непрегледни
међу бистре двије воде
160 и планине двије гласне –
међ Морачом и Ситницом,
Жутом ст'јеном и Горицом.
Турска сила ту је пала,
наједно се искупила
165 како да се окренула
пити црна²⁸ источника,
који Турству истијече
из њедарах Алкорана,
њиног свеца узет мрско
170 поучење, разумљење
и Ресула лажна дјела
притиснути под камење.
Када храброст црногорска
виђе бистрим ума оком
175 да је силни змај стамболски
огњевита раширио
своја крила, своје перје
да сажеже Српства гњездо,
одма висну клик витезах,
180 џефердана глас захуча:
„На ноге се, витезови,
е је турска вјера мрска
опазила и зачула
да Данила дома нема,
185 па се на нас силна војска
од Стамбола подигнула
да преваром на нас удри,
и слободу свете име
да нам згази и почепје,
190 и бесмртна наша дјела,
којано смо с крвљу нашом
на мегдану код Влахиње
и на друга мања мјеста
задобили са витештвом,
195 оће да њих вјечно скрије

²⁸Код Лаврова и Решетара уместо *црна* стоји *грка*. (Прим. прир.)

под мрачнијем својим крилом.
Но на ноге ко је витез!
Како свуда, и сад овђен
да крв своју не штедимо
200 сву рад славе и слободе
отачаства пролит своју.
Ми смо они исти први
који име вјечно славно
дасмо родњој земљи нашој,
205 а оно су исти Турци
који храброст нашу памте
и дан Лаза Царевога.
Ласније је сад с Турцима
крв пролити, бојак бити,
210 кад се с Турцма познајемо;
јер сад Турке добро знамо,
а Турци нас боље памте:
спознаје нас крвотечни
бој Влахиње бесамртни.“
215 Витезови брже боље
на границе истрчаше
спрама силне огњеносне
Ћуприлића бојне војске,
и на Крусе, знатно село,
220 стан свој војсци поставише,
па свилене бојне знаке
спрама турске силне војске
поставише и развише,
па витешким дозивима
225 и огњеним пушке гласом
сташе Турке затицати,
у крваву игру звати.
Када Думан пријеварни
виђе паша Црногорце
230 да су хитро долећели
на границе отачества
дочекати турску војску,
он не смједе војском својом
на њих силом ударати,
235 јер се љуто препадоше
да ће војску и поштење
у бој с њима изгубити;

Ахмет-паше бој, поступак
смршене му многе мисли
240 у витешки ум и главу
порађаше и стављаше,
а крвави бој Влахиње
природну му бојну преглост
убијаше, устезаше,
245 те витешки не смје бојем
на Србаљах племе мало
окренути, ударити;
већ лукавства поче гнусна
пријеварну мрежу плести,
250 да пофата и заплете
у њу храброст црногорску.
Највишега ума човјек
може ласно погр'јешити;
но природа ће усије
255 са десницом својом штедром
ум истини, размишлење –
ту се сасвим не да пасти,
но и када мало падне,
да се брзо опет дићи.
260 Думан-везир диван купи
под чадором свиленијем;
у њем паше зивну листом
и стамболске војеведе,
те вијећу за све чине
265 ка ће силну дићи војску,
с њом на Гору Црну удрит.
Па почеше вјешти паше
разређиват турске војске,
откуда ће која сила
270 на Србаљах племе удрит;
па два паше двотуглије
на нахије српске двије
наредише да ударе –
на Црмничку и Ријечку.
275 Ћуприлићу великоме,
Турства ступу и везиру,
даше војске половину
да он удри преко Крусах
на катунско гњездо храбро.

280 Слуша Думан, везир вељи,
 луде мисли и разреду
 војсковођах Византије,
 па им турским крутим гласом
 поче гордо говорити:
285 „Чујте, паше и бегови,
 и војводе сви остали,
 који сте се дигли са мном
 светит бруку шегиншаха²⁹
 нанесену његовome
290 громоносном величаству
 од племена новородног
 у области црногорској,
 ви совјете сви чините
 да са силном нашом војском
295 бојем на њих ударимо;
 а знате ли силу страшну³⁰
 Ахмет-паше серашћера?
 То је клето племе српско
 ону силу саломило,
300 и Ахмета мудру главу
 под џелатски мач привело.
 Иста судба Ахметова
 нас главаре све очека
 ако име Османово
305 у бој сада помрачимо.
 Ако л' на њих силном војском,
 како што ви говорите,
 ударимо, навалимо,
 ми сву нашу силну војску,
310 наше главе и поштење
 у том ћемо крвном боју
 изгубити, оцрнити;
 јер војничка храбра дјела
 тог народа и племена
315 све самртне превзилази.
 Већ ви мене послушајте:
 ми немојмо тако силом
 на њих нашом ударити,

²⁹Цара царева

³⁰Код Лаврова и Решетара уместо *страшну* стоји *Ћехај*. (Прим. прир.)

него умне наше силе³¹
320 с пријеваром окренимо,
не бисмо ли срећом нашом
поглавице црногорске
на Божојзи вјери тврдој
с нам' се стати, домамили;
325 па на станку пријеваром
на њих сложено ударимо.
Ако тијем путем тајним
ово трудно и крваво
дјело наше не свршимо,
330 другијем се свршит неће
без срамоте с погибијом.
Ја се, вјерне слуге, надам
да ћемо их вјером Божом
на састанку домамити,
335 и са овим мудрим дјелом
то гњијездо разрушити.“
Сви му паше и главари
предузето мрско дјело
одобрише, похвалише.
340 „Ради, луне штиту крјепки,
све како те Пророк учи,
који такве мисли лије
у високој твојој глави
да са њима славно име
345 Пророкова светог рода³²
сабљом браниш, славом круниш.“
Онда Думан, злобни паша,
из свилена двора свога
диван листом сав растури,
350 пак окрену књигу лажну
црногорској војсци писат:
„Поздрав вама црногорска
на границе храбра војско!
Што сте тако долећели?
355 Да бој с Турцма замећете?
Зар мислите да сам доша
и довео силну војску
да са њоме ваше храбро

³¹Код Решетара уместо *наше силе* стоји *мисли наше*. (Прим. прир.)

³²Код Лаврова и Решетара стих 345 гласи *Торгитаос које роди*. (Прим. прир.)

племе огњем, мачем ћерам
и да ваше робје робим,
360 тијем освет да учиним
што сте силну Ахмет-паши
са његовом многим војском
на бојничко стидно поље
365 славу бојну уграбили,
и војску му силновиту
погубили, нагрдили?
Што је на вас доходила
са Ахметом силна војска,
370 за њу царе знава није,
нит' је царски ферман био
да се војска на вас диже;
но је Ахмет својевољно³³,
без питања султанова,
375 с војском на вас ударио.
Јер на земљу ударисте
Отмановић силна цара
за помоћи Москве краљу,
са којијем рате љуте
380 и бојеве завођасмо –
стога ти се Ахмет-паша
с силном војском успут сврати
да осветом вама врне
ваша дјела против цара,
385 е мишљаше да ће тијем
свом султану угодити.
А султану то би мучно,
кад с Московом мир учини,
што је на вас Ахмет с војском
390 ударао, нападао.
А сједок ви тога јавни
може бити мртва глава
Ахмет-паше серашћера,
коју му је цар честити
395 за преступак тај посјека;
а мене је к вама посла
с вам' се стати на границе,
мир вјечити учинити,
ферманом вам ваша права,

³³Код Лаврова и Решетара уместо *својевољно* стоји *самовољно*. (Прим. прир.)

400 којано сте крвљу вашом
заплатили и купили,
потврдити и бранити –
свак да вашу чува славу
ка цареву свету главу.
405 Но главари ваши храбри
нек на станак мени дођу
на гиздави мост Ситнице,
да се скупа ту станемо,
мир за вазда учинимо.
410 Ал' невјером немој који
што на мене помислити,
јер у мене те подлости
нити има, нит' ће бити
док је здраво моја глава
415 и са њоме турска слава –
Ћуприлић сам ја везире,
с којим рате краљи воде
и без цара са мношћем мире.
Него сјутра, како сунце
420 почне исток осветљати,
крените се седамдесет
од племенах биранијех
војеводах и главарах,
на Ситнице мост дођите
425 да на тврду Божју вјеру
ту састанак учинимо;
а и ја ћу одовуда
су толико другох доћи.“
Када књига бешчовјечна
430 у стан војске црногорске
дође, хитро проучи се.
Ратоборци када књигу
проучише, разумјеше,
чисто срце и искрено
435 и дух вјером постојани
помислити не зна друго,
нит' се може досјетити
што то на св'јет друго има
што би с мјеста чест шенуло³⁴;
440 већ на позив, ђе их зваше,

³⁴Код Лаврова и Решетара уместо *чест шенуло* стоји *част кренуло*. (Прим. прир.)

седамдесет биранијех
поглавицах отидоше.
Како дошли накрај моста,
ђе углављен станак бјеше,
445 виде – нико нема на мост!
Одма ти се јаду своме
и превари ниској турској
домислише да ће бити,
ал' се с пута не враћају,
450 веће на мост управ иду,
мишљаху их даље³⁵ виђет.
Но тек на мост наступише,
из бусије удри војска
с Ћуприлићем сакривена
455 на главаре црногорске.
Главарах се седамдесет
око моста мушки бране,
и ту крви много турске
сваки од њих тада просу.
460 Него на њих удри сила
са свих странах сакривена:
тридест и пет погибоше
бронећи се око моста,
тридест и пет ране љуте
465 од Тураках допадоше,
те рањене поглавице
одма Турци савезаше.
Свезане их воде тужне
у околу турске војске
470 под чадором Ћуприлића,
а тридесет и пет главах
посјечене донесоше.
Кад Ћуприлић, војске вођа,
гласовите Црногорце
475 виђе у стан турске војске
савезане пријеваром,
гнусном везом азијатском,
онда њима поче гнусни
безобразним гласом зборит:
480 „Ви, каурске поглавице,
кад сте тако уловљени

³⁵Код Лаврова и Решетара уместо *даље* стоји *дољен*. (Прим. прир.)

у дугачки синџир Турства,
сад доиста све морате
што ви речем учинити,
485 али ће ви са раменах
ваше главе одскочити.
Држ артију са дивитом
прифатите, па пишите
војсци вашој ситну књигу:
490 како смо вас дочекали
и господски даровали,
мир вјечити на састанку
с вама тврди учинили;
и кажите војсци вашој
495 да се враћа са границе,
а да ћете и ви брзо
к њима с даром вељим поћи.“
Онда вичу из синџира
савезане поглавице:
500 „Ћуприлићу, безобразна
и безвјерна мрска главо,
то се дјело храбро, мушко
зват не може, нит' се зове,
нас ако си, безвјерниче,
505 вјером Божом на састанку
преварио, погубио,
од свог јата одвојио.
Па зар мислиш смртним страхом
да ћеш сада ти нас нагнат
510 да преваре стидна писма
нашој браћи пошаљемо,
и срамота отачества
да живота штит нам буде?
Ми писати то нећемо,
515 а погинут сви оћемо;
за животе наше знаћеш –
за свакога десет даћеш!
Но, преварни турски сине,
на њих немој пријеваром
520 бешчовјечно ударати,
јере бојак с пријеваром
побједнику славе збиљске
не приноси ни додаје,

525 већ у свијет стид и бруку
вјечиту му свагда гласе.“
Кад подлошћу, бешчестијем
задојени син Стамбола
поглавицах духа храброст
и презрење смртне чаше
530 добро виђе и познаде,
онда јарост бешчовјечну
и природну турском роду
на њих изли и показа;
све нареди поглавице
535 да на остро коље ставе.
Безакону вољу грозну
војеведе срамотнога,
тек је чуше, испунише;
и главаре Горе Црне
540 на дугачко остро коље
натакоше, поперише,
па их на брег од Мораче
тридест и пет исправише.
Кад орлове Српства сиве,
545 који јата црногорска
предвођаху, управљаху,
виђе везир богомрски
ђе посљедњи дух с удахом³⁶
са острога коља к небу
550 отправљаху и даваху,
онда сједе под шатором,
па он поче ситну књигу
од именах поглавицах
црногорској војсци писат:
555 „Поздрав вама, браћо наша,
од вашијех седамдесет
војсковођах, поглавицах:
ми смо здраво, мирно дошли
на састанак Ћуприлићу;
560 нас је дивно и господски
он с Турцима дочекао;
мир смо тврди и вјечити
међу собом учинили;
а чули сте – на састанку

³⁶Код браће Јовановић (Панчево, 1885) и Решетара уместо *удахом* стоји *уздахом*. (Прим. прир.)

565 кад весељем из пушаках
мир и дуго пријатељство
са Турцима притврдисмо;
и ми ви се налазимо
у табору турске војске
570 под шатором Ћуприлића,
испијамо црну кафу
и ракију брзореку;
но се дома, браћо наша,
са границах повратите,
575 те послове своје друге
испуњајте, отправљајте;
а нама се немој који
што бојати ал' бринути –
брзо ћемо и ми тамо,
580 наши сиви соколићи,
од овијех данах доћи
превесели, с много дара.
Немојте се штогођ, браћо,
убојати, препанути
585 што се млого силне војске
у Тураках оком види:
што се многа војска види,
Ћуприлић је први везир
у пространо турско царство;
590 власт је Стамбол њему дао
равну с царем његовијем,
па када се он подига,
за њиме се благо дигло
а за благом незнанија,
595 теке само да се хљебом
за који дан с њим прерани.
Ова друга војска није
осим гола Стамболија,
и са њиме крџалија
600 и дервиши беспослени,
који прошњом турски свијет
опразнише, оголише;
него како писмо наше
прочитате и чујете,
605 у мах дома сви хајдете.“
Пође књига из окола

турске војске пријеварне,
дође у стан црногорски;
око ње се ратни синци
610 окупише свиколици.
Када чуше, разумјеше
што им она књига каже,
лукавству се срамотноме
досјетити не могоше,
615 него одма сви рекоше
да је књига њине браће
и да су им браћа здраво
под шатором Ћуприлића,
а не на ту бешчовјечну
620 постављени смртну муку.
Па ми одмах³⁷ сви скочише
и весеље из пушаках
спрам Тураках учинише,
и дома се са појањем
625 окренуше, отидоше,
које ће се њима скоро
у плач јадни³⁸ окренути.
Кад Ћуприлић нечовјечни
и остале поглавице
630 од грабљиве турске војске
разумјеше и зачуше
да отиде жељобојна
са границе црногорска
војска дома свеколика,
635 онда своје војске брже
на барјаке разд'јелише,
па са сваке стране хитро
на гњијезда соколовска
навалише, ударише.
640 Јаук мајке, плач ђетета!
Глас допаде³⁹ Црногорцма
да их Турци преварише.
Када ови глас стравични
разумјеше и зачуше,
645 онда брже луда чељад,

³⁷Код Лаврова и Решетара уместо *одмах* стоји *онда*. (Прим. прир.)

³⁸Код Лаврова и Решетара уместо *јадни* стоји *црни*. (Прим. прир.)

³⁹Код Лаврова и Решетара уместо *допаде* стоји *подаде*. (Прим. прир.)

која бјежат не могаху,
у висока брда своја
и планине занесоше;
која доспјет не могаху
650 да занесу кроз планине,
ону Боки и Приморју
понесоше свуколику
под крилима светог Марка,
имајући вјеру тврду
655 да вјенчаник Адријатског
мора знатна дат их неће
у стамболске звјерске руке,
него да ће помислити
на услуге непрестане
660 и на многу крв пролиту
што је за њег' црногорска
лила мишца на мегдану
са аждајом азијатском.
Па тек ђецу своју луду
665 на прилична мјеста скрише,
онда војник сваки храбри
хитајући у бој пође
против војске Ћуприлића.
Ал' се храбри опознише;
670 пређе њих су друмом Турци
сва племена попалили
и нејаке ђеце луде
три стотине заробили.
На Цетиње поље равно
675 око војска поставила,
и ту једну ноћцу тавну
коначила, преноћила;
па тек дневна зв'језда бистра
са зракама цкленијема
680 лице св'јета оку каза,
онда турска војска силна
са Цетиња снажно удри.
Све Његуше и Цетиње
ненасити плам изгорје.
685 Дим се дига од пламена,
усред подне мрак је пао;
двије су се бојне војске

на крвави пут см'јешале;
пушка пуче, витез кличе,
690 пада Турчин ка лист с горе.
Витезови црногорски
пограбише три стотине
из турскијех руках ђеце,
које бјеху пређе Турци
695 на јуришу заробили.
Турчин гине беспрестана
од мачевах и пушаках.
Али ка ће шака војске
преварене црногорске
700 азијатског брзотечног
океана уставити,
којег љутост вала хитра
Хемус горди нити Кавказ
уставити није мога –
705 а камол' ће мало Србах
без главара никаквога.
Јер им Данил бјеше витез
у то вр'јеме отишао
на сјеверу поклонит се
710 славенскоме цару храбру;
а остале војсковође
и главаре све врсније
бјеше Думан, горди паша,
у лажаву мрежу Турства
715 уловио, пофатао.
Војска Гором прође Црном
пут приморја которскога;
за њоме се припучило
дв'је хиљаде српске војске,
720 те их прате и ћерају
из гњијезда свободнога.
Гоне Турке Црногорци
до Солилах, дична поља,
пак се отлен повратише.
725 Турска како војска спаде
накрај мора на Солила,
онђе око страховидни
учинила, поставила.
Кад срамотни Венеције

730 дука зачу и разумје
да Ћуприлић с војском својом
око држи на Солила,
завидљивац српске славе
и слободе ненависник
735 једва душом то дочека:
зар помисли да је српско
име, племе погинуло,
да гласника турска војска
од њег' није оставила.
740 Не дође му до памети
да витеза бојне муке
учвршћују, поправљају,
и да од њих све постаје
храбри духом, срцем, умом;
745 како огањ сребро, злато
што пречишћа и поправља,
тако крвна трудна дјела
ваљатности витезових
све бистрије св'јету каже.
750 Дука ниски са сенатом
брж' запов'јед посла стидну
у которска окружија
да се чељад црногорска
по Приморју сва пофата⁴⁰,
755 и свакоје да предају
у рукама Ћуприлићу.
Војске глупе наред мрску
владаоца Венеције
бешчовјечна послушаше:
760 по Приморју луду ђецу
свуколику пофаташе;
седам стотин мушке ђеце
која бјежат не могаху,
већ их тужне мајке њине
765 на рукама све носаху,
предадоше у безбожне
Ћуприлића звјерске руке.
Ето фала Гори Црној
и млетачка благодарност
770 за бојеве што је била

⁴⁰Код Лаврова и Решетара уместо *сва пофата* стоји *пофатају*. (Прим. прир.)

и крв своју проливала
за млетачки двор срамотни.
Признаности дуг јој врати
Венеција гласовита
775 за услуге неизбројне;
храбра⁴¹ гњезда црногорска
у руке му турске даде
седам стотин соколићах,
којијема бешчовјечност
780 турска сломи хитра крила
да у предјел већ свободни⁴²
не излећу, ни полећу.
Кад Ћуприлић ђецу луду
у тиранске прими руке,
785 онда свако мушко д'јете
мачем, рече, бешчовјечним
да закољу у околу.
Кољу праву и невину
у околу луду ђецу,
790 баш на јадне и жалосне
руке мајках њиовијех.
Полумртве многе мајке⁴³
на земљицу попадале
кад очима својијема
795 смрт синовну погледаху,
а пред тога ђе ручице
пут мајаках пружаваху
и гласом их жалоснијем
кликоваху, дозиваху:
800 „Не дајте нас, миле мајке,
у погане турске руке,
но зовите наше тајке,
да нас бране од Тураках! “
Уз жалосне те дозиве
805 плачу, кам би проплакао
и најљући рис и тигар
од таквога проћ натуре
бешчовјечна силна зора.
Аполон је своје очи

⁴¹Код Лаврова и Решетара уместо *храбра* стоји *славна*. (Прим. прир.)

⁴²Код Лаврова и Решетара уместо *свободни* стоји *животни*. (Прим. прир.)

⁴³Код Лаврова и Решетара стих 792 гласи *Мртве многе тужне мајке*. (Прим. прир.)

810 од неправде те сакрио,
и Астреа сјајне дворе
пред турскијем оком нав'јек
затворила и сакрила,
е неправда Ћуприлића
815 божествено срце њено
увредила, уцв'јелила.
Али око мучитељско
безбожнога тирјанина
равнодушно то погледа.
820 О проклета и погана
против чојства ћуди турска!⁴⁴
малу ћецу бити луду,
заробљену ропством водит⁴⁵?
но сувише бешчовјештва
825 жртвом све их учинити!
Срца у теб', душе људске
нит' је било, ни ће бити!
Свуд ти правда, ћено можеш,
дрема, плаче и крије се.
830 Ћуприлићу, црн ти образ,
спомени се што си тада
од човјештва учинио;
с тим си твоју гласну славу
пред свијетом помрачио
835 и војничку твоју главу
за довијек оцрнио.
Пошто праву крв ћетињску
проли турски мач неправи,
онда њине мајке тужне
840 и осталу женску чељад
војска ропством собом узе
и одведе пут Стамбола
у крилате морске лађе,
које њима у сусрету
845 мора турског војевода,
баш капетан горди паша,
тад доведе и одведе.
Но кад многе лађе дошле

⁴⁴Код Лаврова и Решетара уместо *ћуди турска* стоји *вјеро Турства*. (Прим. прир.)

⁴⁵У првом (Ненадовићевом) издању уместо *водит* (Д. Вушовић, друго издање Његошевих *Цјелокупних дјела*, Београд, 1936) стоји *видит'*. (Прим. прир.)

на прехитра своја крила
850 близу Кипра и Кандије
и храброшћу прослављена
отачества Аристида,
онда војску страховиту
на острове окренуше
855 који дотад под млетачку
бјеху владу и управу.
Освојише Кипар знатни
и Кандију поноситу
ка острове многе мање,
860 и Мореју тад узеше.
И са тијем бешчовјечну
Венеције дуки гнусну
пријатељство повратише,
што им чељад црногорску
865 у деспотске руке даде,
тим приморје поткаторско⁴⁶
све нагрди и обручи.
Сва племена попаљена
и све робје одведено,
870 мачем турским посјечено,
троструко је тад Ћуприлић
од мишице црногорске
све платио, намирио,
не са златом ни са сребром,
875 нити свитом и оружјем,
веће турским месом, крвљу,
којијем се све планине,
сви путови и сва брда
куд пролази турска војска
880 бјеху јако усмрђели.
А за свако кога дужде
и млетачки двор предаде
лудо д'јете на мучење
под мач остри Ћуприлића
885 и безбожне турске руке,
за свакога преданога
даје десет за једнога;
а сувише чести боји,
чести боји крволитни

⁴⁶Код Лаврова и Решетара уместо *поткаторско* стоји *тад которско*. (Прим. прир.)

890 око града од Котора
 и са св'јема градовима
 покрај мора и приморја.
 И тада се роди спора
 међу српском Гором Црном
895 и међ Котор град приморски,
 и траја је док нестане
 кривосудне Венеције,
 ње врховне трон и владе.

ПЈЕСМА ТРЕЋА

Бешчовјечна дјела мрска
Думан-паше Ћуприлића
и невина крв ђетињска
коју Турство безрасудно
5 на приморска поља просу
срце, душу Црногорца
раздражише, увредише.
Поче права крв ђетињска
по држави турској викат,
10 и на освет дозивати
црногорску храбру мишцу
и потомке неутрудне
Немезисе, дјелом страшне;
сташе оци, браћа ђеце
15 турском руком посјечене
на јата се бојна вिति
по држави Османовој;
стаде турска непрестано
дневно ноћно крв се лити
20 на све стране и крајеве;
господски се турски сарај
сваки крвљу турском уми.
Низ друмове, низ калдрме,
низ планине гордевидне,
25 низ пространа равна поља
честа врела крвљу турском
црнотечна потекоше.
Сташе често долећиват
књиге крвљу црном турском
30 нагрђене, написане
на Ченгића двор гласити,
на витеза два Ченгића,
а два паше двотуглије.

Пише Турчин с сваке стране:
35 „Аман, паше, сунце наше,
видите ли многе јаде
што ви влашка Црна Гора
од синовах царевијех
непрестано ради, гради?
40 Крв се турска свуд просипје,
пушка пушци гласом не да
одмакнути ни утећи,
нит' Турчину, турском сину,
јаук гласа кад престаје.
45 Сваки виши оџак турски,
у којему св'јећа Турства
право сјаше и гораше,
свакоме се св'јећа сјајна
крвљу својом угасила.
50 Кадуне се дичне турске,
од жалости многе тужне,
помамјене поскиташе
проз дубраве и планине.
Ђе ти приђе по граници
55 муџазије с јасним гласом
са мунарах високијех
пошиљаху са изриком
фалу свецу громогласну,
тудијена сад курјаци
60 крвожедни, ненаситни
на небројна јата хитра
завијају и јаучу.
Робје турско неизбројно
у каурски синџир плаче;
65 мушко јаче с'јеку мачем,
а нејаче дају нама
за дукате на откупе.
А женско ни много⁴⁷ лудо
искрстише, оскврнише,
70 с каурима извјенчаше,
и со тијем закон свети
Алкорана увредише.
Већ, Ченгићи, храбри паше,
Турства сиви соколови,

⁴⁷Код Лаврова и Решетара уместо *многа* стоји *свако*. (Прим. прир.)

75 сад на ноге устаните,
силновите војске одсвуд
сакупите, подигните;
крв вас турска проливена
на освету ту позива,
80 а наш Пророк увређени,
он ће вама пут отворит
невидимом својом снагом,
којим ћете невјерника
истражити гордо⁴⁸ племе.
85 А ми Турци с краја сваког,
који Меке храм свештени
божествено почитамо,
сви устати; кад речете,
готови смо крв пролити.“
90 Књиге с крвљу написане
два Ченгића, силне паше,
за бој мислит обратише,
па одмаха књиге многе
на све стране и крајине
95 написаше, отпратише.
И књиге им брже танке
капетане и војводе
који војске турске воде
херцеговске и босанске
100 на Загорје искупише,
па пред њима књиге танке
с крвљу турском написате
изнесоше, прочиташе.
Кад се књиге прочиташе,
105 ту тиранско срце једно
не остаде ни се каза
које сузу жалостиву
низ сумрачно своје лице
са уздихом не обали.
110 Но кад књиге жалостиве
поглавице разумјеше,
онда скочи и устаде
Љубовићу беглербеже
на витешке своје ноге
115 међу паше и бегове

⁴⁸Код Лаврова и Решетара уместо *гордо* стоји *гнушно*. (Прим. прир.)

и гласите капетане,
па им љутим поче гласом
ове р'јечи говорити:
„Послушајте, Турци браћо,
120 нам је Ахмет султан дао
власт у руке, мач о бедри
да са њиме турско име,
турски народ и поштење
од невјерне смјеле⁴⁹ руке
125 сачувамо и бранимо.
Ми се хљебом царивијем
сви описмо, потровасмо,
и наредбу свету царску
у безбрижност затурисмо.
130 Дневи ноћи непрестано
свуд се турска крв пролива
од невјерне руке српске,
турско робје на стотине
у кавурски синџир стење.
135 А ми што смо капетани,
беглербези и главари,
Турке, браћу не жалимо
од крвничке дрске руке,
већ те јаде све очима
140 погледамо и трпимо.
А цареви ферман ево
у који нам царе пише
да на вјеру, на мир и рат,
непрестана зла и штете
145 дин-душманској Гори Црној
да чинимо и радимо
за увреду громометног
његовога величества.
Већ на ноге, браћо, сада,
150 са храброшћу окаљена,
војсковође и главари
херцеговски и босански,
да ми силне и витешке
наше војске подигнемо,
155 и да с њима са свом силом,
са витештвом и преглошћу

⁴⁹Код Лаврова и Решетара уместо *смјеле* стоји *скврне*. (Прим. прир.)

на кавурску Гору Црну
навалимо, ударимо;
да светимо срам и бруку
160 и велику крв и штету
херцеговску и босанску
коју крепка Црногорца
просу рука на све стране,
јер под овим срамом више
165 турска бистра слава и част
тавовати већ не може;
треба крви влашке поток
да јој с лица мрачност скине
и бистру је св'јету каже!“
170 Онда паше два Ченгића,
сви бегови, капетани
беглербегу Љубовићу
на витешку храбру ријеч
срцем, душом захвалише:
175 „Хвала тебе, Љубовићу,
наш витештва угледниче,
а турачке славе бојне
штите, крепки подржниче,
сваки храбру твоју ријеч
180 са дјелом ће прометнути⁵⁰.“
Па одмаха сви главари,
крвожедни српске крви,
на све стране и градове
разлећеше ка орлови,
185 па ми силне турске војске
са свих странах сакупише
на Загорје, поље знатно,
код Ченгића гласна двора.
Па пошто ми војске силне
190 тријест хиљад убојника,
све љутога крајичника,
на војену ногу стаде,
онда Турци по храбрости
војеводе вјеште боју
195 пред војницима поставише,
и на двоје силну војску
на Загорје разд'јелише:

⁵⁰У првом (Ненадовићевом) издању уместо *прометнути стоји протегнути*. (Прим. прир.)

два дијела даше војске
да их воде два Ченгића,
200 два Ченгића, паше вјеште
мучну боју и крвљењу;
трећи дио силне војске
даше вјешту Љубовићу
беглербегу да им буде
205 человођа и војвода.
Па када се мудро, вјешто
раздијели турска војска,
онда зорно крену сила
са Загорја турском земљом.
210 Од ње зора и ње силе,
куд пролази, земља дркти,
а облак се од прашине
над њом густе бјеше дига,
и од ока турске војске
215 свјетлост сунца затамио.
Силна војска махом удри
на витештвом знатно племе,
храбре Цуце крајишнике;
три јуначка њему села,
220 Круг, Ровине и Трњине,
са живијем огњем ужди.
Па и даље крену војска
раздражена освет чинит
огњем, мачем и робјењем;
225 него у то исто вр'јеме
приспје Данил, знатни витез,
с три хиљаде храбре војске,
на бој хитре, црногорске.
Како Данил с војском дође,
230 бој жестоки с турском војском
и огњени заметнуше;
наsrнуше Црногорци
са природном ваљаношћу
ка на прве турске војске.
235 Али Бошњак, Херцеговац –
Срб је турске вјере збиљски:
не кће с мјеста и мегдана
шенути се⁵¹, узмакнути

⁵¹Код Лаврова и Решетара уместо *шенути се* стоји *он шенути*. (Прим. прир.)

240 без велика мяса, крви,
већ се бојак прекрвати
три дни б'јела и три ноћи
све на једно мјесто држи.
Босанске се шеишане
и гласити црногорски
245 џефердани гласовима
надметаху, претјечаху –
ко ће коме јасност гласа
са својијем преузети.
Њина зрна смртоносна
250 на обије храбре војске
ка град љетни просипаху⁵².
Гине јунак непрестано
с те и друге равне стране,
мјесто плача и жалости
255 у обје се војске чује
глас весели и појање.
Ал' захиру Црногорци
турску на друм прекидоше,
те без ране и таина
260 турска војска сва остаде.
Турчин свашто ка пас једе,
а коњско им месо тада
бјеше ка част најславнија
мрачне пасхе Бајрамове;
265 ал' храброшћу на мегдану
уступити не оћаху,
нит' се натраг повратити,
без крвава много пота
да стиднијем побијегом
270 траже глави спасеније.
Но кад храбра војска српска
виђе Турке у невољи,
и да нужда у бој крвни
нагони их говорити
275 кудијен ће натраг бјежат,
онда са свих странах силно
на упорну војску турску
ударише, насрнуше.
Обије се храбре војске

⁵²Код Лаврова и Решетара уместо *просипаху* стоји *посилаху*. (Прим. прир.)

280 на мегдану изм'јешаше:
три сахата мегдан бојни
на мачеве и на сабље
с крвљу тешком дијелише,
док најпосле вјештобојна
285 хитрост мишце црногорске
погна с поља битке страшне
Херцеговце витезове
и Бошњаке непреклоне.
Сва побјеже у гомилу
290 турска војска са мегдана;
са њима се Црногорци
у бјежање изм'јешаше.
Непрестано пушка пуца
и пламени мач сијева;
295 пада Турчин неизбројни
од кржаве руке српске.
Свијем друмом кад ћераху
турску војску устрашену,
са равнога друма многу
300 саћераше и сагнаше,
и у тврди непролазни
крш и богаз ућераше;
па у богаз силну војску
затворише, оптекоше,
305 и ту сложно са свих странах
учинише јуриш на њу.
У три сата турске војске
три хиљаде погибоше,
и два паше с беглербегом
и осталом свом господом –
310 ту ми врсне⁵³ своје главе
на мегдану погубише.
Друга силна, но сметена
војска прште на све стране
ка гусаках јато глупо
315 кад их соко хитри смете
са полетом смртоносним,
те гачући бјежи свака,
тражи себи спасенија
320 и крије се на све стране

⁵³Код Лаврова и Решетара уместо *ми врсне* стоји *ваљатне*. (Прим. прир.)

у плотове, грм и јаме,
кроз планине непознате.
Црногорци знаке многе
од храбрости на мегдану
325 с оружаном руком бојном
задобише, уграбише:
двије главе са две паше,
трећу знатна Љубовића,
беглербега у бој страшна,
330 а војводах помањијех,
капетанах и беговах,
седамдесет и пет управ
у том боју исјекоше;
друге турске силне војске
335 на све стране и мегдане
избројит се не могаше.
То крвави тога боја
црногорској војсци храброј
би добитак бојна поља.
340 Двије главе два Ченгића,
трећу силна Љубовића
са барјаках тријест и шест
дароваше свом владици
да тријумфом тијем фалним
345 храм витештва црногорског
вјечно кити и поноси,
и бесмртно славно име
боју томе свето храни
док Славенства вијек траје.

(За спомен овог боја дао је владика Данило ову цркву на Цетињу сазидати.)

ПЈЕСМА ЧЕТВРТА

Тек витешке херцеговске
и босанске бјеху мајке,
дичне сестре и љубовце
јаук гласа уставиле,
5 и од суза жалоснијех
своја лица осушиле;
тек бијаху мало, тужне,
господаре и синове,
врсну браћу и сроднике
10 нарицати оставиле;
већ кадуне бјеху често
проклињати прекинуле
крјепку мишцу Црногорца,
која њима црно срце
15 на мегдане цуцке даде –
али момчад вруће крви
погиблијех витезовах
у бојеве црногорске
извише се, устадоше
20 и оружјем витешкијем
себе дивно накитише,
а срца им бјеху, душе
са освете грозним духом
задојена, напојена
25 у матерска јошт наручја;⁵⁴
почеше се окупјати
на алаје и на јата
и причати један другом
ђе им оце, браћу храбру
30 и витешку њину славу
сакри у гроб црногорска

⁵⁴Код Лаврова и Решетара стих 25 гласи *јошт у мајчин повој луди*. (Прим. прир.)

славна бојем чврстна⁵⁵ рука.
Свуд се момчад више хитра,
ноћу, дневљу, непрестано,
35 тражећ себе предводника
који ће их вјешто водит
да освете крв очевах,
своје браће и сродниках,
на три цуцка храбра села
40 Црногорцем проливену –
док нађоше и ставише
врховнијем себе вождом
погипшега Ченгић-паше
младолика сина врла,
45 Бећир-пашу извјеснога.
Момчад тада њега пашом
поставише, начинише,
што им Стамбол, како зачу,
са ферманом свемогућим
50 одобри то⁵⁶ и потврди
преко свога брзотечна
татарина и вјесника.
Отачество Обилића
и крилата војевode
55 Омућевић силна Реље
како главу Ченгић-паше
виђе дивно накићену
су два царска мрка туга,
онда срца у витезе⁵⁷
60 херцеговске и босанске
узлећеше на војена
хитра крила, брзе ноге,
и витезе сташе бити
са освете полетима
65 у бојничке њине прси.
Млади Ченгић Бећир-паша,
и он духом Немезисе
за крв паше два Ченгића,
свога оца и свог стрица,
70 са жестоким рата духом

⁵⁵Код Лаврова и Решетара уместо *чврстна* стоји *тврда*. (Прим. прир.)

⁵⁶Код Лаврова и Решетара уместо *одобри то* стоји *бегениса*. (Прим. прир.)

⁵⁷Код Лаврова стих 59 гласи *онда срце витезовах*. (Прим. прир.)

поваташе, себ' питаше
против мишце и оружја
рјешителног српска гњезда.
Укор остри и срамотни
75 владатељу гордељиву
не даваше почивала,
нит' витешка младеж турска
већ га пашом звати шћаше
да на лаке приђе ноге
80 не ускочи и не уста,
и с књигама танкијема
не окупи силну војску –
по избору Херцеговце
и Бошњаке соколове,
85 којијех се мишца, храброст
са војничком славом збиљском
у народу прослављаше,
и које ти на освету
родитељска крв и братска
90 позиваше да отиду.
Кад витешку на Загорје
супи Ченгић-паша војску,
дваест хиљад бројем храбре,
па војницма ову ријеч
95 ста витешку говорити:
„О војници славносни
и стамболска вјерна ђецо,
ваша дрска рука, ријеч
мене паше в'јенац даше;
100 ваша хитра и могућа
рука ми га узет може.
Наши оци храброносни
свуд војничке славе име
под барјаке Отманове
105 задобише с крвљу својом
и у руке с остром сабљом;
њиховој се бојној слави
мач божества удивљава.
Крјепост духа, њине мишце
110 славе су им напуниле
све народе земска царства;
пред витештвом њиовијем

кавурска су царства многа
мач крвави преклоњала,
115 и Вијена цареродна
у оков је њин плакала.
Азијатска поља многа
славом њина оружија
громогласном фалом грме
120 по просторе бесмртнога
Марсовога славна царства.
Стамбол им је објеручно
за витештва дава в'јенце
и првенство пред другијем
125 ратницима Византије.
Па ко њину св'јетлу славу
да помрачи и потрачи?
Чија л' рука с мачем дрска
њих с њиховом славом бистром
130 усуди се у гроб скрити?
Нама, браћо, треба св'јема
наше главе и крв нашу
не штеђети, сву пролити
док витешку крв очевах
135 проливену осветимо,
док с војничком славом првом
наше главе вјенчамо.
Не треба нам помишљати,
нит' се тога убојати
140 што је наше оце, браћу
црногорска слаба мишца
под широка мрачна крила
грозне смрти преклонила.
Сваки прави боја витез
145 на мегдану слатко пије
чашу смрти непроходну;
за стид би се њему нашло
убојат се од ње штогод,
ал' се с пута на мегдану
150 од ње помаћ, уклонити.
Страх је слабост, брат ништавства;
храброст – витез вјечно живи.
Већ на ноге, храбра војско,
трајати се нема када,

155 већ се хитро на халаје
раздвојите, пак развите
над халајем свакојијем
халај-барјак, вожд крвљења!“
Војска храбра владатеља
160 у свем хитро послушала;
глас од бубња, таламбаса
над њом бојне знаке разви;
војсковође на хатове
накормише пред Турцима,
165 узиграше бојни коњи,
зафискаше зорни Турци.
Крену војска и обрну
трагом исте прве војске
пут гњијезда слободнога,
170 да га сможди и рашчупа
и пепео огаринах
његовијех да загаси,
да се у њем искра цигла
не затаји ватре живе,
175 већ посљедњу божествену
искру огња да утули,
скупом Турству, крви српском.
Војска брзо дође силна
на границе црногорске
180 и удари снажно иста
на три села бојем знатна –
на Трњине, Круг, Ровине.
Али цуцки витезови
побјећ војсци не шћедоше,
185 већ се двјести затворише
у бијеле куле своје,
те се бране огњеносним
оружијем од Тураках.
Али силна турска војска
190 у први мах силно удри
на камене цуцке куле,
и живијем огњем десет
изгорјеше на јуришу
и у њима неколико
195 витезовах биранијех.
А остали бране себе

и просипју турску крвцу,
а кликују Црногорце:
„Хај, ђе сте ни, наши сиви
200 соколови црногорски!
Прискочите вашој браћи
са помоћу у затвору,
јер нас турска силна војска
са жестоким огња пламом
205 све изгорје и погуби.
Ал' ми нашу погибију
не жалимо од Тураках;
ми нећемо у затвору
вама женски помријети,
210 да вас Турци са нас коре,
веће мушки у затвору
погинути ми оћемо;
но жалимо, наша браћо,
што нас застат у животу,
215 кад дођете, ви нећете
да се јада турској војсци
у побјегу нагледамо.“
Тек витешки глас престаде
кликвати Црногорце,
220 у то приспје три стотине
вitezовах ваљатнијех
од витештвом гласна Кчева
и Бјелицах бојем чврсна
знатна гњезда и племена.
225 Како триста соколовах
приспје хитро и долеће,
упут јуриш учинише,
преломише турску војску
и у бојне брже куле,
230 ђе стотина Цуцах бјеше,
улећеше да помогну
од турског се огња бранит.
Четириста вitezовах,
кад у себе затворише
235 десет кулах Цуце храбре,
загрмјеше џефердани
ка громови љета шумни.
Од кулах се војска турска

240 сва одаби и размаче,
и модри се пламен огња
од горећих тада кулах
с крвљу турском сав угаси.
Но ваздашња хитрост турска
245 брже с'јена с сваке стране
око кулах запалише.
Али храброст црногорску
ни то стравит не могаше,
но у куле јасним гласом
храбра дјела прослављаху
250 Црне Горе витезовах,
и проз пламен џефердарска
смртоносна врућа зрна
на дар турској бојној војсци
пошилаху и даваху.
255 Крвава се бојна игра
све једнако продужаше
међу куле и Турцима,
и жешћија, крвавија
унапредак све бијаше.
260 Него у та сахат исти
приспје с војском црногорском
владика им Данил збиљски,
и са Турцма упалише
бој огњени са свих странах;
265 четириста витезовах
излећеше из затвора.
У то турска војска плећи
бјежат своје обратила,
ал' је хитри црногорски
270 соколови облијећу;
од свакога краја, стране
на средину ње с јуришом
непрестано ударају
док сву силну турску војску
275 на алаје рашћераше
по брдима и долима,
ка вуковах јато хитро
кад у овче стадо удри,
разжене га на буљуке
280 на све стране и крајеве

вадећи му жива срца –
док пиличник не утече.
Хитри Бећир Ченгић-паша,
како војску и Данила
285 виђе на бој ње хитају,
одма с тридест пашалијех
на брзине коњске умче;
убоја се да га судба
свога претка не пристигне
290 од српскога остра мача.
Друге војске ками ледни⁵⁸
с тога боја крвавога
тад утече и спасе се.
Осим војске ту погипше
295 јошт у ропству уфатише
седамдесет биранијех
капетанах и беговах.
Њих посјећи ту не хћеше,
већ их даше на откупе:
300 за свакога по жутијех
сто дукатах прифатише,
па за исти откуп турски
прах, олово закупише.
И то исто приправише
305 кад гођ турска воља буде
Гору Црну с војском својом
полазити и виђети,
да им откуп та поврате
из пушаках шаренијех.

⁵⁸Код Решетара уместо *ками ледни* стоји *кам иједни*. (Прим. прир.)

ПЈЕСМА ПЕТА

После много побиједах
које мишца црногорска
на различна мјеста знатна
доби крвљу и уграби
5 од синовах Цариграда,
већ бијесне турске војске
бјеху водит престануле
силни паше и везири
на области црногорске;
10 бјеше рука хитра српска
бедем тврди, непроходни
од турскијех кости дигла
међ' свободном Гором Црном
и Турчина грозним царством.
15 Ал' грабљива смрти рука
Црногорце тада љуто
увриједи и уцв'јели,
јер им вожда и владику,
баш Данила митроносна
20 и витештвом знатна Срба,
у наручје своје мрачно
узе, сакри и однесе.
За Данилом заплакаше
витезови и ратници;
25 плачу мајке, луда ђеца –
све уједно глас је слило
од кукања и жалости
одзивима плачне вике;
плачу круте горе, брда
30 и литице стрмогледне.
На погреб се његов знатни
народ српске Горе Црне
васколичак окупио,

35 па барјаке многе турске
и добића неизбројна,
сабље турске и оружја,
на гроб су му искупили.
Пак се вију Црногорке
40 у небројна кола многа
око гроба Данилова,
и с јаснијем жалоснијем
наричу му гласом поред
сва његова храбра дјела,
45 која с умом и витештвом
у бојеве турске доби.
Сунце тада лице своје
три бијела дана не кће
Црној Гори показати;
50 већ три дана и три ноћи
и природа каза себе
сузну оку Црногорца
у жалосно а и тамно
одијело обучена.
Како Турци разумјеше
55 да у гробу Данил сиђе,
помислише да се храброст
црногорска са њим у гроб
вјечно сакри и утече,
и да ће им тај догађај
60 пут отворит којијем ће
Гору Црну покорити,
ње витештва дотадашња
погазити и сакрити,
да се с њима Срба име
65 и слободу дичне племе
не кажује св'јету славно.
Па Травника везир брже
силновите војске скупи,
тријест хиљад витезовах,
70 па гласита Ћехај-пашу
зовну себе на капију
и поче му говорити:
„Ето теби силна војска,
с војском брже, пашо, хајде
75 на душманску Црну Гору,

те је шчепај и похарај,
сабљи предај и пороби.
Сад је згода томе дјелу
испанула да се сврши:
80 кавурски је војсковођа
с овог св'јета преминуо,
смрт његова сад је влашки
дух с жалошћу утулила;
сад оружја против тебе
85 нико неће обратити.“
Ћехај брже паша скочи
и окрену силну војску
да с њом узме и побере
в'јенце славе браноносне
90 са жалошћу тад сметене
храбре главе црногорске.
Паша хитро с војском спаде
на простране Цуцке Убле,
на планини ђе издижу
95 црногорске многе овце
преко љета на пасиште,
па отолен књиге многе
Црном Гором отпратио:
„На знање вам, Црногорци,
100 како ме је Босне везир
с многим војском отпратио
да цареву прву рају
а потоње хаинине
опет царском правом рајом
105 цару своме под могуће
вратим крило и обратим.
Немојте се штогођ од шта
препанути, убојати,
што сте силне многе Турке
110 добијали на мегдану,
и што многу крв просусте
турске војске гласовите;
криви томе ви нијесте,
већ владика ваш Данило
115 и остали војсковође
у животу те нијесу,
који су вас на то дјело

обраћали и водили.
И зато се вама даје
120 опроштење, Црногорци,
за сва ваша досадашња
крвна дјела и бојеве
ако ћете сад витешке
своје главе приклонити
125 без бијења и крвљења
под милосном руком царском,
која ће вас помиловат
ка синове храбре праве.
Ако ли се приклонити
130 без бојевах ви нећете,
са мношћом има изабране
тријест хиљад силне⁵⁹ војске –
силом ћемо нашом на вас
Турци снажно ударити,
135 ваше главе, нашом руком
посјечене, цару дати.
Вас та судба минут сада
нити може нити оће;
него треба ваше главе,
140 али живе али мртве,
да приклоне своје чело
пред Махмута Првог мишцом
и скипетром громометним.“
Црногорци када књиге
145 Ћехај-паше разумјеше,
турска подлост дух витешки
Црногорца увриједи,
и слободу огањ драги
распали им у прсима;
150 те и тада, како свагда,
полећеше соколовски
на границе и мегдане
да их крвљу сквасе турском
и омеће турским трупјем.
155 Но кад хитро долећели
на пољане од мегдана
ђе с' надаху да ће удрит
сила турска с Ћехај-пашом,

⁵⁹Код Лаврова и Решетара уместо *силне* стоји *бојне*. (Прим. прир.)

онда војске војеведе,
160 сви кнезови и сердари
к војсци својој сташе зборит
са сузама и с уздахом:
„Видите ли, витезови,
ка безбожно племе турско
165 са свих странах очекује
кад му згода и вријеме
покаже се и испане
да растрза смртоносном
и варварском својом руком
170 зачетије наше славе
и слободу љупке дворе.
Сад је оно упрежало
ђе природа смртном руком
узе нама вожда умна,
175 и свијема храбра срца
том жалосном стрелом рани.
Стога су се Турци мрски
подигнули на нас војском;
мисли њина сл'јепа глупост
180 да се у храм наш витештва
искра славе бојеносне
с Даниловом смрћу славном
угасила, затамила;
мисли турска пријеварност
185 да већ груди црногорске
са слободу духом слатким
пофатати нигда неће.
Може л' рана смртоносна
витешкому срцу бити
190 много слађа и лакшија
од неправде ове гнусне
којом Турство безаконно
наша мушка срца пара?
Сви да бисмо знали, браћо,
195 у бој ови крв пролити
од тирјанске руке турске,
не ваља му са мегдана
стопу земље уступити.
Треба турска бешчовјечност
200 да у челик наша срца,

наше прси, преокрене;
треба с бојна поља битке
турску војску подагнати,
и потоци крви турске
205 од оружја руке наше
да потеку и проспу се;
треба наше ране љуте
које нам је ударила
турска глупост и неправда
210 турском крвљу угасити.
А Данило иако се
у бесмртност преселио,
ево нама Василије,
младолика умна вожда,
215 којега је Данилова
вјешта рука изабрала
у повоју ђетињскоме
за својега прејемника.“
Тада војска главарима
220 једногласно сва повика:
„Крв се наша на мегдану,
наше главе, штеђет неће –
за поштење и за име
отечества, наше славе –
225 до посљедње пролит капи!“
У тај доба Томановић,
витез Никац од Ровинах,
којему ће дјела славит
Црне Горе предјел вјечно,
230 су четерест биранијех
вitezовах од племенах
тад изиде пред свом војском
међу коло и главаре,
па витешким поче гласом
235 Црногорцма говорити:
„Храбра војско и главари,
ево нам је турска сила
на границе приступила,
и огњени пламен Травник
240 да нас пали обратио.
Бог то знаде, други нико,
али ће нас војска турска

попалити и добити,
али од нас пред свијетом
245 вјечну бруку и срамоту
турском царству и имену
донијети и навити.
Већ ви мене послушајте,
е ја стојим на крајини,
250 вјешт сам рату и крвљењу
и поганој турској ћуди.
Турска војска кад удари,
за војском ће бити паша
и господа сва врснија;
255 ако јој се одапремо,
стаће бјежат без обзира;
војске ће се много турске,
ако силна прегне бјежат,
моћ посјећи у побјегу,
260 ал' ће паша и господа
сва знатнија утећ, браћо,
на хатове ка вјетрове –
ни један ви главе неће
од њих у бој изгубити.
265 А ће глава побијеној
не погине војсци једној,
ту добиће славе бојне
не покаже сјајност своју
пред свијетом и народом.
270 Ако л' б'јесна турска војска
нас прићера с бојна поља,
ту с' од двије струке плете:
али листом погинуће,
ал' слободе име свето
275 и нас са њим истражити,
у славе га име своје
утопити и прелити.
Него мене чујте добро:
ви се, војско и главари,
280 ноћас ноћно привлачите
близу турске војске страшне,
али добро себе скрите
у дубраве густо мрачне
и долине вјечно тамне,

285 ђе вас турска неће стража
 опазити ни виђети.
 Ту сједите потајено,
 а Турци ће у околу
 умиљате одговоре
290 на лажаво писма чекат.
 А ја пођох су четрдест
 биранијех витезовах
 усред турске војске многе,
 пријеваром и кријући,
295 да Ћехају силна пашу
 под шатором убијемо.
 Ако срећа то витешка
 нама даде учинити,
 чути ћете наше пушке
300 на Ћехају силна пашу,
 које ће му срце живо,
 ако Бог да, изгорјети.
 Пошто наше пушке пукну,
 чути ћете од турскијех
305 грмјавину кад захучи
 на нас других четрдесет.
 Бог то знаде, други нико,
 што ће од нас туна бити;
 но што буде, то ће бити.
310 Ви кад пушке зачујете,
 сви витешки устаните,
 и на силну турску војску
 сложно, храбро ударите,
 е ће војска тада турска
315 бити смутна и сметена.
 Витезови кад вас виде
 ђе летите ка орлови
 да удрите на околу,
 побјећи ће без обзира.
320 Ту витезу благо сваком
 који хитре ноге има
 и јуначко носи срце –
 окинуће главах доста
 са Тураках витезовах.“
325 Тек ријечи ове Никац
 међу војском изговори,

су четрдест витезовах
пође хитро уз планину,
а остаде црногорска
330 храбра војска и главари
сузе ронећ жалостиве
за четрдест соколовах
који њима одлећеше
да за славу и слободу
335 родне земље, родна мјеста
умру с мачем у рукама,
ка витези Термопилах
што за вјерност отачества
бесамртну смрт примише
340 од персијска остра мача.
Па жалосна војска оде
вруће сузе отирући,
и западе близу турске
у покрита мраком мјеста
345 ђе им соко Никац каза,
па ту чека гром пушаках
који ће им знак побједи
са жалошћу прогласити.
Никац пође са дружином
350 ноћу на друм од Рудинах,
којијем је војска турска
на крваве Убле прошла,
па у крају истог друма
са дружином преноћио.
355 Зора б'јела и весела
и пјевацах јасни гласи,
који в'јенце цв'јетне плету
с којијема окићају
Аврорино бистро чело,
360 изведоше витезове
на друм чисти и широки
са којијем к војсци турској
обратише, отидоше.
Но кад дошли и уљегли
365 у велику турску војску,
питају их силни Турци:
„Откуда сте, Власи, море,
и доклен сте наумили?”

370 Јесте л' дошли у индати
 честитоме Ћехај-паши?"
 Никац њима одговара:
 „Ми смо, Турци, одовуда,
 од чобана, од племена
 дробњачкога познатог,
375 па када смо чули силна
 ђе пролази ваша војска
 с честитијем Ћехај-пашом
 на душмана од старине,
 непокорну Гору Црну,
380 све смо наше овце б'јеле
 у Дурмитор поносити
 оставили, нека пасу
 без чобанах с чобанкама,
 а ми смо се подигнули
385 у помоћи Ћехај-паши
 и његовој војсци многој.
 Но вас, Турци, сви молимо
 да нас паши одведете
 под шатором свиленијем
390 да му скуте и папуче
 по дужности цјеливамо.“
 Турци брже устадоше,
 пут шатора отидоше,
 а за њима Томановић
395 су четрдест витезовах.
 Код шатора кад дођоше,
 онда Турци под шатором
 уљегоше Ћехај-паши
 да му кажу е чобани
400 желе к њему приступити
 да му скуте и папуче
 цјеливају и привате.
 Паша рече да приступе,
 и свилена њима врата
405 да отворе у ширину.
 Шатора се врата брже
 отворише и запеше,
 Томановић са дружином
 на шаторска врата дође.
410 Ту свакоме другу дође

на ум дрско Обилића
и косовско страшно дјело,
па четрдест џефердарах
хитро брже упалише
415 на Ћехају силна пашу.
Ту ми смртна џефердарска
са огњеном својом силом
развијеше зрна пашу.
Како пушке запуцаше,
420 узбуни се турска војска:
виђе пашу под шатором
ђе без духа мртав лежи,
а побјеже Томановић
са јунаках четрдесет
425 проз ордију турску многу.
За њима је огањ љути
из пушакaх наложила
силна војска сваколика,
ал' витезма Божја помоћ
430 у невољи прискочила,
те сви главе не дадоше:
од многога просутога
за њим' огња из пушакaх
паде густа, непрогледна
435 магла праха јадонaсна,
тере војска силна турска
не виђаше управ гађат,
већ по гласу од бјежања
и танкога џефердара
440 Црногорце погађаху.
Дваест и пет витезовах,
Обилића браће праве,
код шатора пашинога
погибоше и падоше;
445 међу њима најзнатнија
два витеза црногорски,
Жутковићу Његош Томо
и кнез Станко од Бјелицах,
погибоше и осташе;
450 а петнаест – рана љути
допадоше од Тураках,
те ми бјеже пред Турцима,

а пред њима Томановић
су шест ранах на тијело.
455 Истом Турци што их бјеху
пристигнули свеколике,
да им главе посијеку,
ал' не даде црногорска
у потају сакривена
460 силна војска и витешка,
већ како је пушке чула
које силна Ћехај-пашу
под шатором осмртише⁶⁰,
трчећи је сва хитала
465 док се с турском срете војском
те рањене витезове
крвавијем трагом хода
пристизаше и гађаше.
Тек се војске двије храбре
470 сусретоше на мегдану,
почеше се старе игре
Црногорци са Турцима
смртоносне поиграват.
Ал' орлови српски сиви
475 тад безглавну турску војску
у кржаве Убле Цуцке
облећаше с сваке стране,
те јој натраг не даваху
низ Рудине друмом бјежат,
480 а напријед не знаваше
куд ће одит – ни смијаше.
Ви, свештене неба кћери,
те пијете воду бистру
с источника божествене
485 Хипокрене геликонске,
саплетите в'јенце славе
лаворове и палмове,
те витешка дјела храбра
побједниках турске силе
490 са бесмртном славом вашом
прогласите и вјенча'те.
Црногорске бистре шарке
са свакога краја Турцма

⁶⁰Код Лаврова и Решетара уместо *осмртише* стоји *усмртише*. (Прим. прир.)

495 травну боју њину многу
у црвено омастише,
и шалове турске горде
брзолетна пушке зрна
искројише на Турцима.
Поче грозни владац ада
500 на мрачнојзи колесници
су четири врана коња
проз ордију турску лећет,
и мишицом владатељском
турску војску на алаје
505 у предјеле свога царства
уводити и ћерати.
У то ето црна шћерца
распространи мрачна крила,
и стријеле бистра Феба
510 океана цклена⁶¹ мрачност
у пространа своја њедра
скупи брзо и затупи.
Турска војска, тек се смрачи,
изм'јеша се с црногорском,
515 па побјеже низ Рудине
широкијем друма путем;
с њом се кољу Црногорци,
али силну војску турску
уоставити не могаше
520 да ту ноћцу и сјутрадан
пиличника не оставе
да се була њим заклина,
већ побјеже турска војска,
како вазда, без обзира.
525 А врати се црногорска,
те добића бојна многа
од Тураках раздијели,
а владици главу паше,
чадорове и хатове
530 с барјацима поклонише;
главе турске неизбројне
на врхове шумах поби,
нека Турци виде глупци
ка високо подрастају

⁶¹У првом (Ненадовићевом) издању уместо *цклена* стоји *чклена*. (Прим. прир.)

535 од бојевах са Србима,
и нека је наручније
сиву орлу и гаврану
пољубити турску главу.
Црногорска војска пође
540 са весељем дома храбра
и понесе Томановић
Никца, своју перјаницу,
су петнаест рањениках,
па их даше на љекаре
545 да им ране љуте л'јече.
Л'јечише се за годину,
док се дивно извидаше,
па видање љекарима
подмирише голом паром
550 што им војска бјеше дала
витешкога старјешинства,
и даше им бројем управ
по стотину маџарлијох.
Поноси се, Горо Црна,
555 свети храмe српске славе!
Док слободе твоје гњездо
излежује соколове
како Никца од Ровинах
и његово друштво храбро,
560 свагда ће ти пред оружјем
противника сила падат,
и вјенчеве бојем плетне
твоја хитра брати рука.

ПЈЕСМА ШЕСТА

Звук пламена оружија
и побједах хвале јасне
којијема непрестано
црногорско знатно име
5 на све стране грмијаше
и пиперски мач крвави
из ножнице тристаљетње
хитро нагна⁶² истргнути
и гола га показати
10 против трона Византије.
Врела турске крви хитро
од његова остра врха
многовидна потекоше
око града два царева,
15 тврда Спужа, Подгорице,
и ријеке двије знатне,
тихе Зете и богате
и Мораче брзотечне.
Док Турцима чести боји
20 и крвљења сваког дана
дојадише, досадише,
пак бегови оба града,
горди аге и кадије
покупише одијела
25 са Тураках погипшијех
која бјеше Пипер храбри
острим мачом и шарицом
искројио, омастио
мрском многим турском крвљу,
30 па их носе на капију
огњенога дивна Скадра
к Топал-Осман, силну паши,

⁶²У првом (Ненадовићевом) издању уместо *нагна* (исправка браће Јовановић) стоји *нагла*. (Прим. прир.)

Скадра влацу и везиру.
Кад пиперске дрзност руке
35 Арбаније горди владац
хитро зачу и развиђе,
силну брже војску скуп
да пиперско племе храбро
истријеби и задуши
40 што се смјело усудило
са прегледа Горе Црне
јарам турски с врата бацит
и слободе име родит
од кукања турске мајке.
45 Па кад с војском Топал дође
к Тугомира древној грађи,
Подгорици гласовитој,
онда к себе дозвоља брже
капетане и бегове
50 које к боју и крвљењу
налазаше за способне,
и пиперска мач и рука
које бјеше увредила
на бојеве и мегдане.
55 Па им горди поче зборит:
„Чујте, турски соколови
и Стамбола противниках
крвопије и лафови!
Ево вама војске силне,
60 баш хиљадах седамнаест;
с војском храбром ударите
на упорно влашко племе,
све им огњу мртво да'те,
а мушкића сваку главу
65 окините бритком сабљом
да их даром витешкијем
у стамболске руке дамо;
женско мачем не с'јеците,
већ га робом доведите.
70 А ја с војском одит нећу,
е је брука и срамота
да везири царски иду
на толико мало племе;
већ се оћу примакнути

75 су хиљаду коњаниках
на Мораче бријег горди
да очима гледим војске
турске храброст и витештво,
и како ће турске сабље
80 Пиперима сјећи главе.“
Капетани и бегови
окренуше војску бојну
на пиперско племе храбро.
Војска газом прегазила
85 бистротечни ток Мораче;
Топал-паша за њом стаде
по бријегу исте воде.
Кад пиперски витезови
угледаше силу турску,
90 ће се сила на њих дигла
да их огњу, мачу преда,
онда до два војеведе,
Божовићу витез Пејо
и Пилетић знатни Зетко⁶³,
95 окупише све пиперско
храбро племе и нахију,
па им ову храбру ријеч
отпочеше говорити:
„Чујте, браћо и витези,
100 видите ли турску силу
која се је обратила
да нахију нашу врже
под копита своја мрска?
Сада ови бој с Турцима
105 али ће нам синцир ропства
с врата вјечно отурити,
али ће нас вјечно држат
у гвоздену своју алку –
без врућа се много пота
110 он прекинут не да ласно.
Шта ћемо ви примјер часов
из вјековах утеклијех
приводити, кажевати
кад ви живи примјер стоји

⁶³Приређивачи *Просветиног* издања из 1951. године сматрају да је *Зетко* штампарска грешка и исправљају у *Ћетко*. (Прим. прир.)

115 пред очима – видите га.
 Спомен'те се дјела славни
 које мишца храбра чини
 ваше родне миле браће;
 нека крепост и преглоћу
120 срца, душе Црногорца
 ваш витешки дух породи –
 то једино, више ништа,
 ропства везу прекидају,
 то једино, друго ништа,
125 славе име и слободе
 из просуте крви људске
 на мегдан ви може дати.
 Турска војска нека пали
 сваколика села наша;
130 робје скри'мо у платије⁶⁴;
 ми пушкари⁶⁵ што смо листом
 у стијенске куле тврде
 затворимо себе тврдо,
 и на куле дочека'мо
135 војску бојем огњевиту,
 е без кулах ми нијесмо
 кадри бојак с Турцма бити.“
 Сви Пипери послушаше
 своје храбре војеведе,
140 по наредби њиној свашто
 учинише што рекоше,
 пак у тврде куле ст'јенске
 затворише с' мушки, хитро –
 шест стотинах витезовах.
145 У то турска сила рупи;
 сва пиперска села редом
 у облачне диже мраке
 до Стијене доклен дође.
 На Стијену јуриш снажно
150 учинила војска турска
 да и њено село гласно,
 ка и прва, огњем спали.
 Ал' не дају шест стотинах
 из затвора витезовах,

⁶⁴Код браће Јовановић и Решетара уместо *платије* стоји *планине*. (Прим. прир.)

⁶⁵Код Решетара уместо *пушкари* стоји *мушкарци*. (Прим. прир.)

155 већ се мушки са Турцима
око села поиграше.
Пушка грми, крв се лије,
Пипер кличе и халаче,
кула кулу охрабрује;
160 пушкарица свака лије
плам огњени, смртоносни,
пали, жеже непрестано.
Турчин вришти и јауче
и на перчин мртав пада,
165 ал', бијесан, бојем не хће
узмакнути ни устегнут,
већ на село јуриш чини.
Проз таму се брза праха
многе праве и огњене
170 лију дуге непрекидне
међу двије храбре војске,
по којему огњеноме
брзотечну пламну току
једна другој пошиљаше
175 неразбудни вјечни санак.
Јеком боја на Пипере
устресе се и зајеча
в'јенац Кома брилијантни,
коме вјечно цар свјетлости
180 са погледом својим бистрим
главу круни цленовидну⁶⁶.
Како кучко племе храбро
зачу одзив громогласни
Кома горда и висока,
185 одмах се је боју љуту
досјетило, домислило,
ал' не знаше ће ће бити
док виђеше облак мрачни
од жестока крвна боја
190 и од селах запаљених
изнад гњезда пиперскога.
Тад знадоше да су Турци
на њих силни ударили,
па одмаха полећеше
195 пет стотинах витезовах,

⁶⁶Код браће Јовановић и Решетара уместо *цленовидну* стоји *цкленовидну*. (Прим. прим.)

а пред њима Дрекалова
храбра рода и племена
Радан знатни војевода.
Брзо кучки долећеше
200 витезови и ратници
у помоћи својој браћи.
Кад Пипере бојем храбре
погледаше, и зачуше
у какву су тешку муку
205 од турачке војске збјени,
каквијем ли јасним гласом
из пламена врућа боја
кликоваху браћу ближњу:
„Хај, на ноге, браћо Кучи
210 и Брђани сви остали!
Прискочите данас нама
у помоћи на невољу,
а ми ћемо сјутра вама
ако ико жив претече
215 од пламене турске сабље.
И да није љута змија,
седмоглава Стамболија,
нас одсјекла, раздвојила
од витезах Горе Црне,
220 ми вас данас и не бисмо
на невољу кликовали,
ни вас с Турцма завађали,
него би нам Црногорци,
наша браћа, прискочили
225 на невољи крв пролити.“
У јунаках горе кучке
попуцаше срца жива,
па у војску турску загон
ка лафови учинише,
230 и напола турску војску
око села пресјекоше,
пут до кулах чист и крвав
просјекоше, учинише.
У тај доба шест стотинах
235 пиперскијех соколовах
из затвора излећеше,
и с кучком се војском хитром

изм'јешаше, познадоше,
па на турску договорно
240 два ваљатна, бојем знатна
српска Брда ударише;
низ Пипере силу⁶⁷ турску
саломише, призајмише,
у село јој пет стотинах
245 витезовах посјекоше.
Но кад војска у побјегу
спрам Орлујске ст'јене дође,
онда брдски витезови
на средину ње удрише;
250 три хиљаде турске војске
по деснојзи страни хитро
одвојише, призајмише;
низ Орлујску горду ст'јену
нагнаше их врућим бојем.
255 Ту ми турском пјешцу, хатл'ји
подрастоше умах крила
како мраву по старости,
те на јата сташе густа
низ Орлујске лећет ст'јене
260 у предјеле турског раја.
Кад Брђани отправише
три хиљаде турске војске
у садове тандарихе,
на пирове вјечно сјајне,
265 да одахну и почину
на постеље меке раја,
које им је Пророкова
приправила лажна рука
међу црне и голубје
270 очи шћери бесмртнијех
и богињах Алкорана –
онда ти се одмах хитро
за бјежећом војском другом
повратише у погоњу,
275 и на бријег од Мораче
код пространа древна града
Диоклеје разорене
пристигоше турску војску,

⁶⁷Код Лаврова и Решетара уместо *силу* стоји *војску*. (Прим. прир.)

угнаше је у Морачу.
280 Турци бјеже без обзира,
а брдска их момчад прате
из пушаках дугачкијех.
Ту не бјеше ниђе близу
моста zgodна ни преласка,
285 ал' Брђани десет брже
од турскога мяса мртва
направише са шаркама,
тер преко њих турска војска
сва пребјеже и утече
290 која мртва не остаде
од брдскога остра мача
и Морача коју брза
не занесе у њедрима.
Брђани се отлен дома
295 са витештва вјенчевима
повратише у Брдима
са добића многа бојна
а јошт више вјечне славе.
А побјеже Топал-паша
300 поизгнуте много главе,
разбјен, грдан кукајући,
уздишући и плачући
за именом првим сјајним,
које њему пређе тога
305 у народу грмијаше
славно, дично и похвално.

ПЈЕСМА СЕДМА

Бој пиперски с Топал-Осман,
Скадра пашом и везиром,
у витешка брдска срца
из просуте крви заче
5 име славе бојеносне
и слободе људству драге.
Сташе брдски витезови
преко Турске пролећати,
састављат се с Гором Црном,
10 са њом братску свезу тврдит
како ће се тужни бранит
од огњена змаја Турске.
Свеза брдска с Гором Црном
поб'јеђену гордост турску
15 опет ужди и распали
да побједе и освете
са оружјем славу тражи
на нахију кучку храбру,
коју мјаше да ће опет
20 обладати, покорити,
и мртвом је рајом турском
вјековјечно учинити
како једно спрема Турске,
слабо племе и нејако
25 које се је увалило
у чељусти огњевите
Арбаније бојем славне.
За довршит ово дјело,
по храбрости Турство избра
30 прапотомка Махмут-бега,
Ходаверди силна пашу
и везира су три туга
од Призрена троносна,

кому храброст и везирство
35 по наслѣдству долазаше.
Глас громовах огњеносних
и вјесниках крвна боја
огласише турској војсци
да се главар њих врховни
40 у порфиру браноносну
облачио и кренуо,
те се одмах крвожедна
са свих странах слеће војска
на Златичко равно поље,
45 међ нахијом Куча храбром
и варошем Подгорице.
Ту је војска једну ноћцу
обноћила, коначила,
проводећи разговоре
50 од витештва и храбрости.
Но тек зоре св'јетла рука
супи мрачну завијесу
и сакри је у дубину
валовита мрачног поља,
55 тек цвијеће мајско дично
посла трону живоносну
Аполона свјетлописца
брилијанте росне капље
дужном жртвом њежне душе,
60 код везирска горда стана
развише се дугокрили
са сабљама у рукама
хитролетни ратни знаци,
устресоше поље јеком
65 гласне свирке, јечни бубњи,
узвришћеше жељом на бој
у везама повезани
сви хатови ка лафови,
а вјесници војске турске
70 по околу заурлаше
курјачкијем харапскијем
муклохучним дугим гласом
и дозивом владјетелским
да откриће силна војска,
75 е је везир горду своме

силну хату и немирну
на крилата леђа сјео.
Војске турске са везиром
двадест хиљад хитро крену
80 уз Дољане пут Златице,
и са бојем крвавијем
сву Сјеницу, село кучко,
изгореше, похараше,
па на Медун главно Турци
85 кучко село ударише
и с крвљу га многим турском,
ка Сјенице, опалише.
Ал' напријед војски силној
кучка храброст не даваше,
90 већ је с чела бјеху силно
уоставили и узбили,
на јунакородни Медун
свуколику окупили.
Па се бојем жестокијем
95 са њом бију соколовски,
и по гласу пушчаноме
и халаку витешкоме
у помоћ им досакаху
ратољупци даљих селах.
100 Ал' хиљада кучке војске
дваест хиљад силе турске,
која бјеше бојне куле
уфатила и притисла,
не могаху надјачати
105 ни у бјекство обратити
без помоћи чије друге.
Но у бојак најжесточи
и највишу муку кучку
приспје њима помоћ добра –
110 два пиперски војеведе
а за њима шест стотинах
вitezовах ка орловах
од племена пиперскога.
Кад пиперска лака војска
115 удри бојем на Турчина,
утруђеној кучкој војсци
срце с мишцом тад узигра,

те на Турке са витештвом
ударише оба Брда.
120 Поклаше се, да се прича,
с турском војском по Медуну;
без узмака мачи брдски
сташе своју сјајност мрачит
са црвеном турском крвљу;
125 стаде Турке српска мишца
на црвена многа јата
од Медуна одгонити,
у смртни их ланац везат.
Кад дојади турској сили
130 бој огњени и крвави
од Брђанах по Медуну,
онда везир својом војском
без обратка бјежат поче,
ал' господе друге турске
135 седамдесет изабране,
све беговах и спаијах,
нема када избјежати
из високе и простране
куле Радан-војеведе,
140 већ је брже облећеше
вitezови брдске горе.
Па на кулу не шћедоше
одмах с војском ударити
да им сила са везиром
145 тад мрцино не утече,
већ стотину око куле
вitezовах оставише
да чувају смртну стражу
беговима, спахијама;
150 а остала брдска војска
зајми Турке и везира
низ Сјеницу, пут Златице.
Док до поља силу турску
доћераше врућим бојем,
155 посјекоше девет стотин
од Тураках храбрих главах;
открај поља до Рибнице,
која тече близу града
старинскога Подгорице,

160 шест стотинах посјекоше,
па с бријега од Рибнице
дозивају призренскога
горда пашу и везира:
„Обрати се, силан пашо,
165 и захвали Брђанима,
који су те данас дивно
и везирски испратили
са весељем из пушаках.
Што си главу преклонио
170 у средину војске турске,
те напријед често клањаш
ка невјеста многостидна
међу китом и сватове
кад захваља на здравице
175 своме роду и племену?
Обрати се мало, пашо,
да нам кажеш кад ћеш писат
к Махмут-цару, твом султану,
у Стамболу фална писма,
180 да му штогођ лаже у њих
не приметнеш хвалећи се!“
Отолен се витезови
натраг брже повратише,
и на кулу војводину,
185 у којојзи бјеху Турци
затворени, опкољени,
снажно, храбро ударише,
и живијем огњем кулу
одсвуд брже запалише.
190 Па Брђани сташе турске
поглавице дозивати:
Мање, Турци, ватре лож’те,
мање тутун запаљујте,
ере ће вас тама саде
195 обузети, притиснути,
а врата су куле тврда –
бисте могли турске браде
до отвора попалити.“
Седамдесет ту у кули
200 поглавицах остадоше
смртни тутун дувајући,

а Брђани отиђоше
са добићем пјевајући.

ПЈЕСМА ОСМА

Кад безумни, ненасити
са тирјанском руком владац
мањи народ и нејачи
покорити себ' не може,
5 нит' га свезат у несносни
и тирјански синџир његов,
онда себе пред свијетом
са порфиром пријеварном
он покрије и одије;
10 тобож оће са том лажом
да свијету каже свему
е он оно и презире
ка маленкост једва видну
спрама свога величаства,
15 о којој је стидно њему
помислити и зборити,
камол' са њим рат водити.
У ођелу овом лажном
с црногорске стране мале
20 пред свијет се кажеваху
кичељиви владоци
Византије столодржне:
Ахмет Трећи, Махмут Први –
син Мустафе, Осман Други,
25 док на горди трон Стамбола
сједе Мустав, син Ахметов.
Како сједе, поче мислит
и огњену Отманову
изостриват смртну стрелу
30 да свободе српске срце
с њом прободу и умртви,
пак у диван Турства ћори⁶⁸,

⁶⁸У првом (Ненадовићевом) издању уместо *ћори* стоји *кћери*. (Прим. прир.)

и у матер зла, глупости –
ђе нијема и без крилах
35 лежи правда у синциру
мучитељском руком мрском
савезана и скопчана,
а неправде и злочинства
ђе глас грми и царује,
40 ђе добија лака крила
за злоносни људства полет –
поче љути Мустав зборит:
„Чујте, кнези, војеведе,
којих сабља, хитра рука
45 брани име, величаство
Отманове славе, главе;
којијех је умност, мишца
непобједни Јупитеров
штит узела, уграбила
50 Минервиној божественој,
умној руци всемогућој;
којијема славом браном
све планине подуранске
одзивају громогласно!
55 Куд год наше силне војске
обратише полет хитри,
и јарошћу барјак Турства
раширише и дигоше,
свуд пред њима противника
60 горда сила нички паде,
и пливућа крвљу поља
свуд осташе у рукама
Османове ђеце хитре.
Али једно влашко племе
65 и гњијездо Србах мало
у предјелу црногорском
наша мишца, наша сабља
не би кадра покорити
високоме Турства трону.
70 Наше паше и везири,
са ферманом Турству светим,
често војске поводише,
и са њима љутим бојем
на то племе насрташе;

75 с њега славу никад бојну
турска мишца не донесе,
но срамоту и стид свагда.
Треба сада непремјено
наше силе обратити,
80 и дан први, дан велики
мог изласка на престолу
тим добићем честитоват.“
Онда диван рабовидни
властитељу своје грозну
85 ниским гласом одговара:
„Р’јеч ће твоја света бити
до издаха турске силе,
ал’ је твоја круносна
јошт невјешта глава царска
90 ратовима и бојима;
треба славу и поштење
турског царства и имена
више чуват него главу.
Ми можемо силном војском
95 тако махом ударити,
њина села и племена
с крвљу многим попалити,
ал’ ће они скрити чељад
и имуће све остало
100 у висока своја брда;
по брег’ мора немирнога
ми одовуд ударити,
а од мора неће нико.
Наша војска вјечно неће
105 у гњијездо црногорско
останути, војевати,
већ се натраг оће вратит,
а они се пуштит за њом,
поломит је и посјећи,
110 од ње бруку и грдило,
ка од сваке, начинити,
да јој бручни спомен дају
вијекови један другом.
Већ овијем путем бисмо
115 могли племе то крваво
поробити, истражити,

кад надмена би ошћела
Венеција моредржна
своју силу окренути,
120 и од мора са њом удрит
на племена црногорска;
а ми с краја свакојега
наше владе и државе
да удримо силом снажно
125 на кавурско племе чврсто
док се с војском састанемо
млетачкога двора давна.
Тијем бисмо путем само
могли име црногорско
130 вјечно сакрит од свијета.
Ако л' не кће Венеција
то крваво дјело с нама
дијелити по наполи –
прођимо се дизат војску,
135 без грдила и срамоте.“
Славољубни Мустав пође
из дивана у двор горди;
како дође, поче писат
пријатељска мрска писма
140 к млетачкоме двору подлу:
„Сваки данак љубов већа
расте видно и тврди се
међу наша два велика
двора, трона и народа;
145 свједоци су тога гласни
пријатељска и взаимна
наша дјела сваког дана,
која теку непрестано
кроз пресретна два народа,
150 који свако земно добро
под високе и широке
наше сјенке уживају;
наше руке скиптроносне
надмећу се непрестано
155 којано ће којој приђе
доказ нови високога
пријатељства учинити.
Сад у руке ваше стоји

160 темељ вјечног пријатељства
 међу двије равносилне
 и државе св'јету страшне
 поставити, утврдити,
 ал' му силу божествену
 вјечно скрити, угасити
165 међу Млетке и Стамболом.
 Знате српско племе једно
 које се је скоро дигло,
 пробудило и јавило,
 испод скиптра громометна
170 отргнуло⁶⁹ знатног сина.
 Наше војске непобједне
 славу бојну много путах
 клето племе то помрачи;
 блистателна Турства слава,
175 моје царско височество
 то трпјети више неће.
 Османов се крволитни
 мач пламени из ножнице
 са љутошћу истргао
180 и остроту крвожедну
 к Црној Гори обратио.
 Моје војске с нестрпјењем
 очекују на миг један
 који ће им знак подати
185 да са сваке стране удре
 на то племе новородно.
 Већ ако сте, ко што мислим,
 пријатељи моје главе
 и државе мени дате
190 Пророковом руком светом,
 ваше војске истурите,
 по граници поставите
 кругом влашке Горе Црне
 од Грахова до крај Бара
195 да не дају бјежат робљу
 које војска моја зајми
 у приморска ваша мјеста.

⁶⁹У првом (Ненадовићевом) издању уместо *отргнуло* стоји *отаргнула*; Решетар оставља тако, уз напомену да је „можда само штампарска грешка мјесто *Ертогрула*“ (Ертогрул је био отац Османа Првог, оснивача отоманског царства). Овде прихваћена исправка браће Јовановић. (Прим. прир.)

Пак се нека војске ваше,
како чују бој огњени
200 међу мојом и Србима,
све навише попримичу
док се стану с мојом војском
у средину Горе Црне.
Кад се стану, пиличника
205 од Србаљах остат неће!
Ови случај рађа љубов
ал' ненавист вјековјечну
међу турском Византијом
и латинском Венецијом.“
210 Како дука са сенатом
прими писмо гордовлаца
Дарданелах, Пропонтиде,
одмах њему отписаше
са радошћу глумом, ниском:
215 „Мустав-царе, Турства главо,
и високи властитељу
половине земног круга!
Твоје писмо громогласно
прочитасмо, разумјесмо;
220 твоје умно рјешително
намјерење ми видимо,
које славу, чест и фалу
даје твојој вјенценосној
прозорљивој ханској глави.
225 Наш могући блистателни
двор је готов учинити
по желању Византије
и ње трона царедржна;
наше силне многе војске
230 свим приморјем которскијем,
открај Бара до Грахова,
поставити ми оћемо.
Роб се један црногорски
у држави нашој неће
235 моћ сакрити ни примити,
но свакога који трне
вашој силној побјећ војсци,
наша ће га непобједна
уфатити, вашој дати.

240 Праха они купит неће
у држави Венеције
нити друге потребности
што мегданско поље иште.
Ми са њима од времена
245 Думан-паше Ћуприлића
непрестано крв лијемо;
већ су и нам додијали
са бојима честијема
по Приморју пространоме,
250 већ на ноге твоју силу
сад окрени и обрати
пут крвава Срба гњезда.
Сад је згода и вријеме
да споменеш прошлу бруку
255 с којом турску мишцу храбру
оцрнише на мегдану.
Наше двије силне војске,
са помоћу једна друге,
могу тијем поступањем
260 Црногорце истражити,
да слободне главе више
у крвави предјел њиов
не подраста ни јавља се.
Него, како наше писмо
265 у државну руку примиш,
нек се твоја сила креће,
а ми наше војске много
отправљамо у Приморје
да на мјеста биљежена
270 стану редом, утврде се.“
Кад два града скиптроносна
међу које до тадера
спор вјечити царствоваше
бешчовјечно дјело, вољу
275 на тај предмет сјединише,
султан Мустав тек разумје
повољно му Венеције
дружељубно посланије,
радоснијем гласом хучним
280 свод дивана сав потресе,
ка звјерових громогласни

цар властитељ грабељиви
кад пећине своде горде
својим гласом све потресе.
285 Па фермана три танана
из дивана полећеше
на татарске хитре ноге:
један граду једренскоме,
који гордост свога лица
290 огледује дневно, ноћно
над Марицом бистротечном;
други Босни војеродној
и Травнику ње власнику;
трећи знатном бојем љутим
295 отачеству Скендербега,
у крвави крај Бојане
Скадар тврди и гласити.
У фермане везирима⁷⁰
син свијета владалице,
300 владатељским гласом виче:
„Брже, слуге, силне војске
што можете сакупите,
и с војском се брже боље
открените и дигните
305 пут кавурске Горе Црне.
Ти, везире Босне гласне,
дигни твоју силну војску,
Херцеговце и Бошњаке,
хајде са њом управ друмом
310 острошкијем низ та брда
ка ћеш силом твојом изист
на крваво српско Кчево.
Ту војнички табор сави;
кавге немој заметати
315 ко те са њом не понуди,
веће чека' Романије
силну војску и војводу
да уједно бој чините
каде војску прикупите.
320 Ти, Једрене трonoносне
началниче су три туга,
дигни силу Романије,

⁷⁰Код Лаврова и Решетара уместо *везирима* стоји *њима пише*. (Прим. прир.)

све полкове жељобојне;
с војском хајде преко Турске
325 управ Кчеву гласитоме,
ђе везира Босне чујеш.
Ту ми силне браноносне
моје војске изм'јеша'те,
али боја јошт немојте
330 са Србима пожижати,
ако мога војска твоја
проћ без њега икојако
до табора босанскога,
приђе топе не чујете
335 Скадранина паше зорна,
с којим ће знак подати
каде удри на нахију,
на Црмницу плодносноу.
А кад топе зачујете,
340 силну војску раширите,
на гњијездо црногорско
ударите огњевито;
што фатате, све кољите
да од врага турске славе
345 не остане ниђе трага;
нек ви цигла љута змија
која Турству очи вади
не утече остру мачу;
пак са бојем хајте широм
350 док се с војском састанете
пријатеља узданога,
млетачкога дуке храбра;
кад се с војском том станете,
што ви робја она даде –
355 све га сабљи поклоните.
Кад витешко ово дјело
докончите и свршите,
и то клето и упорно
када племе истребите,
360 онда силну војску вашу
сву спуштите у Приморје,
пак се с твојом ти увези,
главни пашо над пашама,
у бродове наше многе

365 који ће вас ту сусрести,
у Романиј' истурити;
а босански силни везир
нек се с својом војском врати
преко Рисна и Грахова
370 у витешкородној Босни;
а скадарски витез везир,
Мехмед-паша учтуглија,
нека крајем приморскијем
он обрати силну војску
375 ка ће доћи под барскијем
управ градом на крајину.
Ти, скадарски крајичниче,
Мехмед-пашо Бушатлијо,
дигни војску свуд хваљену,
380 на Црмницу хајде са њом
црногорску усамљену.
Када на њу удриш храбро,
жежи топе гласовите
да по гласу њиовоме
385 све једанак удре војске;
попали је и пороби
са витешком славом твојом;
немој мушкић њезин ђегођ
да утече својом главом.
390 Када мушки ти савршиш
то витешко дјело хвално,
са војском се твојом дигни
уз Грађане племе храбро;
ка Црмницу истријеби
395 огњем, мачом и мишицом
сву нахију Ријечанску,
па отолен војску дигни,
на Цетиње с њом удари,
на њем влашки храм разури,
400 у који се задојива
крепка мишца црногорска
славом бојном и витешком,
и који је духом својим
раје маче наострио
405 да сијеку турске главе;
а владику тога луда,

њина вожда и главара,
жива предај у рукама
једренскога главна паше,
410 да га мени робом пошље,
ал' његову мртву главу;
па отолен војском крени
у јуначко племе Његуш.
Ако буде друга прошла
415 проз Његуше пут Приморја,
хајде за њом сустопице;
не буде ли, пашо, прошла,
ту је чекај, док доспије,
да заједно откренете
420 пут Приморја млетачкога.
Кад дођете у Приморје,
казаће вам главни везир
од Једрене многогласне
куд ће која војска поћи.“
425 Гле Муставе кратковидна –
он отправља војске своје,
наредбе им дава такве
ка готова да их чека
побиједа и добиће,
430 те баш онђен ђено драже
мртве главе носе в'јенце
од побједи у гроб тавни
него живе стидна ропства
по свијету бијеломе.
435 Три везира брже боље
послушаше насљедника
Отманова царства славе,
и велике своје војске
од по Турске подигоше.
440 А млетачки двор бешчесни
диже војске, генерале,
те границе црногорске
од Грахова до крај Бара
све са војском непрекидном
445 он утврди и увати.
Кад Србије храбри синци
са очима видијеше
е су љути океани

од истока и запада
450 своје вале мутнотечне
пут гњијезда њиховога
с жестокошћу обратили
да га током њиховијем
у дубока мрачна њедра
455 своја скрију и утопе,
са сваког се краја, стране
узмоташе и узвише
и наједно саставише
да витешким сокољењем
460 један другом дух учврсти;
не од силе да се многе
тад одбране и сохране,
но да мушки и витешки
на мегдану помру листом,
465 да њиова погибија
не би турској и латинској
војсци дала славе праве.
Па на искуп пред свијема
на крајинско соколовско
470 Кчево племе црногорско
тад владика Петар млади,
баш Данилов унук прави,
Црногорцма поче зборит:
„Видите ли, браћо храбра,
475 како се је, с једне стране,
седмоглави ненасити
змај Азије и Европе
са огњеном својом силом
разлетео и дигао
480 пут нашега отачества,
с друге стране – лав срдити
Венеције богомрске.
Два страшила та свијетска
оће својим полијетом
485 да нам име уништоже.
Завидљивци наше славе
и слободе крвљу платне
мисле да ће наша рука
оружана пасти одмах
490 к величини њиној гордој,

да се неће смјет усудит
просут р'јеке непроходне
крви своје за чест своју.
Ласније би било трпјет
495 часну сину отачества
и народу славом правом
увјенчану, задојену
све тартара мрачне муке
него јарам стидни, тешки
500 који мисле да остатку
нашег рода на врат метну
Венеција, Византија.
Боље би нам и часније
пред свијетом правим било
505 да смртнога нигда ухо
наше име чуло није
него да се да савршит
то Венециј' и Стамбулу
што су сада наумили –
510 без просућа многе крви.
Што се крвљу плати скупом,
то већ храброст права неће
ни продати ни пуштити –
осим за крв већ ни за што.
515 Ја приликом не находим
да ће име од побједи
паст у нашу малу војску,
но и то је тврдо скрито
од смртнога ока знања;
520 али треба да за славу
отачества и имена
сви помремо, крв проспемо.
Поједном се мре и рађа;
до поштења све је мртво –
525 оно живи вјековјечно;
гроб је частан вјечан живот,
живот стидан – гроб вјечити!“
Онда војска сва скупљена
остре маче брже киде,
530 па врхове њине остре
к срцу своје обратише,
пак се војска и главари

један другом ту заклеше:
„Врх му мача свога остра
535 своје срце пронизао
ко за своје отачество
неће сваку капљу крви
на мегданско поље излит
и ко ће се жив предати
540 у погане скверне руке
Млечанина и Турчина,
ко ли ће се с мјеста маћи
да куд жену, ђецу крије;
веће нека сами бјеже
545 из племенах граничкијех
у средину наше земље.
Ту без страха нека стоје
док ми листом сви војници
од душманах погинемо;
550 а кад наше главе падну,
ето жене, ђеца, куће
и остало све имуће –
ко до њега први допре
на поклон му вјечно било!“
555 Тад војводе и сердари,
и главари сви војнички
црногорску војску брже
умно главно разредише,
и хиљаду брже другах
560 отправише на границе
супроћ војске Млечанина;
а црмничку војску храбру
отправише нахиј' својој
да на себе чека силна
565 Мехмед-пашу Бушатлију.
А на Кчево остадоше
пет хиљадах соколовах
од нахије српске двије,
од Катунске и Ријечке,
570 да на себе дочекају
два од Турске хитра змаја,
два везира учтуглије,
босанскога, једренскога.
Но тек бјеше војска пошла

575 на границу у Црмницу,
у то момче црногорско
са острошке страже дође
у околу војске српске
насред Кчева каменог,
580 те јој младо хитро каза
е босанска сила спала
на крваво равно Сливље.
Како храбри Црногорци
разумјеше врсно момче,
585 на лаке се ноге брже
подигоше, отрчаше
на острошки друм широки,
међу Брда и Никшиће.
На друм тврди и велики
590 шанац брже направише,
и у шанцу бој с Турцима
с нестрпјењем очекаху.
По царевој и ферманској
вољи гордој и наредби
595 крену везир с војском турском
да са Сливја путем иде
низ племена брдска равна,
ка ће Кчеву црногорску.
Но босанска када сила
600 на метериз црногорски
љути дође и нагази,
пет хиљадах из фитиља
пуче пушке црногорске
на небројну војску турску,
605 а босанске – ни броја се
не зна казат ни умије.
Па се облак густ и крвав
над обије војске диже
од врућега боја тога
610 и од паре коју роди
ту просута крвца многа.
Бој ватрени два дни траја
у једнакој жестокости,
нит' се једна оној другој
615 војска с мјеста бојна шену.
Но кад трећом бој полази

из предјела Тритилова
бјеловласа шћер Олимпа,
стаде воздух мучан тутњет
620 од пламена огња жива.
По тутњу се обратила
црногорска војска мала.
Кад за собом погледала
своје село Загараче,
625 ал' је на њем Романије
страшни владац ударио,
живијем га огњем свега
у облаке претворио,
па од њега друмом Кчеву
630 са свом војском обратио.
Кад ту силу Црногорци
са очима видијеше
ђе иза њих ври, улази
пут средине њих гњијезда,
635 не би коље шанац бранит,
ни с Бошњаком боја бити,
већ пут кућах отрчаше
да њих бране од Тураках.
Но на Кчево кад приспјеше,
640 али од њих бјеше приђе
турска војска притиснула:
прва око на њем пење,
а задња се јошт откреће
од вароши Подгорице.
645 Мало стаде, сва се скупи
у широко-мрачни око;
док ево ти одмах за њом
везир Босне с војском својом.
Како дође, под шатором
650 романскога главна паше
и везира великога,
по дужности одмах пође;
а двије се силне војске
изм'јешаше у околу,
655 и шаторје често своје
поперише и распеше.
Сила бјеше притиснула
одно Гарча додна Лисца,

од Бјелицах до Заљута –
660 све то Турчин крвожедни
и коњ бјеше брзотечни.
А витешке црногорске
војске бјеше око мали
у бјеличко село Предиш
665 спрема турске многовидне.
Турска војска само једну
ноћ преноћи без крвљења
у кчевскоме окружију,
па сјутрадан, тек Фебова
670 скиде сјајнобистра рука
баш порфиру брилијантну
с плећих ноћи и Ереба,
те је сакри од погледа
под завјесом својом св'јетлом –
675 зајечаше гласни топи
у околу Скадранина
Мехмед-паше и везира,
који знаке подадоше
турској војсци неизбројној
680 да једанак сва удари
на племена црногорска.
Како силни два везира
и њихова војска храбра
чуше гласе огњеносне
685 да удари Мехмед-паша
на Црмницу, српско крило,
онда брже све шаторе
покупише и савише,
како вихор љетни хитри
690 кад облаке танкосјене
својом хитром руком скупи.
Зар мишљаше турска сила
да ће тај дан проћи ласно,
без кржаве сансарине,
695 проз сва гњезда црногорска
и све од њих што узоће
мишцом, сабљом порадити,
и навече око силни
са шаторма раширити
700 покрај мора тавна сиња,

у државу срамотнога
пријатеља њина дуге.
Но како се турска сила
јохну листом сваколика,
705 и отиде широм хитра
ка ће српска сва племена
опколоти, задушити
да им цигли дух се не би
куд сакрио и утека.
710 Но не пошли николико
док на војске црногорске
пет хиљадах наступише,
која бјеше мјестом сјела
кудијен ће кренут Турци
715 да у срце Гори Црној
с острим мачем својим уђу.
Турска сила сва наврије;
црногорска храбра мишца
не уступи, не узмаче
720 од крвава боја ништа,
већ на оно мјесто прво
ђе се јутром бој зађеде,
ту их мркли мрак дочека.
Јопет војска турска сави
725 стан велики ђе и приђе,
баш на прво падалиште.
Ал' се бојак прекрвави
не прекида час ни тренућ
од двадести ијулија
730 до августа петнаести,
но једнако топ млетачки,
топ турачки грми свуда,
дневи ноћи непрестано
око српске Горе Црне;
735 а насрћу силе двије,
Венеције и Стамбула,
са свакога краја војске.
Бој се свуда, на све стране
око гњезда соколовска
740 уплотио крвосипни.
Од пушчана и топовска
дима густа кололетна

нити једна нити друга
знаше војска када мрче,
745 кад ли бистра зора сине
и Аполон луче проспе.
Војске мрака шћаше скрити
и слијепе изм'јешати
да оружјелитни плам се
750 по воздуху ријекама
не лијаше, не пламћаше,
те блиједу смртну свјетлост
ратницима подаваше.
Црногорске мало војске
755 свуд се храбро, очајано
с Млечићима и Турцима
крвавијем бојем бију.
Кликом јасним Црногорца
и смртнијем јаукањем
760 Млечанина и Турчина,
непрестаним гласом хучним,
планине се и долине
војницима одзиваху.
Не знаше се што страшније
765 тада смртно ухо слуша:
ал' грмјаву топа, пушке,
али клепет сабље, мача,
ал' ратниках глас хиљада,
али јаук рањенијех
770 на хиљаде витезовах,
али уздах слабе мајке
и ђетета цику луда,
које страхом обузето
све плакаше непрестано,
775 јер час по час све гледаше
кад ће робом постат тужним
Венеције љута лафа
и огњена турска змаја.
Планинска се звјерад љута
780 од хучања, дима, огња
узбунише и стравише:
не умјеше бјежат никуд,
већ се с војском изм'јешаше
једућ људску крв и месо

785 док с' опише, помамише,
и са војском они дивје
сташе љуте кавге водит.
Бој огњени непрестани,
790 свуда грдни; свуд крв лију!
Али ево муке љуте
за витешку српску војску:
нестаде јој бојна праха
и олова смртоносна,
а купит га ђе немаше,
795 већ с онијем прахом бојак
за шест данах све чинише
што с погипше турске војске
и латинске узимаше.
Него седми срећни данак
800 војниках се дв'је хиљаде
црногорских одвојише,
тере на друм велестовски
западоше у потају
да чекају џебахану
805 коју војсци силној турској
пошиљаху и даваху
Скадар, Травник, Сарајево.
Стара срећа црногорска,
са витештвом њима дата,
810 нанесе им на друм много
џебахане Турцма ходне.
Тек витези њу виђеше,
учинише јуриш на њу,
посјекоше војску многу
815 те праћаше друмом исту.
Ту товарах осамдесет
џебахане уграбише,
и брже је војсци својој
с многотрудна боја, крви
820 доћераше свуголику.
Кад витези црногорски
у рукама џебахану
уфатише и виђеше,
брже боље свуголику
825 на пушкаре разд'јелише.
Онда вијећ војсковође

са владиком својим чине
да на турски око ноћно
са витешком војском удре
830 не би ли се како Турци
помутили и сломили.
Старјешине међу собом
утврдише, углавише
да на силна два везира
835 приђе зоре Црногорци
сви нападну и јурише.
Па договор војсци својој
у околу сташе причат:
„Послушајте, браћо храбра,
840 витезови неуморни!
Ми главари у скупштини
сви за добро изабрасмо
да на Турке ноћас сложно
приђе зоре сви удримо,
845 зашто се је, браћо, бојак
много крвни продужио.
Могу његод нашу војску,
ђе слабија него овђен,
Турци клети ал' Млечани
850 истребити и исјећи,
па у предјел наш витешки
улећети, увалити,
нама с плећах ударити.
Не треба нам у тој сујми
855 више стојат ни чекати,
кад божества бесамртна
нашој мишци поклонише
у витешку ње невољу
џебахану турску многу.
860 Треба нама помислити
на витезе прве храбре
отачества наше земље –
на три Вука црногорска:
Мићуновић, Мандушића
865 и сокола Томановић,
који боје непрестане
са Турцима свуда бише,
и витештвом бесмртнијем

Црну Гору прославише;
870 пак нам треба помислити
на витеза од Ровинах,
Томановић знатна Никца,
и на других четрдесет
који са њим отидоше
875 те силнога Ћехај-пашу
усред турске многе војске
у Ублима посјекоше“.
Црногорци бојељупци
сви са гласом радоснијем
880 потврдише да ће удрит.
Војници се по дужности
к храму неба свиколици
причестише светом крвљу,
па пет хиљад своје војске
885 на петоро разд’јелише:
једну даше војеводи
Озринићах Драгу знатну
да на Турке са њом удри
преко села Војинићах;
890 другу дају бјеличком
Милић Вуку војеводи
да он са њом витез удри
на околу турске војске
од Заљути села мала;
895 а хиљаду трећу дају
храбру Јову, ријечком
поглавици и сердару,
да он са њом на Турчина
удри снажно и ваљатно
900 од Предиша села храбра;
а четврти дио војске
дају храбру војсковођи
од Цетиња Вукотину
са витештвом знатну Перу
905 да он са њом, ка умије,
на невјерне удри Турке
од бјеличка тврда друма;
пету војску његушкојзи
даше глави и сердару,
910 знатну Јову и разумну

и соколу Јововоме
од Његушах храбру Раду,
да са њоме оба удре
од високе горе Лисца
915 на⁷¹ околе турске војске;
а стотину витезовах
биранијех од племенах
даше Петру, вожду храбру,
да он с њима на врх Лисца
920 станом стане и изиде,
и свијетлу кад опази
кћер истока ће помаља,
да сврх горе топ упали,
с њим наредбу да да гласну
925 војводама да ударе
на крвнички око турски.
На речена мјеста брже
откуда ће ударити
војводе војске своје
930 поведоше и ставише.
А владика Петар умни
су стотину витезовах
на високи врх од Лисца
чека зору и Даницу.
935 Мало стаде, док почеше
њежна сјајна њена крила
кроз прозоре Ете храма
излећати, трепетати.
Теке њене св'јетле знаке
940 позна Петар, дјелом знатни,
одмах слугам наред даде,
те три топа, знак јуриша,
са врх Лисца упалише.
Кад војводе гласом топа
945 глас владике к боју звани
разумјеше и зачуше,
одмах су пет странах снажно
на стан турски непрегледни
са пушчаном смртном ватром
950 насрнуше ка лавови,
и троструке страже турске

⁷¹У првом (Ненадовићевом) издању уместо *на* стоји *да*. (Прим. прир.)

посјекоше у мах први,
па њих мртве прегазише;
а на табор два везира
955 навалише одсвуд силно.
Табори се и везири
од ненадна чуда тога
узвијаше, узмутише,
ка коловрат силне воде
960 кад се вије луд и мутан
над понором лакомијем
док га прождре у широка
вјечно гладна своја њедра.
Бој се ужди по околу,
965 не знаде се ко се с киме
поче клати и ћерати;
ту брат брату поче лити
у незнање крвцу многу;
свакоме се брат, друг, рођак
970 противником ту учини,
и потоке турске крви
турска рука просу, изли
мјесто храбре српске крви.
С једне стране Црногорац,
975 с друге Турчин међу собом
просу крвцу невиђену,
док сметена и крвава
крену турска бјежат сила
бијући се међу собом
980 и с петињом војводах.
Ту везирма страх подметну
хртске ноге брзоходне,
те бјежањем многе Турке
престизаху, миноваху –
985 па поплатах јошт голијех,
јере чизме не имаху
од хитања кад навући.
Драче боду, кам их с'јече,
ал' се на то не обраћу,
990 но хитају да утеку;
а у њи' се пет војводах,
су пет хиљад српске војске,
ка сивијех пет орловах,

умутили, упустили.
995 Сваки витез непрестано
Турке бије, крв им лије
што му руке могу доспјет,
док угнаше силу турску
у крајични Спуж крвави.
1000 Паде мртав неизбројни
од србинске руке Турчин;
од Кчева се до крај Спужа
васколичак друм широки
бјеше мртвим турским трупјем
1005 прекрилио и покрио.
Када турску црногорска
угна војска војску у Спуж,
онда храбри војеведе
повратише славородну
1010 црногорско-српску војску
пут окола и табора
који бјеше турске војске.
У околу многу славну
нађе добит војска српска:
1015 шаторове разапете
и хатове брзотрчне
у ћустеке све попете.
Тад добићем на мегдану,
задобитим мишцом, мачем
1020 више себе обогати
Црногорац него игда.
Ту на Кчево војска трудна
једну ноћцу коначила,
па сјутрадан приђе зоре
1025 сва се војска хитро диже,
трчи браћи у помоћи
у Црмницу, на осталу
крај Млечанах сву границу.
Но кад војска добрзала
1030 код цетињска равна поља,
а кад виђе насред поља
око војске – не зна чије,
само знаке што познаше
Азијата и Венета.
1035 Кад барјаке видијеше,

сви рекоше да је војска
Млечанина и Турчина,
и да су им браћа храбра
на границе сва изгибла
1040 од њихове многе војске,
па низ поље пут окола
загон храбри учинише.
Познадоше браћа њина
јере мисле да су Турци,
1045 па весеља гласни огањ
из пушаках учинише.
По весељу и појању
познадоше Црногорци
јере турска војска није,
1050 па и они брже боље
на весеље са веселим
озваше се браћи гласом.
Но када се црногорска
измијеша и изљуби
1055 војска храбра браноносна,
тада војска с Чева пита
посестриму од Ловћена
ка црмничка и граничка
разби војска Мехмед-пашу
1060 и млетачку многу силу.
Онда Богом посестрима
црногорске бојне славе,
а шћер Лаза Царевога,
поче јасним божественим
1065 свезнајућим гласом причат
храбра дјела њине браће,
побједниках Мехмед-паше
и млетачке свом границом
многе силе неизбројне:
1070 „Чуј и слушај мене, војско,
љевше ћу ви ја бесмртна
но сва смртна друга уста
то витештво изјаснити,
која ваша дјела гледам
1075 са Ловћена високога,
мога дома и престола,
којега се в'јенац плави

над облаком мрким горди
и који ми непрестане,
1080 неумирне рате води
с Јупитером громометним:
блеск његове гаси стреле,
и њезину брзолетност
у тренуће мртву чини,
1085 јарост грозну њену узме,
ону силу обесили
од које се свијет тресе,
и океан неуморни
које удар чести трпи,
1090 те се са њом брука, игра
човјеческа слаба рука.
Бој жестоки све једнако
изнад мора по Црмници,
који⁷² код вас бијаше се;
1095 турско мноштво и латинско
не могаше одољети
храброј мишци ваше браће
док посљедни шћаше трајат.
Али неба владац вељи
1100 не кће више правосудним
оком гледат ту неправду
ђе безбожне, ђе тирјанске
руке крвцу праву лију,
већ његовом непреклоном
1105 пут неправде вољом вјечном
Еол роди својом силом
из влажнога океанска
њедра облак мраком мутни,
те га хитри љуто зајми,
1110 с њим уранска поља прекри.
Тек⁷³ додирну лук и тетив
којег кривда Венеције
бјеш' запела и натегла,
и огњену њену стрелу
1115 ње неправда обратила
посред војске њене главне
и окола метнутога

⁷²Код Решетара уместо *који* стоји *ко и*. (Прим. прир.)

⁷³Код Решетара уместо *тек* стоји *те*. (Прим. прир.)

код ријеке под древнијем
приморскијем градом Будвом –
1120 громодржац за лук тегну,
тетив зајми огњеметне
своје стреле смртоносне,
те удрише насред војске
млетачкога дуге стидна;
1125 неизбројну њему војску
поби, свали и разагна.
Тек то моја Богом браћа
са очима угледаше
што огњени гром учини
1130 од млетачке војске тужне,
одма они полећеше,
на њу снажно ударише,
и остатак исте војске
посјекоше и угнаше
1135 у градове покрај мора.
Други сину јошт силније
проз облака ноћне мраке
и удари у Црмницу,
украј Вира на рјечицу,
1140 насред војске Мехмед-паше
Скадранина Бушатлије,
ужди њему цебахану
под шаторе свуколику,
војниках му диже много
1145 бездушнијех у облаке.
У тај исти час на њега
ударише витезови
од Црмнице препитоме,
сломише му војску многу
1150 и са мачем посјекоше,
јошт је више наћераше
те поскака устрашена
у дубоко тихо Блато,
а срамотан Мехмед-везир
1155 у лађама живот спасе.
Оставише чадорове
ћилимима подастрте
и миндере турске меке
у рукама бојем знатне

1160 српске војске непобједне
од Црмнице плодноне.
Тако, војско славородна,
ваше браће јака⁷⁴ рука
са помоћу небодршца
1165 сломи двије силе горде.“
Виле јасни глас престаде,
а захуча гром пушаках
и пјесанах глас витешких
у околу црногорском.
1170 Бојељубна црногорска
војска дома оде листом
једна другој причајући
славу боја бесамртну.
А осташе мртви Турци
1175 и Млечани на хиљаде
кругом гњезда соколовска
да их пипљу гавранови,
сиви орли, соколови,
који им је мекше кљуват;
1180 и да стидни, но ситани,
многи вуци, пси, лисице
приступају ка господи
Млечанима и Турцима
да с заспате њине ноге
1185 њима кожне чизме свлаче
са вуцањем и скубањем.
Еј, стамболски невјерниче
и млетачки срамотниче,
зар мишљасте да је лако
1190 црногорско гњездо развит,
које није ни иза шта
до из цв'јећа побратога
на мегдану мачем свито?
Виђесте ли, отпадници,
1195 да витештва јесу синци!
Громометни цар Олимпа,
чули сте га ђе вам рече
да сједите посад с миром
од те мишце, тога духа,
1200 којему се смрћу играт

⁷⁴Код Лаврова и Решетара уместо *јака* стоји *храбра*. (Прим. прир.)

1205

багатела мала чини,
само *име* славно хранит,
у правој смислу, дјелу,
отачаству – витешкога
срца, душе свету храму.

ПЈЕСМА ДЕВЕТА

Змај Стамбола бјеше љути
већ огњене варовнице
пуштавати оставио
пут гњијезда Србах мала,
5 и делије Босне нагле
бјеху танке српске шарке
умудриле, разабрале
да бијесни сваког года
не јурише истр'јебити
10 дичне горе српско племе;
ал' витештву судба неба
вјечито је одсудила
да без посла витешкога
дан ни сахат не дангуби.
15 Ненавидник б'јеле луне,
сопротивник Византије,
син Мехмеда и кадије,
Скадра паше и везира,
Кара-Махмут Бушатлија,
20 силни везир и гласити –
не даде му црни ђаво
починути и сјест с миром
од крилате српске змије,
која ће му очи избост,
25 не ка приђе, но кад прова⁷⁵
два управо собом пута,
кад удара с војске нешто
на два брдска храбра села,
на Ћурилац и Стијену,
30 и обадва пута њега

⁷⁵У првом (Ненадовићевом) издању 25 стих гласи *нека приђе, но кад прова*; код браће Јовановић *него приђе, кадно прва*; код Решетара *како приђе кадно прва*; овде прихваћено растављање речи *нека у не ка* (у значењу *не као*) приређивача *Просветиног* издања из 1951. (Прим. прир.)

нагрдише и разбише.
Па му на то не да брука
оставити и прекинут,
већ окрену трећу војску
35 окупљати силновиту
да срамоту свети своју,
и нахију брдску вељу,
Бјелопавлић поносити,
тад отету његовојзи
40 острој сабљи, грозној руци,
да је њима опет пода,
и њу уздом тешком својом
да заузда он троструко.
Па кад љуте и кржаве
45 сугупи силне Малесије
тријест хиљад бројем војске,
онда везир величаво
отправио гордо писмо
на главаре Горе Црне
50 и владику Петра њина.
Овако им силни пише:
„О владико и главари,
крајичне се крвљу ствари
мијешају и преврћу;
55 сада к једној, сада к другој
побједа се вије страни,
ал’ њу више путах фата
мноштво људи него мање –
она драже к њима трчи.
60 Кара-паша – ви га знате –
вама пишем Бушатлија:
Ја сам кућом од старине
силни везир бегајлија;
ја у трону витешкоме
65 сједим знатна Скендербега
и његовим духом, сабљом,
којено сам насл’једио,
противнике гоним моје;
Отманова челикова
70 пред мојом се у липову
подвргнула остра сабља;
ја и Стамбол, и он мене

подједнако чествујемо;
нит' Отмана име држим
75 врховнијем над мојијем;
саме Меке храму свету
што се клањам – више ником.
А свијету цијеломе
то свједочит јасно може
80 сила царска коју добих:
посјекох је сабљом бритком,
и везира три велика
које храброст моја хитра
ропством узе и уфати.
85 Откад чврста моја рука,
сабљу држим, припасујем,
знала се је моја раја,
није смјела никуд врцат,
нит' се коме прибијати;
90 то ни посад бити неће
док витешка моја рука
моју остру сабљу креће
пут мојега славна рода
и имена противника.
95 Брда сва су од старине
била моја права раја;
сад чујете ка се дижу
против мене на оружје.
Њима кратки ум кажује
100 да се оће одржати
непобједној мојој војсци.
Њих је оно помамило
што ме двапут повратише
су помало моје војске;
105 стога мисле, варају се,
да су силу сваком знатну
тобож моју поб'једили;
а не знаду кукавице
јер је очи јошт њихове
110 ни виђеле сву нијесу.
Озбиља сам сад велику
страшну војску окупио.
Мислим с мојом силном војском
на сва Брда ударити

115 да их на пут раје праве
моја остра сабља метне,
да се опет не преваре
на владалца свога права
раја пушку исправити.
120 Но, владико и главари,
сви ме ово добро чујте
и у главу паметите:
немојте се преварити
да помоћи Брдма дате
125 или њина кога роба
међу собом да пуштите;
чувајте се змије љуте,
знатна Скадра и гласита,
да вам њени зор огњени
130 очи црне не изгори;
већ будите мене прави
на границу пријатељи.
Ако л' тако ка вам пишем
ви нећете учинити,
135 но с' у брдска против мене
дјела мутна усплећете,
кунем ви се сабљом, здрављем,
срећом, Меком и Медином,
везир Скадра Бушатлија,
140 како Брда згазим, спрштим,
ропству, огњу, сабљи предам –
одмах ћу се с мојом љутом
Арбанијом подигнути,
вас, ка Брда, листом ћерат,
145 робит, сјећи и палити.“
Кад владика с главарима
силна паше писмо прими,
онда на њем договоре
храбре, умне учинише,
150 па Махмуду хитајући
на његово упорито
отписаше писмо тако:
„Што нам пишеш, Бушатлијо,
силни пашо и везире,
155 е си силну многу војску
окупио и подига,

са њом мислиш ударити
на нахије наше брдске
да их робиш, огњем палиш
160 и сијечеш остром сабљом –
то све бити, ал' не бити,
може, пашо Бушатлијо,
опалит их, ал' погинут,
ал', ка приђе, срамотно се
165 без образа повратити.
Што л' нам пишеш и будалиш,
те говориш то у писмо
да Брдима, нашој браћи,
не будемо у помоћи –
170 ти знаш добро, силни пашо,
да ми ближе од њих браће
по витештву и по крви
не тражимо, ни имамо,
и зато се, ко их трне,
175 бит оћемо до једнога,
крв се наша неће штеђет
за обрану њину пролит.
Твоју силу, твоје претње
црногорско ухо, око
180 нити чује нити види;
но сврх свега ман'⁷⁶ се Брдах,
силни пашо Бушатлијо,
да се људска крв не лије
и потоке сузотечне
185 да не сипје право људство,
да жалостан са проклетством
глас пут неба не пошиљу
родитељи увређени
и ђечица уцв'јељена,
190 љубе, сестре оцрњене
на онога ко им срца
са душевном раном рани.
Ако ли се бешчовјечна
тога дјела проћи нећеш,
195 ти кријући и лупешки
немој твоју силу дизат,
већ витешки нама кажи

⁷⁶Код Лаврова и Решетара уместо *ман'* стоји *прођ'*. (Прим. прир.)

како јунак, који јеси,
те заједно нас с Брдима
200 ћерај, с'јеци, гори, роби.“
Дрзновено писмо Србах
када горди везир виђе,
троструко му узавреше
са јарошћу мушке прси,
205 па топовма хабер даде
да подиже силну војску
на нахију Бјелопавлић.
Кад главари и владика
топе силне и јаросне
210 силна паше дивно чуше,
онда брже књиге танке
у свакоје племе редом
написаше, отпратише
на племенске барјактаре,
215 војеведе и сердаре,
на кнежеве и војнике:
„На ноге се, Црне Горе
гласовити соколони,
е нам турски ударише
220 витезови и змајеви
да попале и истраже
листом Брда до Острога,
и со тијем нашу прву
славу бојну и витештво
225 да помраче и обруче
пред свијетом витешкијем;
већ на ноге, ка и свагда,
да и отлен, ка одсвуда,
побиједо славогласне
230 неуехле в'јенце дичне
поберемо, донесемо.“
Боја жедни, славе жељни
Црногорци, кад зачуше
што им писма кажу, гласе –
235 на лагане хитре ноге
одлећеше ка на крила
за владиком, за главарма
док у Брда долећеше;
на Слатину табор војсци

240 поставише храброродној.
У то везир силни приспје
и постави око војсци
супроћ војске црногорске
по бријегу Зете тихе
245 докрај Спужа града тврда
и до горде красновидне
Височице двојеглаве.
Двије војске у околе
по неђељу стале данах,
250 витешке се сваке игре
играјући момчад врсна,
а главари обадвије
вијећ чинећ непрестано
којино ће које умом
255 и хитрином надмашити
на крваво битке поље.
Али храброст Кара-паше
не кће више то растезат,
већ владици, војводама
260 црногорске војске посла
да је удрит намислио
једнаести ијунија⁷⁷
са свом војском бојеносном
на гласито мартинићко
265 село, крвљу прослављено.
Кад владика, старјешине
Кара-паше глас зачуше,
онда хитру своју војску
на Слатину бистроходну
270 окупише и довеше⁷⁸,
па им Петар поче умни
говорити ријеч ову:
„Сви видимо и чујемо
какав страшни трудни данак
275 сјутра све нас очекује,
колико л' се крвце хоће
од витеза да пролије

⁷⁷У првом (Ненадовићевом) издању уместо *ијунија* (исправка браће Јовановић) стоји *и јунија*. (Прим. прир.)

⁷⁸У првом (Ненадовићевом) издању уместо *довеше* (исправка браће Јовановић) стоји *доваше*. (Прим. прир.)

док се жедни лаф скадарски
њом зајази и напије.
280 Нам не треба на то гледат
што је Махмуд прошлих љетах
силу царску раскрхао;
у то смо га ми претекли
и далеко надмашили.
285 Он истина да је храбри
од икаква турског сина
и да много силе има,
ал' му проћ нас ништа неће
то служити и помоћи
290 ако ћеца и синови
ми првијех витезовах
Црне Горе узбудемо.
Крв њих њина, ка нас наша,
боли једнак кад се лије;
295 у њи војске тријест хиљад,
у нас ништа до четири;
с њихове ће стране више
мртва пасти, крви с' пролит;
приђе ће се додијати
300 њима крвцу него нама
на мегдану просипати,
јер колико они желе
да нас зајме и добију,
нас је трипут већа жеља
305 одбранит се и добити.
Правду небо вјечно брани,
а неправду ћера, ломи.“
Црногорци, ка и свагда,
Божје вјере међу собом
310 уфатише истините
да помријет свиколици
на мегдану оће драже
него с њега уступити
турској мишци корак земље.
315 Пак пођоше са Слатине
у Мартинић село знатно,
ђе им бјеше везир каза
е ће са свом силом удрит.
У Мартинић ноћцу једну

320 обноћиште учинише.
Но кад сјутра зора сину
и породи свјетородни
исток данак бјелосјајни,
тек Аполон живоносни
325 бјеше своја дуга крила
раширио и пуштио,
те огњена трептијаху
испод свода плаветнога
бесконечна и висока
330 Уранова сведржећа
и шаторовидна храма –
грозни Махмут силу крену
од табора свуколику
широкијем друмом, пољем
335 управ к селу Мартинићах.
Црногорци кад виђеше
Махмутову силу страшну
ђе се пут њих окренула,
вјешто хитри западоше
340 проза село Мартиниће.
У то везир с војском удри
и по села огњу даде,
ону полу не да војска
црногорска и с њом брдска,
345 већ са огњем жестокијем
војску љуту устављају,
и са њом се по мегдану
гоне мачем крвавијем.
Турци плећи пет шест путах
350 обраћаше да побјегу,
ал' им храбри везир не да,
већ их сабљом непрестано
на витештво ћера, гони.
Седам сахат бој једнаки
355 продужа се међу двије
храбре војске неустрашне;
седам сахат све једнако
црна крвца враше хитро
проз обије бојне војске.
360 У вријеме свега боја
један витез на другога

с голом сабљом, јатаганом
наскакаше, крв лијаше.
Свезнајући, други нитко,
365 знат то може истинито
колико се унапријед
шћаше бојак прекрвави
продужити и водити
да не доби Кара-Махмуд
370 у лијево плеће рану
од шарице правогођне
црногорске непромашне.
Како рану везир доби,
одма бјежат поче горди
375 са мегдана упорнога,
а за њиме сва његова
Малесија бојем хвална.
А хиљаде четири се
за њом Србах напуштише
380 низ потоке мартинићке;
дуге пушке већ од огња
жестокога не могаху
напуњати ни носити,
већ их бјеху потурили,
385 а пламене у рукама
остре маче потргоше –
издвајаше силу турску
по горама и по пољу.
Сад, Ловћенко посестримо,
390 немој да ти дим пушчани
смете виђет храбра дјела
вitezовах Црне Горе.
Турке храбри Црногорци
док се смрче непрестано
395 све сјекоше по мегдану,
а с остатком везир умче
у Спуж знатни на граници
са срамотом и са стидом.
Црногорци славоносни
400 с мегдана се повратише
са добићем великијем,
с барјацима и пушкама
које Турцма уграбише.

Ту цијене турског меса
405 оста псету и звјерету
да без плате њега једе,
колик' игђе и на једну
месарницу мачем родну,
међу Србма и Турцима.
410 Величаву горду влацу
тек зарасте и пребоље
рана њему ударена
на мегдану мартинићком,
одма скочи ка помамљен
415 сјетећи се прве славе
коју бјеше задобио
сабљом бритком и витештвом,
пак посљедње опет бруке
коју њему привезаше
420 на мегдане Црногорци,
те срдито поче зборит
пред диваном и народом:
„Алах бруке вјечне моје
и срамоте нечувене!
425 Ко ми славу и витештво
данас узе и помрачи?
И ко доби војску моју,
с којом цару на мегдану
отех седам пашалуках?
430 Ко л' ми славе гласе јасне
у срамотне преокрену,
и са бојним мојим в'јенцем
ко њег' главу недостојну
увјенчава и окиће?“
435 Бушатове задојене
славом прси и мишице
више трпјет то не могу,
па с громовах скадарскијех
јеком гласном и књигама
440 скупџи више много војске
него првом што имаше
под барјаке своје ратне,
па пред војском љут, јаростан,
са стидљивим изгубљеним
445 лицем стаде, поче зборит:

„О војници, прва моја
славо, дико и поносу,
а потоњи стид и бруко!
Камо ваша храброст прва
450 коју са мношћем кажевате
на свакоје ратно поље?
Камо ваша слава, дика,
са којом се одличасте
пред народе друге земне?
455 Ће оружје ваше сјајно,
са којег досад славом
свијет цјео грмијаше?
Ко његову древну, нову
славу затмје и помрачи?
460 Ко л' потоке храбре крви
наше браће просу црне
у бој врући без замјене?
Јер часније, поштеније
не живјети на свијету
465 но ту бруку и срамоту
да нам влашка крв не плати.
Она једна може таму
са имена нашег сјајна
пред свијетом ту очистит;
470 она једна може прво
грозно име за душмане
оружију нашем дати.
Сад посљедњом, храбра војско,
вас све листом ја искупих
475 да скадарску љуту рану
од кавура осветимо.
Ако ово храбро дјело
не свршимо како мислим,
поклањат се више нећу
480 трону неба, него ада.“
Онда храбри Малисори
владаоцу своме љуту
једногласно започеше
говорити ову ријеч:
485 „Готови смо, храбри пашо,
ђе нам речеш крв пролити
за поштење главе твоје

и имена Скадра знатна.
Крв та иста храбра тече
490 проз срчане наше жиле
којано је подизала
наше претке на витештво
под барјаке Кастриота.
Ти си ону исту мишцу
495 преглу, чврсту и витешку
с нам' уједно насл'једио
арбанскога св'јету знатна
војеведе и витеза
и војниках његовијех.
500 Не треба нам духом, мачем
клонивати ни падати,
иако смо једном с поља
мегданскога уступили;
властитељ је то природе
505 у законик свој вјечити
оставио, наредио
да свакоме смртоносну
невјерицом срећа буде
ђе се нигда он не нада.
510 Већ ти умно нас разреди
да удримо с сваке стране
на нахије и племена
спрам нас мале Горе Црне,
да ти рану ту душевну,
515 смрти тежу, извидамо.“
Онда Махмут-паша хитро
на шесторо војску своју
разредио за главарма:
једну даде Абдул-бегу,
520 гусинскоме владоцу,
три хиљаде витезовах –
да с њом држи и устави
те пиперске витезове
да не могу помоћ дати
525 Црној Гори кад он удри;
другу даде Ахмет-бегу,
Елбасана началнику,
три хиљаде, ка Абдулу –
да се са њом витез каже

530 спрам нахије Б'јела Павла
 да ни она Црногорцма
 у невољи не прискочи;
 Јусуф-бегу трећу даде
 од Дибрана извјеснога,
535 три хиљаде храбре војске
 да се са њом код Жабљака
 јави брже и покаже,
 и нахију Ријечанску
 да остави, са њом смете
540 да не могу браћи помоћ;
 а четврту паша даде,
 да је води проћ Црмнице
 да њу смете и остави
 од крвава с Турцма боја,
545 Хасан-Хоту, бегу храбру,
 и њем' војске три хиљаде.
 Па четири војсковође
 кад са војском одвојио
 да готови буду поћи
550 кад им рече проћ нахијах,
 онда брже књиге двије
 на крајинска два витеза,
 херцеговске поглаваре,
 написао, отправио:
555 једну граду никшићкоме
 Мушовићу капетану,
 другу Мурат-капетану
 од крајична Колашина.
 Везир њима витез пише:
560 „Чујте мене, два витеза,
 два крајични капетана,
 ја сам силну војску моју
 окренуо разјарену;
 са свом силом хоћу удрит
565 на заклете противнике
 турске вјере и имена.
 Већ на ноге, браћо Турци,
 два витештвом знатна бега,
 окупите војске ваше,
570 ставите их по границе
 од Грахова до Гусиња

да на себе уставите
Цуце, Кчево и Пјешивце,
храбра Ровца и Мораче,
575 да на муку не прискоче
кавурскојзи војсци малој.“
Како горди књиге спреми,
капетани истурише
осам хиљад своје војске
580 на Грахово спрема Цуцах
и на Сливје спрам Пјешивца,
против Ровца и Мораче
на Јаворје поносито.
Везир бега сва четири
585 одсла с војском наређеном
на четири погранична
српска гњезда и нахије.
Па одмаха Ибраима
зовну пашу, брата свога,
590 и Османа пашу храбра
од Каваје древна града,
и Хасана од Тирана
бојем славна храбра пашу,
од Призрена славна града
595 сестричића Мурто-пашу,
братанића јоште млада
Мехмед-пашу Бушатлију;
те одмаха су пет пашах
везир војске бојне диже,
600 четрдесет и три више
што хиљадах за њим пође.
Црногорци, свагда справни
к боју славну и к мегдану,
угледаше са границе
605 турску војску пут њих гредну,
те војници сви одмаха
са владиком и с главарма
вијећат се окупише
ко ће силу Махмутову
610 дочекати и разбити.
Па разумни вијећ брже
свијећаше, утврдише
да пропуште турску војску

нека Крусе, село мало,
615 све похара и попали
да се боље ненаситост
турска здражи и раздражи,
а катунско храбро племе
и нахија непобједна
620 да на врху Бусовника
стане листом сваколика,
кад на Крусе Турци удре
да је могу виђет дивно,
а кад Турци пут ње кину,
625 нека ђоја крене бјежат;
но кад барјак турски хитри
на Бусовник трепне крилом,
тад да хитро и ваљатно
удре храбри Катунјани
630 с чела љутој Арбанији,
а с деснога и с лијева
да једанак краја удри
друга војска црногорска
на сриједу турске војске
635 да је збуне и прес'јеку,
и везира међу собом
двије војске да оптеку
не би ли га како храбра
надјачали и посјекли.
640 Ратоборци тек пођоше
на речена мјеста сјести
там' чекати глас крвљења,
у то везир су пет пашах
на Крусама удри снажно,
645 попали их како муња
огњеродна из облака,
без никакве бојне муке
и просућа крви храбре.
Но кад зазре ђе се вије
650 на Бусовник барјак српски:
„Јуриш!“ – силној војсци викну –
„е кавурин сав побјеже;
не смије се обавезат
нити с нама бој учинит.“
655 Па трчећи њима каже

голом сабљом те ријечи
с њом мјерећи пут барјака
на Бусовник трептећега.
Војска силна, славом ратном
660 опијена, задојена,
брже трже и натеже
ћерат војску црногорску:
зар помисли да се неће
с њом виђети ни сусрести
665 док на пјену мора дође.
Но кад дође и изиде
на врх горе Бусовника,
ту нагази на крилату
и катунску љуту змију.
670 Катуњани хитро јуриш
ка орлови брзолетни
учинише к војсци турској;
ње витезе барјактаре
и остале человође
675 посјекоше умах многе,
и сву другу силну војску
поузбише и сломише.
Када други Црногорци
угледаше турску војску
680 ђе је зорни саломише
Катуњани, браћа њина,
одмах они на средину
ње удрише неустрашно,
и по пола војску турску
685 раздвојише, пресекоше,
и потоке турске крви
отискоше многе тећи
низ Бусовник, мегдан знатни.
Па међу се турске војске
690 шест хиљадах са везиром
затворише, облећеше,
и са сваке на њу стране
кидисаше ратољупци.
Ал' се не да храбри паша
695 и шест хиљад изабране
са њим војске што му бјеше,
већ се пушком, сабљом, мачем

и пламеним јатаганом
бесамртно храбри бране
700 од српскога врућа боја
и витешка јуришања.
Силна пашу девет ранах
жестокијех допадоше,
ал' се јунак на невољу
705 не подаје ни упушта,
већ једнако на витештво
ћера, гони војску своју;
оће с остром сабљом својом
да пут себе и војницма
710 проза српску непроломну
војску нађе и прокоси.
Док десета пуче бистра
вјерна шарка црногорска,
тере силна Кара-пашу –
715 свијетла му вазда била –
дивно згоди и погоди
баш са двије своје љуте
синџирлије уширлетне,
тер му десну по кољену
720 ногу скиде и откиде.
Када везир силни паде,
војска му се сва препаде,
утули се у њој пламен
витешкога духа, мишце,
725 а свуд врсни Црногорци
на њу силно налећеше
откуд приђе ко могаше.
И у тренућ ока лаки
неста пушке плам огњени,
730 неста мачах сијевање,
неста јаук витезовах,
неста листом војска турска –
пиличника не утече.
У тренућ се виде силна
735 глава паше великога,
сабља бритка и три пушке
у владике Петра руке;
у тренуће српски сиви
соколови и орлови

740 на хиљаде турске главе
њиним мишцом посјекоше,
на дар вожду понесоше.
А за другом турском војском
те побјеже са мегдана
745 у погоњу поиграше,
и на бари⁷⁹ турску војску
поломјену сустигоше;
ту ми у њу јуришише
и пољем је широкијем
750 прићераше, бијући се
и не малу крв лијући,
док нагнаше силу турску
на Ситницу скленовидну.
Када дошли на Ситницу,
755 не би коље турској војсци
тражит мосте и бродове,
већ ће сила у бјежање
на бријегу дотрчаше,
ту у воду устрашена
760 без узмака ускакаше.
Мостови се многи месни
направише, утврдише
преко воде, од једнога
до на други управ бријег;
765 што сломјене турске војске
оста остру мачу српску,
то Ситница поморила.
Ту ранише Ибрахима
пашу, брата Кара-паше,
770 и његову шћаху главу
ту посјећи ка му брата,
но прискочи Кнежевићу
Љешкопољац попе Јово,
тер на плећи пашу диже,
775 и рањена њега љуто
преко воде на ту страну
тад пренесе, и однесе
у град тврди Подгорице.
Са Ситнице Црногорци

⁷⁹Приређивачи *Просветиног* издања из 1951. године сматрају да је *бари* штампарска грешка и исправљају у *Бери* (село изнад реке Ситнице). (Прим. прир.)

780 славородни, њом задојни,
вратише се натраг своме
тврду стану и владици,
пак отолен с њим весело
у слободно своје гњездо
785 отидоше с вишом славом
но и једна дотадашња
са мегдана црногорска
војска дична, славна, хвална,
носећ собом знак добића –
790 главу Кара-Махмуд-паше,
Арбаније знатна влаца
и везира цару грозна,
са барјацма и осталим
неизбројним задобићем.
795 Франца Првог син велики
и Вијене трононосне
владац збиљски по дјелима,
цар Леополд бесамртно
живи славним спомињањем
800 у народу црногорском
за прах што им даде исти
у витешку њину муку,
којим силу те аждаје
од Бојане тихотечне
805 раскрхаше, посјекоше.
Док витештвом и са слогом
ваше прси, Црногорци,
дишу, храбре пофаћају,
дотолен ће змај стамболски
810 и остали ваш противник
са мегдана бјежат стидан,
разбијена чела, главе,
поломљених, попаљених
хитролетних крилах, перах.
815 То једино, друго ништа –
ваша дјела сјајна, славна –
пред витешким чини св'јетом
да вјекови њих славенски
један другом сви предају
820 са чуђењем и с похвалом,
дичећи се пред свијетом

825

са мишицом славе храбром,
која, танка и нејака,
не преклони вјечно себе
пред грознијем влацем луне
и великим Венеције
кнезом, дуком упорнијем.⁸⁰

⁸⁰Код Решетара и у *Просветиним* издањима (1951, 1967) *Пјесма девета* има 829 стихова, а у првом издању има 827 (нумерисаних) стихова. Грешке су направљене лошим нумерисањем стихова 405–410 и 695–700. (Прим. прир.)

ПЈЕСМА ДЕСЕТА

О богиње пјеснопјења,
Аполона подручнице,
којих луче свјетлосјајне
на глас лире често теку,
5 сјајну зраку барем малу
у мој ума храм претавни
отправите и бјесните,
да његово представљење
не обија по мрачности,
10 ка крилата хитра тица
кад без очих, вјечним мраком,
лети тражећ' непрестано
виђет сјајно лице Феба.
С вашим њежним умним вјетром
15 оджените густу таму
са зјенице моје умне,
дајте гласак барем мали
муклој мојој слабој лири
да га српско ухо чује
20 ђе српскијех витезовах
њина дјела бесамртна
гласи, поје с искреношћу.
Тек што трудна црногорска
бјеше мишца крв престала
25 на мегдане с Турцма лити
за слободе сјајно име;
тек што бјеху јатагани,
сјајни мачи и анцари
од крви се црне турске
30 очистили и отрли,
и јаросни улећиват
у бојничке прси турске
неколико оставили –

35 док ево ти нове силе,
новог чуда нечувена.
Ајакчио бич свијету,
дух Атила, Александра
у својему роди сину,
40 кога Гала дух немирни
к себе узе и пригрли,
и метну му властољубном
својом руком своју круну
на главу му крвожедну.
Бонапарте мача замах
45 све Европе круноносне
троне горде и престоле
у витешку крв задави;
све њих круне са грабљивом
руком Париз к себи узе,
50 те их тури на поносну
владаоца свога главу.
Али тврду трону Славе
Славјанина мишца не да
покликнути ни паднути
55 пред Паризом надутијем,
већ ђе гође син Славенства
са слободе родним духом
пофађаше и дисаше,
свуд мач голи против Гала
60 ненасита, завидљива
из ножнице своје трже,
и бојеве крволитне
на све стране с њим запали
својом мишцом бојељубном.
65 Док с' одједном помолише
и спрам српске Горе Црне
Ските хитри галебови
на невтунска сјајна поља,
којијема непостојни
70 Еол бјеше брза крила
раширио, растрептио
да се брже стану с браћом
једнородном Славјанима
ћерат Гала племе гордо.
75 Тек виђеше Црногорци

да им сјевер, глава скитска,
са помоћу иде ћерат
прелакома, човјечества
страшна врага ненасита,
80 одма брже са границах
полећеше огњевито,
на приморске шест градовах
насрнуше соколовски,
и с помоћу бојељубне
85 родне браће Приморацах
све шест брже с крволићем
на јуришу освојише,
и противне неизбројне
врхом свога остра мача
90 војске много и главарах
изгубише, посјекоше;
а остаци из градовах
спасоше се стидним бјекством
пут Рагузе древне знатне.
95 У тај доба стаса флота
у Конавла дична ушће,
ђе о међи Боке славне
и Рагузе сваком знатне
Адријатик ломи своје
100 са јарошћу ускипљене
вале мрачне и брегове.
Је ли више оћутила
у минути тој радости
Јаковава⁸¹ душа света
105 кад Јосифа позна сина
него храбра црногорска
кад Олега, Светослава
праунуке, прапотомке,
родну браћу Русе виђе
110 ђе са њима своје знаке
и оружје громко сјајно
диже Боком, Далмацијом
ћерат тога који дуги
ланац тврди начињаше
115 да Европу у њ закује?

⁸¹У првом (Ненадовићевом) издању уместо *Јаковава* (Решетар, *Просвета*) стоји *ја какова*; код браће Јовановић *Јаковљева*. (Прим. прир.)

Тек се руска, црногорска
непобједна војска см'јеша,
Илирије брже дука
тријест хиљад војске посла,
120 све Француза изабрана,
а Делгога пред њим', вјешта
генерала и ратника,
Црногорце с врућим бојем
да ужене у њихове
125 тврде горе и предјеле,
а русијску војску храбру,
које мало числом бјеше,
да са суха краја зајми
у њихове громоносне
130 низ широко море лађе.
По Мармонта власну гласу
паде Делгог силном војском
на Дебели дуги Бријег
међу Боком и Рагузом,
135 а русијска, црногорска
војска станом бјеше пала
близу града од Новога
на широка Суторине
равна поља и цвијетна,
140 којих круте тврде прси
непрестану борбу чине
и побједу одржају
над јарошћу океана.
Тек противне двије силе
145 једна другу видијеше,
обије се окренуше
једна хитро против друге,
и у среду круте горе
јаросне се састадоше.
150 Бој се просу из редовах
како муња из облаках;
Црногорац к земљи паде
и ваљатни руски јегер,
а Франције сила крену
155 да поб'једи и продере,
ка се свуђе научила.
Ал' славјанска војска не да

ласно в'јенце с поља битке
противнику однијети,
160 иако је мање бјеше;
већ се бије преодважно
и француску крвцу лије.
Док славјански громи с мора
запламћеше пут Французах,
165 а глас Руса, Црногорца
уједно се хитро сали:
„Ура! јуриш!“ Напред мушки
сва славенска са витештвом
распаљена војска крену
170 пут Французах са јарошћу.
Не би кадра мишца Гала
одржат се крволитну
полијету Славе мача,
већ уступи поб'јеђена
175 с крволитна поља битке,
а за њом се пушти хитри
Црногорац, боју вјешти,
проз рагуска дуга поља,
густе шуме и потоке.
180 Ту Париза неизбројни
син погибе и крв проли
од славенске бојне руке.
Све области дубровачке
приклонише гордост своју
185 пред остротом пламна мача
и осјенком громородном
од барјаках Руса, Срба.
Цавтат древни на јуришу
са крвљењем освојише.
190 Када Делгог виђе храбри
да Славјанин не уступа,
но једнако њега гони
и француску крв просипље,
препаде се да Бергата
195 крјепост тврду не уграбе,
којано је Дубровника
глава и штит громометни,
па похита к њојзи брже
су војниках дв'је хиљаде,

200 те се у њу сакри тврдо
бранит себе и војнике
и Рагузе главна града.
Кад Славјанин прозорљиви
позна Гала хитру мисо,
205 сву Франције другу војску
угна бојем у Дубровник,
па полеће три хиљаде
црногорске изабране
и јегерах шест стотинах,
210 те на Бергат и Делгога
ударише неустрашно.
Ал' се вјешти војсковођа
су војниках дв'је хиљаде
не да ласно граду примаћ,
215 камоли га освојити,
већ се топом огњедишним
и оружјем другим брани
вјешто, храбро, бесамртно.
Но може ли људска слаба
220 сазидати рука крепост
која ће се одржати
пред витешке прси Славе?
Црногорци и јегери
јуриш сложно учинише,
225 и шанцеве прве тврде,
који бјеху штит тврдиње,
с муком тешком и са крвљу
освојише и отеше,
и хиљаду војске храбре
230 и главарах посјекоше.
Ал' се Делгог са хиљадом
из крјепости мушки брани;
но ни крјепост, ни одважност
не могаше њега храбра
235 од славенска мача скрити,
веће града брже сјенком
ратоносни барјак Славе
прекри крилма и осјени.
Делгог смртну славу доби
240 с голом сабљом у рукама
од шарице црногорске,

а његова листом војска
у тренуће поста храбра
руци Славе робом, гробом.
245 Тек славенска једнородна
узе војска непобједна
град Бергата на јуришу,
и у њему противничких
тријест топах убојнијех,
250 онда топе хитро брже
намјестише, обратише
пут гордога Дубровника:
с једне стране вожд Вјаземски
и владика Петар храбри
255 Дубровника сташе бити
огњеносним громовима;
с друге стране Сењавина,
мора владац, мора витез,
сипје на њег' морске гrome
260 непрестано јечне, страшне.
Страшно оку, уху смртну
бјеше гледат то, слушати
када топи морски, горски
бјеху дуге огњевите
265 у једноме дугу колу⁸²
изм'јешали и салили,
и огњене њине р'јеке
кад пучина у дебело
своје сиње огледало,
270 пола више, пола страшње
људску оку кажеваше.
И од дима огњенога
што се бјеше подигао
од гласита топа, пушке
275 од вароши дубровачке,
коју бјеше црногорска
у прегону с Французима
упалила храбра војска,
плам се једнак непрекидни
280 бјеше с пламом свеза кругом
око тврда Дубровника.
Глас хиљадах ратне ђеце

⁸²У првом (Ненадовићевом) издању уместо *колу* (исправка браће Јовановић) стоји *кому*. (Прим. прир.)

дневно ноћно чујаше се
од јуриша, од обране.
285 Већ топовска јака зрна
бјеху зиде тврда града
из темеља заљуљала,
и кумбаре огњекрилне
град пламена насукале;
290 већ житељи, војска градска
бјеху тешком глада смрти
неставати у њ почели,
и грабит се око јела,
ка планински ненасити
295 љути вуци и звјерови
када мршу једно другом
из јаросне руке граби;
глас се свуда већ могаше
међу војском и грађанма
300 од предаје чути јасно –
да не стаса у мах исти
разјарени Мармонт дука
су двадесет хиљад војске
у помоћи Дубровнику.
305 Кад славенска војска виђе
Дубровника крепку помоћ,
наусрет јој брже посла
пет хиљадах српске војске,
а остала с руском оста
310 град Рагузе у страх држат.
Пет хиљадах црногорске
сретоше се бојне војске
са Мармонтом и с француском
на Ријеке црну мосту.
315 Тек се сташе, бој се роди;
Француз с једне, Србин с друге
стране огањ живи усу.
Ријеке се брже струје
бистре с крвљу изм'јешаше
320 и црвене сташе тећи,
и од мрвог људског трупја
стаде хитре вале ломит.
Бој три дана све једнако
непрестано пламће љути

325 с два бријега Р'јеке бистре;
преко ње се непрестано
два противна густа дима
упираху надлећући
на њихова пушкородна
330 смрт носећа хитра кола.
Два оружја треск и клепет
потресаху устрашену
стрмотечност воде ладне,
тере страхом обузета
335 прекидаше⁸³ често иста
природну јој течност чинит
измеђ двије љуте силе,
измеђ много мртва трупја,
испод страшна плама, дима,
340 које ратник на ратника
са јарошћу изливаше.
Него сила вјешта, храбра
преодоље и продрије
преко дуга моста Р'јеке
345 с много крви на јуришу.
Мање число витезових
Горе Црне поврати се
к својој војсци код Рагузе,
али опет славом ратном,
350 те јој каже да с Мармонтом
много храбре војске иде
у помоћи Дубровнику,
него да се брже војска
сва њихова умах скупи
355 да Мармонта срету бојем.
Крепке мишце Славенина,
војске руске, црногорске
десет хиљад у ред стаде,
те код тврда Дубровника
360 дочекаше грозна дуку
Илирије и Рагузе.
Ал' његову јарост љуту
зауоставит не могаше,
већ он силом неустрашно

⁸³У првом (Ненадовићевом) издању уместо *прекидаше* (исправка браће Јовановић) стоји *прекидоше*.
(Прим. прир.)

365 удри, кину и наврије;
а врата се Дубровника
отворише тек виђеше
да им иде помоћ многа
са њиховим гордим влацем.
370 Црногорска, руска војска
измаче се, и стан метну
на висину Дебелого
познатого бојна Бр'јега,
да Французе из градовах
375 поизвуку и измаме.
Како Мармонт виђе горди
да уступи син Сармата,
не стави се да га мами,
но помисли да устрашен
380 хоће бјежат без обзира
пред оружјем његовијем,
те се с војском из градовах,
с топовима и с захиром
како мрачни облак јохну,
385 и на тврди стан славенски –
раздражени побиједо
бојном славом коју мњаше
да ће мачу славенскоме
узет с врха природну му –
390 рупи с сваке стране снажно.
Ал' славенски неуморни
хитри орли, соколони,
који в'јенца витешкога
с главе пуштит нигда неће
395 док Урана име траје,
Мармонтову силу горду
раскрхају и пос'јеку,
топовах јој десет узму.
Француз, стрављен и устрашен
400 од мишице Славенина,
са мегданског поља умче;
Витаљину, село мало,
у бјежање исти прође
све гинући, крв лијући;
405 на високо Вучје Ждр'јело
оприје се горди опет

Славјанину непобједну;
ту, ка игђе, бој крвави
плам оружја са јарошћу
410 ужди рука Славе, Гала,
дим у диму, плам у пламу.
У том боју упорноме,
сјем остале војске, паде
Ускоковић Стано витез,
415 војевода од нахије
именосне Љеша храбра,
Зете равне војеводе.
Црногорци кад виђеше
да им витез и војевода
420 од Француза руке паде,
увређени нападоше
с острим гвожђем у рукама
на редове Гала чврсте.
Француска се њих витештвом
425 сва забуни храбра војска,
те смућена бјежат трже
пред славенском руком брже;
славенски је мач сијече
док је мрачне ноћи руке
430 у дебело мрачна своја
скрише њедра и осјенку.
Црногорци ноћно себе
стан савише на Фратарско
равно Поље код дубраве,
435 а според њих руски солдат
подалеко крајем мора.
Него Мармонт и Лористон
совјет хитри тајно сплету
да кријући с војском удре
440 на стан војске црногорске
и владику храбра њина
не би ли га изненада
како смели, распрштали.
По савјету и по плану
445 два превјешта генерала
ударише с војском својом
на ратнике гњезда српског,
ал' Французу све зафајду,

јер јошт сунце шести сахат
450 хода свога не бијаше
прек' Урана учинило
на зефирна хитра крила,
а Француз се опет мало
с упорнога поља битке
455 са свом силом натраг врати.
И ту њему мишца српска
на равному пољу узе
шест барјаках, шест топовах,
осам стотин ратне ђеце,
460 официера и солдата,
и једнога храбра, умна
војсковођу генерала.
Али опет око пење
Мармонт дука и Лористон
465 спрам славенске двије војске.
Црногорци и Русаци
ноћно око свој дигоше:
на мору се Рус одвезе,
Црногорац стан измаче
470 според града од Новог
на Камено храбро село.
То све навлаш хитрост вождах
славенскијех све чињаше
да Мармонта даље с војском
475 од шанцевих и градовах
приодмаме и одвуку,
да се њима шире буде
и удуже с њим ћерати,
и да војске обадвије
480 виде управ, без кривења,
у градове и шанцеве,
ко ће поље од бијења
оставити и утећи –
ал' Славјанин горду Галу,
485 али ови њему храбру.
Мармонт гласни и извјесни,
кому сјајни мач и копје
у рукама бјеше дао
цар Франције св'јету грозни
490 да са њима в'јенце славе

на мегданска поља бере,
да под њима храм Галије
вјечно, славно, бесамртно
у људствама траје, живи –
495 тек Славјане поред себе
у станове не увиђе,
крену војску да их тражи,
да их гони док их могне
с витешкијем оком узрет.
500 Брзо приспје на извјесна
Суторине бојем поља,
и на њима сrete храбре
дв'је хиљаде руске војске,
којано се бјеше дигла
505 да га мами и привлачи
код окола црногорске,
којано се бјеше дивно
уредила, намјестила
да с Французма крв пролије.
510 Непобједну руску војску
Гала сила одсвуд стиште
и оклопи редовима,
ал' природна храброст Руса
са оружјем у рукама
515 листом паде, но поштено,
од Мармонта неизбројне
војске вјеште, учне боју.
Руса храбра што претече,
то француском умивено
520 црном крвљу поврати се
све рањено и уморно
у крјепости новског града.
Мармонт ноћцу преноћио
на суторска поља дуга,
525 па сјутрадан, тек запламће
из безданах источнијех
лучесипни Титан бистри,
и животној твари смаче
са магнетом својим сјајним
530 трепавице са зјенице,
а ратаја мирна зивну
да весело важни поса

на цвијетне плодносне
 њиве, поља савршује,
 535 и ратнику мач припаса,
 и на рамо копје припе –
 глас музике и добоша
 разасу се у околу
 западњега краја змаја,
 540 и узвија војску бојну
 са храброшћу распаљену,
 доклен војску генерали,
 официри и главари
 најавише свуголику
 545 пут српскога стана храбра,
 над којијем барјак ратни
 вијаше се и пуцаше
 са хитрином боја жељном.
 Кад владика и главари
 550 видијеше тамновидне
 и Капета Хуга древне⁸⁴
 праунуке, храбру ђецу,
 ђе су пјевцу своја горда⁸⁵
 са јарошћу раширили
 555 обожана њина крила –
 онда српске војске храбре
 хитру њину дрску руку
 на оружје поставише,
 па витешку војсци ријеч
 560 говорити заузеше:
 „Сваки народ којем прси
 духом храбрим питају се
 за слободу своју дичну
 и за драго отачество
 565 дужан гинут и крв лити
 храброст права доклен траје.
 Она чути ништа ниско
 о себ' не да нити хоће
 на њезине бистре уши,
 570 већ док живи – славом хучи;

⁸⁴Код браће Јовановић уместо *древне* стоји *древног*; код Решетара стоји *древна*. (Прим. прир.)

⁸⁵У првом (Ненадовићевом) издању стих 553 гласи *ђе су пјевцу свога горда*; код браће Јовановић и Решетара уместо *пјевцу* стоји *п'јевца*, с тим да Решетар исправља и *њина* (стих 555) у *њима*. Овде верзија *Просвете* из 1951. (Прим. прир.)

кад нестане, тад постане
огледало право св'јету,
у којем се дух храбрости,
дух витештва огледује
575 потомаках људства вјечно.
Што ће ви се примјер Грках
и Римјана доводити,
ал' синовах Сармације,
којијема бесамртно
580 име даде њина храброст?
Веће умне ваше очи
обратите, па виђите
праотацах и отацах
ваших дјела вјечно славна,
585 који име и слободу
породише отачеству
у жвалице пламометне
седмоглаве Византије
из просуте крви своје;
590 њина храброст дух ваш нека
славом бојном крјепко дигне
на побуду, на витештво.
Истина је, свијет знаде
да је Француз храбар и вјешт
595 бојевима и мегдану,
и да га је више бројем
у шесторо неголи нас;
ми Француза⁸⁶ добро знамо,
он се к томе приучио
600 да добија и поб'јеђа;
али и он зна измаћи
ђе на чврсти дух наступи,
а свједоци тога ево
неизбројни љути боји
605 које с њиме учинисмо
по Рагузи и по Боци
са Русима нашом браћом,
а и сами неке путе.
Сад нам треба посвједочит
610 нашу храброст и витештво

⁸⁶У првом (Ненадовићевом) издању уместо *Француза* (исправка браће Јовановић) стоји *Французе*.
(Прим. прир.)

од отацах насл'јећену,
а и нама много путах
показану проћ душмана
у бојеве и крвљења
615 борећи се за слободу
и за славу српског гњезда.“
У томе се на пушкомет
Мармонт с војском јави горди.
Црногорци брже мјеста
620 за бој лична заузеше
и хитрено огњесипни
крем витешки изострише
пут француске силе грдне.
Француз ходом кротким иде
625 од добоша његовога
и музике хучне, гласне,
која духу витешкоме
све некакву славу, понос
обећава вјештим гласом,
630 само приђе да он хита
к сраженију крволитну.
Јече горе из утробе
и планине вјенценосне
поскакују крутим т'јелом.
635 У то свирке и музике
глас се јасни брже прели
у пушчану јеку страшну.
Француз рупи као опит,
дочека га Црногорац
640 на плам пушке дугоплати.
С обадвије храбре стране
пушка грми на хиљаде,
с обадвије бојне стране
налећује ратник хитар
645 на ратника себе равна
с ножевима и с сабљама
и са штиком бјелосјајним:
клепет гвожђа о гвоздију
са сипањем огња стоји;
650 пада витез и јауче,
други крвљу ускупјеном
хити руку мач сквасити

о крви му противника.
Све једнако беспрестана,
655 све једнако, без одмора,
двје храбре војске ратне
без одмора крвцу лише
од изласка сунца сјајна
до заласка његовога,
660 све на једно мјесто исто
једна другој не уступи
са мегдана стопу земље.
Ал' кад сунца в'јенац сјајни
океана западњега
665 сиње воде загасише,
Гала храброст не би кадра
ненадморној мишци Славе
одржат се ни успријет,
но побјеже стану своме
670 на ситорски равни простор.
Црногорац њега гони
док му ока вид не ступи
тавна ноћца мрачним платном,
тер шарице горње пуце
675 угледати не могаше,
већ се врати у стан први
на Камено отад знатно.
Па тек војска српска мало
отпочину и вечера,
680 разасу се од Новога
до Требиња града древна,
па огњеве неизбројне
честе ужди и наложи,
да Француза тијем у страх
685 виши метне и доведу.
Уз огњеве сташе појат
и витешка кола водит,
у којима црногорски
син од оца чује, прима
690 свог прадједа прошла дјела
са витештвом окићена.
Провидљиви дух Мармонта
убоја се и помисли
по огњевма и појању

695 и по звечне пушке гласу
да Србима помоћ дође,
па нареди војводама
да се приђе бистре зоре
с војском крену понајбрже,
700 да сјутрадан бој крнави
ту Славјанма не чекају,
но да бјеже приђе боја
пут градовах од Рагузе.
Војсковође свога влаца
705 са весељем послушаше,
јер их бјеше љуто бојак
српске руке устрашио;
па пред зором сахат и по
с војском бјежат окренуше.
710 Но то вјерна црногорска
из главице скрај Французах
опазила стража хитра,
па опали џеферданом,
а покличе јасним гласом:
715 „Ко је витез црногорски!
Лацманина сила многа
сва побјеже без обзира!
Божа ви је тврда вјера,
пријеваре овђен нема,
720 него јави како чавка.
А ево је виђу, чоче,
са очима спрема мора,
а ушима чујем збиља –
нијесу ми оглухнуле –
725 ђе топовска кола шкрипе,
а гурукће Француз кроз нос.
Није ово у сну, море,
већ на ноге соколовски
да је листом истражимо,
730 е далеко њојзи бјежат
у чизмине ка од дрва
до жалосна Дубровника.“
Скрај огњевах Црногорац
хитроноги сав отрча
735 у поћеру за Французма,
и на Бр'јегу Дебеломе

у бјежање стигоше га,
и за њим се отлен ћера
од сванућа до мрцања
740 све једнако крв лијући.
И на црна јата Француз
крвав, мртав непрестано
од славенска мача пада
доклен њега град Дубровник
745 у пространа своја њедра
са гвозденим кључем сакри
и заштити од витешке
Славјанина руке бојне.
У ћерање црногорска
750 војска доби неизбројни
од Француза шићар многи:
три барјака, седам топах,
и потребе све остале,
џебахану и захиру
755 што потпором војсци ходи.
Пошто српско племе храбро
са каменским љутим бојем
поукроти и понизи
дух Мармонта пренадути,
760 онда к Русма браћи пође
у бродове громометне,
који јоште непрестано
плам огњени изливаху,
и јабуке тешке тучне
765 на огњена њина крила
пошиљаху непрестано
на тврдиње Дубровника.
Па одмаха три славенска
вожда совјет умни чине,
770 Сењавиња и владика
црногорски Петар умни
и Вјаземски, кнез извјесни,
да се флота дигне силна
пут Корчуле и пут Брача
775 и на друге тврде граде
по приморју Далмације,
да их сломе и прифате
и Француза, страву људствах,

да с храброшћу из њих гоне.
780 Флота брже по совјету
на лака се диже крила,
у њу војска руска листом
и србинске три хиљаде;
а остала црногорска
785 бјеш' остала Боку чуват
од Мармонта ненасита,
и рагуске тврде граде
у тијесни затвор држат.
Флота с војском теке дође,
790 Брач, Корчулу на јуришу
с бојем љутим освојише,
ђе и мишца црногорска
бесамртну славу доби
за хитрину и витештво
795 пред Русима, родном браћом.
Тек што војска под барјаке
дугокриле, непобједне
Романова славом хучна
дома сјајна и велика
800 окрену се даље брати
в'јенце славе са оружјем
по градовма Далмације,
у то вјесник хитри стаса
из Петрова града дична
805 од славенска скиптроносца
да је с Галма мир утврђен,
којино је сва приморја
Адријатик која кваси
под његовим скиптром дао⁸⁷,
810 но славјанска војска да се
свака к своме отачеству
враћа храбра што скорије,
да са Галом више кавгу
не замећу ни почињу.
815 Бојељупцу глас тај много
би жалостан и увредан,

⁸⁷Код Решетара стих 809 гласи *под његовим скиптроносним*, а после њега иде стих кога у првом (Ненадовићевом) издању нема: *дао троном и престолом*. Решетар претпоставља да је „тако било и у рукопису па да је сам владика својом руком замијенио тај један стих оним двјема“ (фуснота на стр. 177). (Прим. прир.)

ал' немаше друкче чинит,
већ се дома повратише:
Руси к Русиј' родној земљи,
820 Црногорац к Црној Гори.
Пошто станак скиптроносних
на тилзитски мир предаде
Далмацију и Рагузу
и Которску Боку дичну
825 под жељезна францускога
пјевца крила преширока,
онда предјел Црногорца
сусједина лакомога
на границе своје доби,
830 којем мира утврђење
нигда свето није звато,
нит' је друго штогођ било
до преваре и хитрости,
са којом се поправљао
835 кад му гибелъ ђе грозила,
тек да љевше преварену
противнику мрежу сплете,
и кад своју згоду види,
да га у њу пријеваром
840 смрси, сплете изненада
и својијем робом зовне.
Париж даде власном руком
предјел Боке од Котора
Лористону, вожду умну,
845 и Белтрону духом храбру
да области Боке држи
под Франције ратни барјак,
и да племе црногорско –
које ниска, бешчовјечна
850 и слободе ненависна
политика ненавиди
и трактатма ув'јек презрје –
гледа крвљу или златом
поклонити под Франције
855 крволитни грозни скиптр,
да се тијем крв Француза
гласно плати и освети,
коју мишца црногорска

на мегдане многу проли
860 са хитреном руком својом.
Како дошли два војводе
и градове по Приморју
силом својом напунили,
стали жељу врховнога
865 францускога вјенценосца
испуњати са силама.
Најпред племе црногорско
пријеваром сташе мамит,
луиђе му пружајући,
870 не би л' како за њих Галу
име Славе и слободе
дали хитру и продали.
Црногорац, обдарени
од природе са хитрошћу,
875 на то Галу одговара:
„Требају нам ти жутаци
док слободе у нас двор је,
а кад бисмо име њено
изгубили, оцрнили,
880 нам ни живот тад не треба,
а камоли штогођ друго
без часа се лашње може.
За њих свашта можеш купит
од народа Горе Црне:
885 меса доста, сира, рибе
и звјеради свакојакe –
мртве, живе, старе, младе –
тице сваке брзолетне
што можете чут у свијет,
890 а и неке што је свијет
нити чуо нит' видио;
ал' слободу, главе дражу,
ко спомене да купује,
они нама очи вади,
895 у живо нас срце боде,
очима се нашијема
он претвори и кажује
у крвнички ступац крви;
најбољему пријатељу,
900 а камоли противнику,

који нама то спомене,
слађе би се крви њему
напојио него вина
некакога немирнога
905 од Шампање и Токаје.
Божа ви је вјера тврда,
по сто путах непреломна,
сви ме чујте ви, Французи,
ја познајем вашу миса,
910 о лисице пријеварне!
Ак' оставит то нећете,
састанка ни више нема
на пазаре трговином,
него пушку по сриједи,
915 па бојеве сјутра брже
међу собом да почнемо;
на њих ћете ви познати
Црногорац како љуби
отачество и слободу.“
920 Кад Французи видијеше
да им злато не помага
против тога ко га држи
спрам слободе земљом мртвом,
онда тијем путем истим
925 и јошт једно покушење
учинише са хитрошћу.
Од Рагузе дука дође
у Котору древну граду,
те са писмом пријатељства
930 на састанак зовну себе
бојем славне Горе Црне
ње владика и главаре
да им духу, срцу каже
с изговором громогласним
935 величаство, силу, важност,
којим грми и слави се
бич Европе, страх Азије,
истребитељ, просветитељ
земље, царства и народах
940 и Франције подручне му.
Мармонтово краснорјечје,
напуњено фигурама

величества и витештва,
и на језик нештеђење
945 злата, сребра, части, чина –
све би једна багатела
намјерења заплетена.
Позна Гала српска бистрост,
па му на њих одговара:
950 „Господине дука, чуј нас!
Не страши нас величина
ни могућство Бонапарте,
јер ми страха не имамо
од оружја ничијега,
955 а камоли од ријечих,
које вјетром дођу, прођу.
И приђе смо ми слушали
громогласне празне р’јечи
које гласе људска уста,
960 ка пећина кад безумна
некаквијем вјетром хучи,
да је страшно уху слушат;
по ње јеки би се рекло
да лавове и тигрове
965 проз јаросна ждере уста,
а кад јој се на вратима
дрктајући попримакнеш,
онда видиш с удивљењем
да мушици најмањојзи
970 није кадра вред учинит,
а камоли јачој ствари.
Обичај је у Тураках
људе страшит, ка и у вас,
називајућ свога цара
975 братом сунца, сином неба,
намјесником небовлаца,
сунцем правде, падишахом
и никоме непобједним
громометним шегиншахом;
980 а када се Турци с нама
бојевима ђе поиграј,
ми их свуда, то се знаде,
сломи, скр’ај и пос’јечи.
Што нам благо обећајеш –

985 нити смо се с њим родили,
нити ћемо с њим умрети;
млого благо чини чојка
својим робом, неваљала,
и од жене те рђаве
990 слабијега и горега.
У свашто му пред очима
смрт казује и представља;
он се страши без затвора
на свободни воздух дахнут,
995 он кад водом ногу скваси,
шест грозницах уфате га.
А ми, фала јаком Богу
и овоме те обичај
овај у нас поставио,
1000 од смрти се не бојимо,
јере знамо свак ће мријет.
Најјачи нам и најљући
вјетар шкоде дат не може,
макар голи по њем ишли;
1005 а снијег је и град нама
ка цвијеће од прољећа
све једнако драг и мио,
јер по њему нам је срне,
јеленове и кошуте
1010 из пушаках лашње бити.
Па нас видиш ка смо здрави,
а без здравља и поштења
све је ништа на свијету.
Господине дука, слушај:
1015 ми мишљасмо да нас зовеш
за мирноћу и за добро
како наше тако твоје;
а о томе кад нас зовеш,
збогом остај, неста збора,
1020 трговине и састанка
међу нама и Французма!
Па оружја имаш доста:
хајде к нама, не позни се,
да једанпут извадите
1025 ту из главе миса горду,
да не мучи ваше главе,

тражећ њојзи замршени
крај, који се неће наћи
без крвава мача, руке.
1030 Ми смо Срби ближи рати
него мира у три пута.
Су чиме нас гођ задијеш,
на све смо ти свако доба
одговорит ми готови:
1035 почнеш ли нас пријатељским
дозивати тихим гласом –
на њем ћемо одговорит;
почнеш ли нас пушке гласом
дозивати смртоносним –
1040 гласу ће се ње одзиват
српска пушка доклен траје.
Него, дука, збогом остај!“
Петар хитри и главари
вратише се дичну гњезду,
1045 а зачуђен по сахата
оста дука прозорљиву
храбру духу Црногорца,
па, разљућен и затакнут
главарима Горе Црне,
1050 позва к себе генерале
Лористона и Белтрона,
па им љутим каже гласом:
„Брже силу окрените
која ви је за то дата,
1055 и мравињак тај малени,
који се је са свободом
подигао и опио,
нек француска нога шчепје,
и са лица земље истре
1060 ко се оно усудио
с нечувеним спрам нас гласом
име тога брукат, хулит
и њему се подсмјехиват
од којег се мача остра
1065 тресе свијет подурански
ка пучина валовита
пред вјетровах владоцем,
од којег три дијела

1070 дркте св'јета устрашена,
четврти му робом служи.“
Храбри вожди началника
послушаше како муња;
од градовах приморскијех
1075 покренуше силну војску
пут витешке Горе Црне,
и са силом брже боље
досукаше на Брајиће,
црногорско погранично
1080 храбро село и ваљатно,
и живијем, но са крвљу,
њега огњем попалише.
Но глас хитро свуд полеће
кроз планине црногорске
да Брајиће Француз ужди.
1085 Други ратник нејма каде
у боју том потрчати,
већ чобани из оближњих
слећеше се с горах брзо,
и са жељом ратном на бој
1090 три стотине њих удари
на Француза бојем славна.
Бој огњени три сахата
два витешки противника,
гонећи се проз брајићке
1095 опалјике и кућишта,
све једнако продужаху;
не могаху једни друге
из мрачнијех метеризах
ишћерати ни прогнати.
1100 Уто двјести јошт бахнуше
дичне горе чобанинах,
и ватрено насрнуше
пет стотинах црногорске
ратне ђеце на Француза;
1105 тројеструке редове му
крвљу црном узмутише.
Узмућени Француз плећи
тад обрати стидно бјежат,
а орлови Горе Црне
1110 облећеше њега горда

са хитрином њима родном,
по ваздашњем обичају,
док у Будве град малени
остатак им пушке, мача
1115 ућераше, затворише.
Ту Француза колик' игђе
пред Србина мишцом нички
у прах гордим челом паде.
И од дневи тога страшна,
1120 крволита и гласита,
у ком Гала намјерење
црногорски мач прекиде,
бојеви се непрекидни
упалише крвотечни
1125 међ Французом и Србином
по Приморју питомоме;
али свагда Гала сила
пред хитреном српском руком
спасенија себе бјекством
1130 у тврдиње и градове
од Приморја налазаше.
Непрестано од витеза
крв течаше проз приморска
села, поља и дубраве,
1135 проз вароши низ бедеме.
Дан свакоји бој до подне
са Србином храбри Француз
продужаше и вођаше,
а од подне с њим се грли
1140 пијућ кафу, чоколату,
мрко вино и ракију,
причајући један другом
са похвалом ратна дјела
свога духа, своје мишце.
1145 Шест годинах тако међа
црногорска и француска
све једнако своје знаке
са витешком крвљу кваси,
док се роди у бесмртне
1150 Олимпове владоце
божествена всемогућа
воља, миса и хоћење

узвисити род Славјана
више људског сваког рода,
1155 и док сузе, крв народња
и неправда неизбројна
обратише гњев и љутост
Титанове шћери свете
на француско племе гордо,
1160 те га справи под русијски
мач и копје и стријелу,
да славенска мишца свети
крв просуту ријекама
правог људства по свој земљи
1165 славољубном руком Гала.
Црногорско племе храбро
тек што зачу и разумје
да Бонапарт силу крену
помрачити вјечно сјајну
1170 унучади Рурикове
славу ником непомрачну,
тада брже црногорски
соколови налећеше
на градовима шест Приморјем
1175 с Приморацама припомоћу;
са људскога многа меса
све шест брже на јуришу
од Француза уграбише.
Опета се сва мегданска
1180 по Рагузи равна поља
по првоне обичају
сташе црном крвљу топит;
шанцеви се свуда стари
много тврди обновише,
1185 а мраморја смртни знаци
хиљадама сташе ницат
од Француза и Србина.
Но кад горди скиптар, круна
славе жедна Бонапарта
1190 паде у прах стрмоглавце
пред романским громометним
и високосјајним троном
и када се скиптроносни
Париз горди, неприклони

1195 сави главом стопи свога
великога побједника,
Павловога вјенценосна
храбра сина и бесмртна –
1200 Париз, мира разрушитељ,
мира поста обновитељ.
По паришком миру знатну
Александер важном речју
баш владици, Црногорцма,
храброст њину похваљујућ,
1205 наредио и рекао
да предају све Приморје
аустријском двору древну,
а да с' они храбри врате
у свободни предјел њиов.
1210 То владици и главарма
врло мучно, тешко било,
ал' иначе не имали
штогођ друго урадити,
већ славенску главу брже
1215 послушали по ње вољи.
Оставише листом Боку
и Приморје свеколико;
отидоше у витешки
Црне Горе предјел дични,
1220 те се моле великоме
слободе им хранитељу.
Ко им трне у њу свету,
свак им крвљу врућом плаћа.
И то ће бит док устраје
1225 Гори Црној име дично,
и Европа док џамију
на храм прави неба⁸⁸, људства
преокрене и обрати.

⁸⁸У првом (Ненадовићевом) издању уместо *неба* (исправка браће Јовановић коју је прихватила већина потоњих приређивача) стоји *не би*. (Прим. прир.)

Глас каменштака

ГЛАС КАМЕНШТАКА ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1711. ДО 1813. ГОДИНЕ

Српска пјесма од српског пјесника који радо пјева о ономе што се односи на његов народ, а не воли да пјева о подвизима страних народа. Коме је по вољи, нека је чита. Није опширна, да се читалац не би заморио.

Племенитој и много поштованој господи Мату и Јозу Ивановићима, које нека небо подржи и усрећи за дуги низ година на корист њихове породице.

Ова кратка пјесма коју је надахнула љубав према домовини носи име *Глас каменштака*; у њој сам, уколико сам успио, забиљежио нека јуначка дјела црногорских и брђанских јунака која су изведена од 1711. до 1813. године.

Коме бих боље и са већим задовољством могао да је посветим него вама, поштована моја браћо, не из друге намјере него из истинског, искреног и срдечног осјећања, из благодарности коју дугујем вашем добротинству и добром држању, којима сте, не у једној, него у многобројним приликама обилато помогли вашим и мојим оскудним и потлаченим земљацима.

Једино у тој сврси одлучио сам да вам посветим ову пјесму, у увјерењу да ћете је, заједно са свим пријатељима српског народа, примити с оном истом срдечношћу која ме је побудила да је испјевам у част вашег и мога народа.

Писано на Цетињу, на дан Св. Николе, 9. маја 1833. године.

Ваш срдачни и вјерни пријатељ у души

Архимандрит Црне Горе
Петар Петровић

ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ НАПИСАНА НЕВЈЕШТИМ ПЕРОМ, АЛИ ЗАДОЈЕНА СЛОБОДНИМ ДУХОМ

О гњијездо старе црногорске славе,
савијено усред турског царства,
што у себи храниш славне соколове
спремне да полете у висине
5 на одбрану дичног српског имена,
насиље те ага притиснуло,
али ти нијеси навикло да пригнеш шију пред ичијом јуначком славом
ни да стријепиш пред небројеном турском гомилом.
Зна се, и у свијету успомена траје
10 на пале у бици на Косову,
седмоглава аждаја памти
славу коју је задобила у борби против вас:
кад год вас је оружјем напала,
нашла вас је спремно на одбрану,
15 и народном славом охрабрени хитали сте им у сусрет
да им својим оружјем као јунаци на поздрав одговорите,
све до доба Петра Великога
и до царске поруке послате
по гласнику Србину Милорадовићу,
20 упућеном дичним српским јунацима.
У тој поруци Петар уздиже сваког од вас
и захваљује вам на вашем јунаштву;
у њој вас назива својим синовима
да бисте се за њега борили против Турчина,
25 и обећава да ће вам пружити сваку заштиту

и помоћи ваш начин ратовања
даривајући вас сабљама и одликовањима
и стављајући у изглед вашем народу проширење граница.
Кад су Црногорци чули поруку,
30 одустали су од међусобних размирица и убистава
синови једног народа и једне исте вјере,
јер су имали у виду моћ великог владара
и тешке невоље Русије,
која је била узнемиравана од стране Шведске у исто вријеме
35 када је Турчин против ње покренуо неправедни рат
и кад је на њу кренуо с огромним снагама.
Они су одмах развили заставе
и положили чврсту заклетву
да ће заратити на Турчина
40 и да ће крв своју лити у корист Руса.
Обратили су се Богу, и дошао им је гласник
послат главарима сакупљеним у вијећу,
у име Петра Великог и цијелог руског народа,
с обећањима да их никада неће заборавити
45 и да се креће
да обезбиједи јунацима
заштиту као најбољим руским синовима,
с обећањима да ће им одредити старјешине војске
и да ће проширити њихове границе.
50 Црногорци, када све ово чуше,
повјероваше, и добро урадише,
под заставе сакупише чете,
малобројне, али јуначке,
храњене оскудно,
55 а исто тако и новцем неснабдјевене,
и кренуше пут Херцеговине
палећи успут све што је турско,
град Никшић опколише,
и дигосе Брђане на побуну против султана.
60 Глас стиже Ахмет-паши
баш кад се с војском спремао,
по наређењу свога господара,
у посјету новом цару у Москви,
да се Црна Гора подигла на устанак,
65 са својом војском напала Никшић
и подигла на устанак султанове поданике,
пружајући помоћ и подршку слави руског цара.

Тада он крену с војском,
брзо напредова, и паде пред Никшић
70 с војском од двадесет хиљада војника
херцеговачких и дијелом босанских.
Изнаенађен, паша видје град опкољен,
брђанским и црногорским четама,
утврђени град чврстим обручем притијешњен
75 и цијелу варош запаљену ватром и пламеном.
Гледа паша и срце му пуца.
И с војском се потом улогори у равници,
одмах изврши напад и пробој
и унесе метеж у околину града.
80 Мјесец дана се продужи жестоки рат,
у којем је проливано много јуначке крви
и који не би заиста још престао,
(чули су се измијешани пуцњи топова и пушака)
али гле несреће! – нека је небо сатјера
85 сасвим у Турску или нека је сасвим уништи –
тужна се вила у то појави
и у густом окршају дође међу Црногорце,
већим дијелом Брђане, а у малом броју Приморце.
Свако је пита: „Шта си дошла
90 и какве нам гласове доносиш?
Да ли срећне или кобне вијести
ти нама донесе долазећи са сјевера,
из Влашке и из моћне Русије?
Јеси ли видјела борбу, чија је побједа?
95 Да ли наша или туђа? – Сада објасни,
говори истину, и ни у чему не слажи.“
Вила им свима одговори,
и уморна се међу њима одмори:
„Црногорци, вјерни јунаци
100 и вјерни синови славенског племена,
зашто ме тако жељно питате,
и сви испољавате задовољство што ме слушате?
Ја сам тек прошлог дана одлетјела,
и дошла сам из сјеверне земље,
105 са бојног поља руске војске.
Чујте шта је с царем руским и царем отоманским,
и са Влашком, и шта је с оне стране Дунава,
на границама Прута између двојице дивова:
својим рођеним очима сам гледала

110 и процијенила снаге обојице.
Цареви су се мало или нимало борили,
а затим се као цареви нагодили о миру;
за вас, несрећна браћо Црногорци,
Петар није могао од Турака да постигне мир.
115 Ово можете заиста познати по мојој тузи
и примијетити на мојем тужном лицу.
Тешко онима којима тужне стижу виле,
као и онима од којих се тужно растају!
Али ја међу вас не бих дошла
120 да нијесам приморана озбиљном заклетвом
да вам испричам све што ми је познато
и да вам не прећутим ни добро ни зло.
А сад нећу да вам сакријем
да се против вас крећу силне војске,
125 послушајте ме сви, против вас иду војске
са којима би се тешко борила и Москва;
на челу војске стоји серашћер-везир
који се сматра први до емина,
војсковођа од сто хиљада бораца;
130 али ако будете вјешти, зло му се пише.
Наступају војске, благо и топови
који су били одређени за рат с Русијом;
близу су, нијесу далеко,
и хоће заиста да вас нападну.
135 Ова је снага синоћ преноћила
на обалама језера крај Скадра,
а сјутра ће прећи Малесију
падинама Проклетија
и затим ће се спустити у Ћемовско поље,
140 чувени војнички логор.
Стога се, браћо, повуците на своје границе
према Зети и Подгорици,
и онда се борите с војском, одуприте јој се,
и јуначки лијте крв;
145 не очекујте засад помоћ од Русије,
већ се ослоните на своју снагу, не на туђу.
Пространа Русија веома је далеко,
а полетјети к небу човјек не може.“
Кад ово Црногорци чуше,
150 повукоше се тужни на своје границе
према низији Ријечке нахије,

на доглед Албаније.
Мало је времена требало силној војсци
док се једнога јутра појавила,
155 године хиљаду седамсто дванаесте,
двадесет трећег априла,
на празник српског св. Ђорђа,
и цијелога тога дана
није престало пристизање Турака.
160 Земља се покри и застења
када трком дојури турска коњица;
пешадија зацрни равницу,
као кад вране нападају по смреци,
и у навали ископа ровове
165 и разви још невиђене шаторе.
Док су Турци одмарали коње,
Црногорци су их из шуме посматрали,
водили сваковрсне разговоре и премишљали,
а на поглед логора обузимала их је гроза;
170 али су се међусобно узајамно храбрили,
јуначки говорећи овим ријечима:
„Снага је велика, али је снага Свемоћног још већа;
има бораца колико и капаља густе кише,
али стијене су наше веома јаке
175 а ово ће се трње одупријети
нападу улогорене снаге;
и сва је прилика да ће Турчин бити принуђен на бјекство,
мада ће оба двије војске бити у невољи.
Ми не смијемо одступити до посљедњег даха,
180 а тада ће Стамболије почети да прескачу трње,
и равницом ћемо морати да их гонимо;
свила ће се качити о трње,
а размрскани мозгови прскаће наше оружје.“
Чим су ове ријечи изговорене,
185 зачу се тутањ топова у шанчевима,
развише се свилене заставе
и настаде урлање турских јаничара;
према равници и брду упути се војска
и узвитла густе облак прашине.
190 Када Црногорци ово видјеше,
вјешто подијелише своју војску
на три одвојена одјељења да би се тако борили
и са више страна отворили ватру на Турке.

У близини влахињског друма сакрили су једно одјељење
195 одабраних ратника под командом свога владике;
а два крила развијена на падинама брда
сакрише се у увалама.
Чим нападачи кренуше,
пожурише се да извојују побједу;
200 у трен ока нагомила се небројена војска
и споји се с војском постројеном против владике,
и насрну на његову војску.
Обијесна војска није примијетила притајена крила,
већ је брзо прошла поред њих,
205 у трен ока јурну, и заметну се окршај,
а крила почеше пажљиво да посматрају;
стаде пуцање сваке пушке
којом је руковала вјешта и јуначка рука,
шиште испаљени меци као гује;
210 горди Турци дижу ужасну вриску
закрчујући путеве погинулима и проливеном крви.
У то крила ступише у бој
хватајући се у коштац са средњим дијелом војске,
и борећи се против славног оружја Арбанаса
215 извршише пробој на средњем дијелу и пресјекоше турску војску
сијекући небројене главе;
тридесет хиљада њих се збило
затворених у неприступачним брдима.
Трње је спречавало пут јаничарима
220 и сад свако мисли на сопствену одбрану.
Османлијским четама паде поцијепана свилена застава,
а вила мрка погледа изговори кобно предсказање.
Пушке почеше да обарају Турке
и да њихова крзна крвљу масе;
225 нешта џебана црногорској војсци,
и она преста да пушке пали,
те исука тешке ханџаре;
и пошто је надирање унакрсно пресјечено,
у јарковима се заплетоше Турци,
230 нападнути од Црногораца као вукови,
као јунаци се одупиру,
а трње им смета.
Урлају Турци и дижу ужасну грају,
док се јунацима не заморише руке
235 сијекући невјерне Турке;

посјекоше већ три хиљаде глава
и побише девет хиљада.
Серашћер се са преосталом војском,
с врло малим бројем, упути ка Цариграду
240 да би добио признање свога срећнога владара,
кога Турци сматрају као великог свеца.
И док му излаже начин како је излијечио рану
добијену када је намеравао прегазити Црну Гору,
у вријеме када се његова војска борила са војском моћних владара
245 и Московљанину причинила не мале неприлике,
Црногорци се враћају својим кућама
и дијеле плијен своје побједи:
сабље, пушке, мачеве и ћорде;
сваки јунак ликује од радости
250 што су отели тридесет двије турске заставе,
и признаје да је побједи дошла од свемоћне руке,
а мјесту гдје се битка била
надјенуше име Царев Лаз.
И то ће име док буде постојало камена
255 изговарати сваки српски син;
што се судбини буде свидјело доћи ће с временом,
а прошлост се тешко може опет задобити.
Несрећни серашћер већ је донио кобну вијест
и Мустафи је у вијећу доставио,
260 излажући како је био поражен
и како је изгубио војску у каменитом предјелу.
Када је Мустафа чуо излагање везира,
он плану од бијеса и немира,
истог тренутка издаде наредбу своје пратиоцу,
265 који спреман одсијече везиру главу.
И одмах одреди за војсковођу
од свих признатог вјештог и вјерног
Ћуприлића, повјеривши му велики печат,
пошто је већ био, тако рећи, господар пола царства.
270 Ћуприлић дође на диван
и запита цара што жели од њега.
Цар му рече: „О слуго Ћуприлићу,
који за част ратујеш већ одавно,
знаш добро, и све ти је испричано
275 како смо послали војску
под вођством серашћер везира
да би се предао забраву онај мали страх

који су нам задали бунтовници Црногорци,
помагачи сваког невјерника,
280 када оно подигоше устанак
напавши наше царство
када смо са Русом ратовали
и када смо по нас часно на Пруту мир склопили.
Тада су ми они увреду нанијели
285 пружајући јаку помоћ Русу.
Ах, тешке судбине и несреће!
У жељи да се осветим остадох поражен,
проклети невјерници војску ми уништише,
много хиљада мртвих расуше по бојишту
290 и тридесет двије заставе ми заплијенише,
и ти проклетници срамоту ми нанијеше.
Али, ти, вјерни мој, освети моја права,
иначе ћу полудјети,
јер овако понижен не могу живјети
295 кад помислим ко је себи увртио у главу да помрачи моју неизмјерну славу,
коју је стекао султан Мурат
подјармивши све краљеве невјернике.
Да ми је барем ову славу помрачио неко од владара
или од краљева далеких,
300 него је помрачи шачица јада,
становници невјерног каменог брда!
Дедер, сакупи одмах војску,
с њоме изврши, знам већ што се може,
стави их на муке на најсвирепији начин,
305 њихово имање растури,
посијеци мушке, не поштеди никога,
у ропство женске поведи,
претражи свако гнијездо Црногораца
да не би звијезда сјала упоредо са сунцем
310 и да се бакља не изједначи са мјесецом;
не треба се обазирати на баштину старих времена,
моји преци ме учинише њеним владаром.
А, ако су је крвљу упрљали,
треба ипак свечеву браду чувати од невјерника,
315 јер је неповољно небо нама непознато.“
Када је Ћуприлић чуо султана,
преузе повјерену му команду
и сакупи голему војску од војника
најславнијих у Азији и у Стамболу,

320 крену из Цариграда, пређе Румелију
и друге земље, и стиже у Скадар,
где изврши смотру небројених одреда
који су сачињавали број од сто хиљада,
не рачунајући чете скадарске,
325 ни албанске, ни оне славних Тоска.
Затим крену сва војска,
прешавши Албанију и Зету,
и убрзаним маршевима угледа Морачу,
те се на Љешкопоље спусти цијела војска
330 и разапе шаторе на том пољу
заузевши га цијело до Мораче.
Од Мораче све до Жуте стијене
и од Горице до ријеке Ситнице
оста земља покривена војском и шаторима,
335 као да су се Турци скупили да слушају читање
Корана који је објавио њихов светац
или да баце у пећину камен законом прописан.
Када су Црногорци примијетили
приближавање турске војске,
340 кренуше брзим кораком према својим границама,
као соколови који уоче птицу за плијен,
те искуством поучени утврдише своју границу.
Ћуприлић са Турцима их је гледао
и, спремајући се да их са својом војском нападне,
345 предвиђао је тешку борбу, и био је неодлучан;
а међутим стално му се по глави врзла
погибија небројених Турака,
као и срамота коју је доживио његов господар.
Стога се не усуди да их нападне
350 од страха да не подлегне,
те прибјеже разним сплеткама
разапињући мреже као лукава лија.
Написа својом руком писмо на српском,
упућено војним главарима Црне Горе,
355 и посла им га у шанчеве,
а прочита га главном стану.
У истом писму свечано се заклињао
изражавајући се овим ријечима:
„О, главари Црне Горе,
360 зашто се спремате на одбрану?
Мислите ли, можда, да сам ја овамо стигао с војском

да запалим ваша насеља и вашу имовину,
да одведем у ропство оне који падну под моју власт,
да удовољим на тај начин намјерама свога господара?
365 Нико се није никада могао да подичи вашим плијеном,
а ко се тога прихватио рђаву је награду извукао,
јер је тешко змији отети плијен
док нападачу задаје отровни ујед;
напротив, ја сам послат с војском
370 према уговореном наређењу двојице владара,
то јест Мустафе, цара стамболског,
и Петра Великог, цара простране Русије.
Сјећате се, када се ратовало са Петром
те се закључио праведан мир,
375 онда када сте се ви одрекли слободног живота,
и више вољели да у мутном ловите,
па, кренувши у помоћ руском царству
и напавши земљу која је отоманска својина,
уништили сте огњем и мачем села и вароши
380 и привукли на себе нашу војску;
од њеног напада јуначки сте се одбранили
без икакве помоћи од стране руског царства.
Петар се тада јако разљутио
јер је био добронамјеран и обманут од стране нашег цара,
385 који није одржао свету ријеч дату за мир,
већ је наредио везиру да нападне Црну Гору.
Петар Велики се стога увриједио
изражавајући своје жаљење моме и осталим владарима,
због неправедног рата противу Црне Горе
390 сматрајући је као дио руског царства
и рачунајући много на Црну Гору.
Стварно, године хиљаду
седам стотина једанаесте
запријети Петар нашем уладару
395 тражећи за то одмазду;
и принуди га да склопи мир,
јер би у противном случају заратио на њега.
Мој владар преплаши се Руса
и истог тренутка заповиједи да се погуби серашћер
400 због неправедног рата противу вас.
И био је приморан да ме упути вама
да се договоримо и углавимо мир,
наредивши ми да се не упуштам с вама у рат,

већ да вам одредим слободу ферманом.
405 Сада можете уграбити најбољу згодну прилику,
биће вам дозвољена слободна трговина
коју ћете моћи да водите све до Цариграда.
Свако ће бити дужан да вас поштује као што се владар поштује
и да вам одаје признање као славним ратницима.
410 Упутите се мосту хладне ријеке Ситнице
да учврстимо мир за будућност.
Не морате се нимало бојати
да бих ја био кадар да покушам тиме какву превару;
од ријечи сам ја, и, ако лажем, гром ме убио,
415 а ако истину кажем, нека ме небо штити.
Ја, везир Ћуприлић, главни заповједник,
који без мијешања свога владара склапам мир са краљевима,
рођен сам у српској земљи, иако исповиједам муслимански закон,
свијет добро познаје мој поштени рад,
420 моја је ријеч чвршћа од ријечи мога султана.
Ја управљам по својој вољи отоманским царством
и знаћу да одржим дату ријеч по цијену сопственог живота.
А кад је не бих одржао, сасвим би потамњела отоманска слава.
Упутите се мосту, убрзајте корак
425 са бројем горе траженим, ја ћу доћи да вас нађем.“
Писмо прочиташе црногорској војсци
и сви су га добро разумјели.
Чим су јунаци упознали његов смисао,
састадоше се у тајно вијеће.
430 Неки су се плашили смишљене пријеваре
у часу састанка са невјерницима
и говорили су: „Не доликује нам да се мијешамо са крвницима,
јер је достојан смрти сваки Србин и Хришћанин
који мисли да се може имати вјере у Турке.“
435 Други су били вољни да се састану на мосту
сматрајући да се на тај начин неће показати као кукавице,
јер су многи говорили да ће се Турци поносити тиме
што се Црногорци не усуђују прићи к њима,
и рећи ће да се познаје кукавичлук по томе
440 што се плаше да пређу своје границе.
Други су узвикивали: „Нема ту издаје,
не чусте ли што су Турци изјавили?
Нико се неће усудити да нам спрема замке
да се не би уплео у сигуран рат са Русима;
445 јер ако нам учине какву пријевару,

од тога ћемо бити ослобођени чим Петар устане,
па нас неће држати као своје заробљенике,
него ће брзо морати да нас ослободе окова.
Дедер кренимо, јер, ако одустанемо,
450 мора се опет умријети. Што да изаберемо?“
Многи пристадоше на посљедњу одлуку.
Када то чуше, главари кренуше према мосту
да се састану на разговор са Ћуприлићем.
Тридесет три главара пођоше, а не шездесет,
455 и стигавши на мост од ријеке Ситнице,
која није далеко од вароши Подгорице,
– безумнима, о Боже, не буди на помоћи –
несрећнике нападе велики број Турака
које је вјешто Ћуприлић био сакрио.
460 Тридесет три главара почеше да се бране,
тако да остадоше притиснути тешким ранама;
шеснаест од њих остадоше мртви на мосту,
а седамнаест тешко рањени;
рањенике одведоше у ропство.
465 Од Турака пало је шездесет.
Несрећнике доведоше у ровове турске
и предадоше их у шатор великог Ћуприлића.
Ту им је врат окован тешким ланцима,
а табани изударани дебелим батинама.
470 Када их је Ћуприлић угледао пред собом,
невјерник им овако проговори:
„Ланцима сте оковани, ви главари вјероломних,
па се, тако оковани, ништа више не можете поуздати у себе.
Ево вам дивит и перо,
475 и пишите сами својој браћи
да сте дочекани,
да сте богато обдарени
и да сам с вама склопио вјечити мир
и потврдио га доиста ферманом,
480 зато нека се ваша војска повуче са граница
ако жели да сачува свој опстанак;
а ако вам није по вољи да тако пишете,
сви ћете за час пасти убијени.“
Сваки од главара издајнику повика:
485 „О Ћуприлићу, неvjерниче пред Богом,
наказо без части и без вјере,
такав поступак не доликује поштену човјеку;

ми никад нећемо бити вољни да то напишемо,
него смо спремни да изгубимо главе.
490 Ако сте нас безбожном заклетвом преварили,
и ако сте нас од наше војске одвојили,
мислите ли да ћете нас зато приморати да то напишемо?
Да писмима преваримо своју браћу
која ће нас осветити, видјећете!
495 За сваког од нас десеторица од вас ће да плати.
Али, кукавице, немој се служити пријеваром
да завладаш срачунатим издајама,
пошто у пријевари нема части.
Не може да се назове јунак ко бјежи од боја,
500 не држи нас живе, већ нам одмах одсијечи главе,
нареди да то ураде твоје слуге.“
Ћуприлић свирепо плану гњевом и презиром
и одмах нареди да се набију на колац,
изложивши их на стрмој обали Мораче
505 да би већи страх задао ратницима.
Затим написа лажно писмо,
и упути га у логор Црногораца
у име несрећне њихове браће,
као да су сви у животу:
510 „Здраво, браћо Црногорци,
нас су љубазно примили Турци
и склопили смо с њима мир
како се никад нијесмо надали;
здрavo смо, браћо наша,
515 станујемо с Ћуприлићем у шатору,
стога, чим вам стигне наше писмо,
повуците се слободно вашим кућама
и радите своје послове;
немојте да се за нас ништа бринете,
520 јер је близу наш повратак вама –
идуће недјеље првог дана прије заласка сунца.“
Писмо је стигло скупштини Црногораца,
прекаљених и вјештих ратника,
брзо је стигло, а још брже прочитано,
525 и сваки војник, чувши садржај,
и не мислећи на турско лукавство,
сматрао је да су га заиста написали њихови главари.
Вјерујући да су још у животу,
и не помишљајући на њихов ужасан свршетак,

530 весело се повратише својим кућама
палећи од весела пушке пред лицем Турака.
Када је Ћуприлић заједно са Турцима примијетио
да су се Црногорци разишли и вратили се својим кућама,
он навали на гњијезда соколова
535 и заклони сунце густим облаком
који се подигао из пламена запаљене имовине,
и поведе сто робова тада заробљених.
Чим се Црногорци досјетише
да су кобно преварени,
540 понесоше у брда све што је могло Турцима да падне као плијен,
а они који су били близу мора
склонише се у покрајину дужда млетачкога,
увјерени да се склањају у крило хришћана,
који никако не би пристали да их предаду Турцима
545 и од којих се надаху да ће бити примљени
за знатне услуге које су им раније учинили,
а и по светој дужности према ближњему,
пошто су се често за њихову ствар изложили у биткама
лијући против Турака потоке крви.
550 Али после смрти шта користи кајање
и ратовање ономе који је лишен државе?
Њихове куће Турци запалише
и разорише цркву на Цетињу,
затим извршише напад на имовину сакривену у брдима,
555 чврсто ријешени да је опљачкају или да нађу смрт.
Тежак је био подухват, пошто ју је свако бранио по цијену сопственог
живота,
јер је свакоме тежак губитак имовине.
Турци видјеше да им је узалудан покушај
па, притиснути големом невољом,
560 одступише повлачећи се са брда,
и остављајући, међутим, не мали број мртвих,
и упутише се према широком мору,
према пријатељу дужду (недостојни дужде!),
путем све огњем и мачем уништише,
565 у чврстом убјеђењу да то није никакав злочин;
запалише цио крај Његуша и Цетиња
и спржише потпуно сва села.
Све док су се спустили до Солила
гонили су их оружјем Црногорци,
570 који отуда одступише пут своје границе

и у своја села пренесоше имовину спасену од Турака...
Кад се цијела турска војска сакупила на морској обали
да се под шаторима мало одмори,
Которани видјеше жељени циљ
575 који њихови преци нису могли да виде испуњен,
па су ликовали због пустошења Црне Горе
и због губитка слободе Српства,
пошто су сматрали да је турска војска све уништила
и да није оставила жива ни једног пиличника.
580 Према наређењу њиховог дужда
и Сената, нерасположеног према Црногорцима,
ухватише све који су се склонили међу њих,
а нису могли да се бјекством спасу,
и седам сто шездесет робова предадоше Турцима у руке,
585 без обзира на будућу освету.
Сви несрећни робови били су дјеца
коју су јадне мајке у наручју носиле.
Чим Ћуприлић угледа мушкарце,
нареди да се сви смјеста закољу.
590 Синове заклаше пред очима оних што су их родиле;
свуда јецају самохране мајке
оплакајући дјецу. Авај, од бола би камен заплакао
и црни гавран би заграктао
да има кога ко би чуо његово грактање
595 или кад би било крова да се спусти на њ.
Мртве мајке на земљу попадоше
видјевши заклане синове своје,
који пред смрт према њима
пружаху своје нејаке руке,
600 заклињући их да их не предају Турцима,
већ да прибјегну тајном начину одбране.
Проклет си и свиреп
и потпуно немилосрдан, о турски законе!
Није ти било доста да дјецу учиниш робљем,
605 већ си их учинио жртвама свога бијеса!
Ти у грудима немаш људског срца,
твоја правда свуда остаје тупа,
тигар и рис би се заплакали
кад би видјели такав свирепи злочин.
610 О Ћуприлићу, гадна наказо,
сјети се што си урадио,
помрачио си сјај своје славе,

и срамотом се покрио пред лицем свијета;
нашто клати невину дјецу
615 и несрећне мајке одводити као робље!
Њих су укрцали на лађу за превоз преко мора
и држали их скривене од сунца
док не стигоше до острва Кандије
и до страшне Мореје.
620 Тада су ропкиње послате у Цариград,
а војска је изненада напала нека острва,
заузела Кандију и Кипар
и друга нека мала острва Мореје,
отела их силом дужду млетачком
625 да би му вратила дужну награду за услуге које јој је учинио
кад јој је предао у ропство Црногорце,
своје пограничне сусједи, који су вјеровали да ће код њега наћи уточишта,
а који су потпуно истријебљени
пљачком, пожаром и ропством.
630 Ево какву су награду Турци дали свима,
не оружјем, сребром или новцем,
већ насиљем најодабранијих турских чета;
и у замјену за сваког Турчина кога је дужд заробио
предали су десет које су они заробили.
635 Сем тога упада у његове земље
и ратује по приморским градовима.
Тако је Турчин продужио неколико година.
Свјесни прошлости, Црногорци чувају успомену,
вазда спремни да приграбе оружје
640 и да свој живот жртвују за славу.
Српски синови лете око својих гнијезда
уништавајући много гуја својим сусједима.
Дође вријеме кад Петар престаде живјети
и славна Јелена ступи,
645 наслиједивши га, на пријесто Русије,
која је била у свађи са разним пограничним сусједима.
Чим Јелена ступи на пријесто, написа поруку
и упути је црногорским главарима;
у својству владарке написа писмо,
650 обећавајући веће повластице Црној Гори,
и изјави: „Нека вам је познато, Срби Црногорци,
како су други на мене неправедно заратили
и како су ме Татари напали са многобројном војском,
а султан ми објавио рат

655 захтијевајући да се џамијама замијене цркве
и да се њихова минарета још више уздигну.
Дедер, ако сте прави јунаци
и синови ваших славних отаца,
нападните снажно турску земљу,
660 јер тако можете помоћи.
Мало муке имаћете да подносите,
али вам обећавам да ћемо заједно наметнути услове мира,
ако нам Свемогући помогне да побиједимо
и ако на корист наше вјере пролијемо крв.“
665 Када су Црногорци прочитали поруку,
пристадоше на молбе владаркиног гласа
и нападоше отоманску земљу
одводећи робље, пљачкајући и палећи куће
све до Пиве, Стоца и Клобука.
670 Турке је то већ узнемирило
и они написаше извјештаје пером умоченим у сопствену крв
како су их напали Црногорци,
и многе несрећнике у ропство одвели,
уништавајући пожаром све куће у близини градова.
675 Такве извјештаје упутише травничком везиру
тражећи чете себи у помоћ.
Када је везир примио њихова писма
и из њих тачно све разумио,
позва силну војску
680 одабраних Бошњака под заповједништвом свога замјеника,
која је раније била послата против Московљана,
и сад је цијелу упути против Црне Горе.
Војска је састављена од четрдесет хиљада
најгласовитијих коњаника и пјешака,
685 и чим се сретоше дође до битке.
Црногорци се повукоше на своје границе,
а охоли Турци пођоше за њима у стопу
с намјером да иду примјером Ћуприлића
пљачкајући имовину и палећи куће,
690 а затим да се као побједници скупе на морској обали.
Али везиров замјеник оста јадно разочаран:
кад се с војском упутио да силом пробије пролазе,
гдје неће моћи да спасе ниједног друга
и одакле неће моћи да се здрав врати у Травник,
695 Турци су мирно напредовали
све до мјеста гдје их срете снага Црногораца,

која силовито нападе Турке,
и у црвено обоји њихова зелена крзна.
Обје се војске силно сударише
700 и с обје стране до подне издржаше ватру,
али кад је подне прошло, међу Турцима наста забуна
а надјача снага Црногораца.
Турци окренуше леђа и ударише у бјекство
од јунака који их стадоше гонити
705 и који одсјекоше главу замјенику
као и многим другима и не пребројавајући их.
Осам стотина заробише,
па и њих пустише на слободу а не одсјекоше им главе;
а остатак окупљене војске ноћ и судбина
710 сакри и омогући им срећно бјекство,
тако да идућег дана, када је сунце огрануло,
свако од спасених је рачунао као да је добио живот на поклон.
Василију, црногорском владици,
достојном заиста да носи српско име,
715 (после јуначке побједе над Турцима)
стигоше сасвим поуздане вијести
да је Јелена склопила мир с Турцима
заузевши сасвим Крим.
Руси су остали господари ове покрајине
720 и уништили све турске поморске лађе,
те се показали надмоћнији од отоманске војске,
с којим су склопили мир по свом нахођењу,
али не обухватајући у уговору Црногорце,
који, занемарени, осетише јал,
725 оставши запањени кад су чули ту вијест,
те су сами себе питали чиме су се замјерили.
Неки се на ово нијесу много обазирали,
пошто су живјели у увјерењу
да неко мора да ратује, а други да ужива мир
730 и да пред бијелим овцама свира у дипле.
Слабији је понајвише жртвован,
и док је жив мора да буде на опрези,
јер јадник, ако није будан, може
лако да изгуби или главу или кожу.
735 А више треба вољети тродневну болест
него хиљаду година подле дангубе.
Сувише брза је изгледала смрт старом Матусалему
као дјечаку њежном попут комарца.

740 Сунце је више пута извршило свој круг
и земљу више пута обавило зором;
послије смрти босанског паше
обје су војске прешле у стање мира,
Турци се измирише са Црногорцима
замисливши сасвим нов начин
745 да би на удицу уловили соколове,
а нису хтјели разумјети
да се удица не може да ослони на ваздух,
него да је подешена за воду,
и да соко не спушта свој лет до саме воде,
750 него се летом диже небу под облаке да прибави плијен,
и у његовом је природном нагону
да лети ваздухом далеко од воде.
Глупи Турци замислише да храбре јунаке поклонима придобију,
пошто дебела греда не може да прође
755 кроз ситну мрежу решета,
али се Црногорци присјетише пријеваре
и Турцима мушки проговорише:
„Ми не можемо да се упоредимо с вама Турцима,
а не можемо с вама ни да се сложимо:
760 ви сте почели да нам поклоне дајете,
јасно се види да вас нужда гони да лажете,
али, сусједи наши, ми вас поздрављамо,
и кад нас видите, онда ћете моћи на нас рачунати.“
Вративши се својим кућама, Црногорци се одморише,
765 а у то, према поузданим вијестима, сазнадоше
да је Ченгић паша напао
Трњине са својом војском и да је она уништена;
Црногорци изиђоше побједници,
посјекавши хиљаду глава
770 и привевши сто педесет робова,
угледних лица, ага и госпoде,
а за већу поругу Турцима
и да сасвим замраче њихову славу,
аге предадоше у замјену за вепрове,
775 а господу у замјену за влашке волове.
Ова кобна вијест стиже у Травник,
и када је везир за њу сазнао,
упути опширан извјештај у Цариград,
пооштривши га најјећим ријечима,
780 описујући пораз паше Ченгића

и великог јаничара Љубовића.
У истом извјештају он је вапио своме цару:
„Помози, сунце! Јеси ли чуо
шта ти се сада дешава
785 и да је осрамоћена цијела Босна!
Твоје вјерне поданике, који су ти часно служили,
заробили су невјерници,
и ропство би било мање зло од срамоте
до које је дошло при размјени
790 када су аге замијењене за вепрове
а господа за велике волове,
пошто није био могућ други откуп,
јер би иначе пропали наши храбри ратници
које су невјерници хтјели лишити живота,
795 и на тај начин уграбити нам ваљане ратнике.
Него помози, за милост, или уради тако да се искоријене невјерници,
да би свијету остала трајна успомена.
Не смије се подносити та срамота
да синови твоји не буду освећени.“
800 Кад је султан Абдула био обавијештен
о садржају везировог извјештаја,
зачуђен откри нешто што у животу свом није осјетио;
десницом гладећи браду
и слушајући о нечувеном пазару Срба,
805 срамном за цијелу Босну и Херцеговину,
којим су аге замијењене за вепрове
а господа за влашке волове –
избезуми се од бијеса и мржње
и одлучи да напише кратко писмо.
810 Султан га морским путем посла
у Млетке дужду и првацима.
И султан овако написа дужду
и исприча му несрећу и срамоту
коју су му нанијели млади Црногорци,
815 као и то како намјерава да поступи против њих.
У истом писму султан моли дужда,
ако хоће да сачува његово пријатељство,
да затвори потпуно своје границе
и да ниједног Црногорца не прими у своју земљу,
820 да не пропушта џебану Црногорцима,
и да својим поданицима на граници нареди да се придржавају строге
неутралности,

јер он намјерава да скупи силну турску војску
и да са свих страна нападне Црну Гору
и пороби Црногорце,
825 без обзира на године и сталеж, све без изузетка.
Када је дужд разумио вољу моћнога султана,
примио је с великом радошћу његово писмо
и одмах му одговорио
изражавајући своје жаљење за оним што се десило:
830 „О Абдула, владару Цариграда,
разумио сам садржај твога писма,
и што си ми наредио извршићу;
затворићу с војском своје границе,
нећу дати џебану и одбићу приступ свим избјеглицама,
835 али нека одмах крене твоја војска,
сада када је вријеме за то погодно,
јер се ја сјећам што се догодило у прошлости.
Можеш слободно напасти Црну Гору
и потпуно уништити своје непријатеље.“
840 Када је султан разумио дуждев одговор,
послао је три разна фермана,
један у Босну, други у Румелију,
а трећи љутој Арбанији,
у њима султан наређује везирима:
845 „О слуге, сакупите са свих страна војске,
и с њима хитно крените
да осветите срамоту нашу и великога свеца.
Ти, везире камените Босне,
пређи с војском Херцеговину,
850 и храбро нападни код Острога Црну Гору
пљачкајући сва брда невјерника,
и улогори се на Чеву
да се спојиш са другим одредом наше војске.
А ти, слуго, валија Румелије,
855 послушај ферман и крени с војском,
полазећи из Румелије све до иза Скадра
пређи земљу арбанашку,
и споји се у Чеву са везиром из Босне,
не дај никад мира Црној Гори,
860 стави све под мач и пламен, и пљачкај,
и оружјем жари и пали;
ти, о пашо Скадра на граници,
дај доказ своје вјерности да не навучеш мој гњев,

скупи своју храбру војску
865 и напредуј с њоме све до Црмнице;
пошто је славно опљачкаш и спалиш,
не штеди животе мушкараца;
кад јуначки извршиш ово дјело
и претвориш Црмницу у пепео,
870 тада с војском крени становницима Ријеке,
уништи их као становнике Црмнице
и улогори се на Цетињу
гдје ћеш уништити чувену цркву;
у равници ћеш направити око,
875 па ћеш угледати два везира улогорена у Чеву.
Када војске буду сакупљене –
онда, паше, крените према мору,
и све избјеглице на млетачком тлу
мораће вам бити предане,
880 а онда ћете се с војском улогорити код Солила,
по примјеру мога драгога Ћуприлића.
Ту ће вам се на располагању наћи паша
који ће укрцати на лађе румелијску војску.
Ти, босански везире, повуци се с војском
885 ударивши према Рисну и Грахову;
а ти, скадарски пашо, кретаћеш се
крајем морске обале све до Бара.“
Стој! О Абдула, лако је говорити,
али је тешко подухват у дјело привести;
890 и кад би се дјела могла онако брзо извршити
како се замисле,
одавно би у овом дјелу било срушено твоје господство,
и ти би са својим свецем разговарао на небу.
Везири одмах послушаше свога султана,
895 сакупише силне војске
и послаше их према Црној Гори.
Та вијест стиже до свих Црногораца,
и они журно дођоше на никшићки пут
који води према Бјелопавлићима.
900 Под неприступачним Острошким гредама
Црногорци скупише своје снаге
и среташе се смјела чела са босанском војском.
Три је дана без предаха трајала битка,
али у свануће четврте зоре
905 вјешто примијетише Црногорци да се из Загарча

подигла густа магла
измијешана са жућкастим свјетлуцањем
од пожара који је упалила небројена војска
која је, прешавши га, била у покрету према Чеву.
910 Када Црногорци открише ово
убрзаним кораком кренуше пут Чева.
Али, обавијештени да је његов положај врло подесан
за одбрану Црногораца,
Турци су га били заузели
915 и спалили огњем и пламеном,
окружили га широким обручем војске,
кроз који би тешко и соко пролетио.
Затим се румелијска војска сјединила са босанском
и чврсто су се улогориле;
920 саставивши се тако двије силне војске
разапеле су у пољу своје шаторе.
Разјарени Црногорци борили су се с турском војском
а Турци се били као лавови,
али нису могли ни једног корака напријед
925 па су их Срби у логоре потиснули.
У то стиже овима сигурна вијест,
коју сви примише с великом радошћу,
из Црмнице, њиховог извора за снабдијевање
и вазда срећне заштите,
930 како је скадарски везир напао Црмницу
и пола ње ватром уништио,
али крвљу је платио казну
за све свирепости,
пошто је, потучен и натјеран у право бјекство,
935 оставио на бојном пољу хиљаду погинулих.
На обали Блата распоредили су чете
у облику два српа за кошење сијена
да не би дали да се спасе иједан Турчин,
затворивши чврсто кланац Албаније
940 која, притиснута са свих страна, би потучена.
Обрадоваше се јунаци кад чуше ову вијест
и смјела чела заметнуше битку с Турцима;
са свих страна започе жестоко пушкарање,
али на несрећу понестаде џебане Црногорцима.
945 Млетачки поданици нису смјели да их снабдијевају,
јер је њихов дужд издао под пријетњом забрану,
распоредио војску

и намјестио страже на граници
од Спича па до Грахова.

950 Тај је погранични појас затворен млетачким четама,
којима је наређено да ухапсе сваког избјеглицу,
било дијете или одрасла човјека,
који би дошао из Црне Горе
од страха да не падне Турцима у руке,
955 и још да им буду предати живи дјечаџи
као јагањци за плијен прождрљивим вуцима;
а ко год прекрши забрану дајући џебану Црногорцима
биће потпуно уништен.

Али ко може да у шаџи стисне свијет,
960 ко ли ће спријечити да се притекне у помоћ сусједу?
Ришњани, пријатељи Црногораџа,
од старине на гласу као прави јунаџи,
пожалише једноплемену браћу
и спремише много врећа џебане.

965 Истина, није била велика количина,
већ хиљаду метака, ни мање ни више,
и ово је било отпремљено њиховој браћи.
О упућивању ове пошилџке
одмах стиже глас јунаџима,
970 који, добивши је у своје руке,
брзо је свима подијелише,
па, ударивши у бок турског логора,
брзо заплијенише и џебану
која је имала да послужи босанској војсџи.

975 Чим добише џебану,
раздијелише је својим борџима,
чији је број износио четири хиљаде,
све најодабранијих и најхрабријих младића
из Катунске и Ријечке нахије,
980 не бројећи растурене мање чете.
Одмах затим изведоше привидно повлачење
и договорише се за напад на Турџе
па се укопаше у ровове и стиснуше се у обруч
за жестоки напад.

985 У пола ноћи упутише небу молитве
и сваки се бораџ причести,
и кад зора на истоку заруди
јурнуше на силну војсџу.
Доведени у забуну

990 страховитом виком Црногораца,
Турци се даше у бјекство, сударајући се једни с другим,
тако да брат заборави брата.
Брзи Црногорци продријеше до везира
прегазивши многе Турке,
995 који напустише свилене заставе и шаторе,
и многим Турцима припремише неочекиване гробнице
не дајући им времена ни да чизме обују
и принудивши их да се босоноги даду у бјекство;
трње их међутим боде, камење им ноге реже.
1000 Сваки Турчин је хтио да први одатле побјегне.
Јунаци поклаше многе, многе ухватише живе
скачући на њих све до коњске гриве.
Реже несрећни румелијски Турци,
на зечеве личе херцеговачки ратници,
1005 урличу бијесни Бошњаци;
као гладни медвједи
гоњени су Турци све до поља Пошкаља
и до гробнице Вукоте Мрваљевића,
па су приморани да падну у руке Брђана
1010 који их дочекују ударцима мотке,
и свако обара на земљу свога душманина
лишавајући га за увијек живота.
Док су Турци били сатјерани у Спуж,
оставили су много мртвих ратних другова.
1015 Затим се Црногорци вратише према Чеву,
силни плијен раздијелише као права браћа,
сабље и мачеве предадоше у руке главарима,
најбоље пушке у руке нишанџијама,
а скупоцјене у руке барјактарима,
1020 остало оружје подијелише међу све ратнике,
шаторско платно, одијела и турске шалове
раздијелише на једнаке дијелове.
У то заноћи црногорска војска.
Лагана магла била се дигла у ноћи,
1025 а кад зора заруди и сину сунце,
изврши се смотра, војска би уређена
и упућена право према Црмници
да својој браћи притекне у помоћ.
Похиташе да заметну битку,
1030 али кад падоше на Цетињско поље,
чувено мјесто где се Црногорци састају,

војсци стиже вијест
потпуно истинита и без икакве лажи:
„Стој и почуј, црногорска војско,
1035 шта се догодило турској и млетачкој војсци:
синоћ се подиже црн облак
из ког ситна киша паде на земљу;
муња сијевну из облака
усред густог ноћног мрака,
1040 и гром удари код града Будве
поред лијеве обале ријеке,
посред логора војске млетачког дужда
и претвори у пепео небројене војнике;
преживјели из овог логора
1045 дадоше се у бјекство, већином голи,
према Котору, држећи се обале морске,
и о тој војсци није стигла друга вијест.
Други гром удари над Црмницом,
у близини извора мале ријеке,
1050 усред скадарске војске
и обасја цио крај који је она била заузела,
запали Турцима сву џебану
и уништи им хиљаду бораца,
разнесе им шаторе у ваздух
1055 и причини неизмјерну штету.
У то становници Црмнице нападоше Турке
и уништише паши много војске,
велики број војника се удавио,
а сви они који се нијесу могли спасти чамцима
1060 остали су с пашом између мочвара,
и имали су муке да спасу живот.
Становници Црмнице подијелили су плијен
како им се згодно учинило.“
Дознавши то Црногорци,
1065 радосно се вратише својим кућама.
О несрећни султани Абдула,
и ти, невјерни млетачки дужде,
можда сте се обмањивали да је лако
уништити храбре Црногорце;
1070 видјели сте, Божји отпадници,
да их брани штит правде,
и зато што се тога не сјетисте прије него сте их напали,
него пошто сте обојица претрпјели штету –

Свемогући вам је дао на знање гласом громава
1075 да оставите на миру Црну Гору
на мјесту гдје вас није могао да погоди метак из пушке
и гдје вам равна земља није могла да олакша спас.
Двадесет до тридесет година прођоше у миру,
послије којих стигоше писма и шест изасланика.
1080 Ова писма упутише Јосиф и Катарина:
да се спремају да нападну Турке,
и да шаљу војске да навале
жестоко на турско царство,
да би приморали невјернике да се иселе из Европе
1085 и да би их принудили да се одрекну свих права на њу.
У писму се Црногорцима овако говори
и овако се соколе да подупру тај подухват:
„О, силни, рођени и храбри јунаци,
о, орлови, који сте се излегли из српског гнијезда,
1090 признајемо патње и муке које сте претрпјели
и све што сте поднијели од времена Петра Великога;
дедер, остаје вам још кратко вријеме да се мучите,
спремите се да нападнете за заједничко добро,
а ево вам као помоћ шаљемо
1095 џебану и војске колико нам је могуће;
молимо вас да примите Филипа и његову војску
и трудите се да се супротставите Кара-паши,
а за вашу сигурност дајемо вам царску ријеч
да вам је истина казана без икакве лажи.
1100 Ако оружјем уништимо Турчина
и ако останемо побједници на бојном пољу,
уврстићемо вас у уговор
да вам тако омогућимо трајан мир с Турцима,
само их одважно нападните и збуните Махмуда,
1105 и гледајте да привучете на себе турску војску.“
О свему су томе добро размислили Црногорци,
и према писму очекивали су Филипа.
Неки су били мишљења да не треба узимати учешћа у овом подухвату,
ни улазити у непријатељство са Махмудом
1110 баш сада кад је згодно да буду у миру:
„Филип ће нас напустити, а ми нећемо бити способни да продужимо рат,
свако од нас зна Махмудову силу,
он је уништио Отманову војску
прошле године кад је с њиме ратовао, свима вам је то познато,
1115 а три везира се сасвим добро сјећају

да је сву тројицу одвео у ропство
пошто им је сасјекао читаве војске
и заплијенио стотину топова,
које сте чули да тутње као громови.
1120 У корист Јосифа и Русије
не улазимо у борбу, оставимо их да сами ратују.
Вазда су нас гурали у борбу с Турцима,
а потом закључивали мир не водећи рачуна о нама.
Када је требало улазити у рат, молили су нас,
1125 а када се расправљало о миру, били смо искључени.
Но, браћо, ријешимо
да одговоримо како доликује,
да смо с Турцима доста ратовали
и да нам је много патњи донијело то ратовање
1130 усред наших клисура и брда,
а да никакве помоћи нисмо добили ни од кога
осим од Бога свемоћнога,
који је у свако вријеме указивао помоћ вјернима.“
„Ви сте владари богате земље
1135 и око вас имате многе краљеве,
са Турцима лако вам је ратовати,
само ако се за овај потхват припремите;
оставите, дакле, на миру наше сиромаштво,
ми нијесмо још могли покрити спаљене кровове,
1140 а то су биле посљедице ратовања с Турцима,
с којима смо ступили у непријатељство по вашој вољи.
Ако буде међу вама слоге,
са свих страна можете на њих заратити,
сасвим их истјерати из Европе
1145 и сатјерати их у жарку Азију,
али ми знамо да се ви међусобно не слажете
и да дјелимично улазите у рат с Турцима,
и да се, ратујући и борећи се са Турцима,
трудите да преварите једни друге.
1150 Ко вара, Бог му не помаже,
а правда и пријевара не иду никад заједно.
Због вашег неслагања и разједињености
могу Турци да некажњено врше злочине.“
У то Филип стиже међу њих
1155 и даде свима чврсту вјеру,
позивајући Бога за свједока,
да ће бити захвалан за сваку њихову услугу

и да ће ратовати и склопити мир заједно с њима.
„Ево вам спремне војске за помоћ, а друга ће ускоро стићи,
1160 ево вам потребне џебане
да се можете свим жаром спремити за бој,
само пружите помоћ своју владарима
као што сте је раније пружали,
покажите се сада одважни.“
1165 На те се ријечи сви Црногорци
подигоше на оружје као раније,
опасаше шанчевима тврди положај Спужа,
ставивши га у одбрамбено стање, са свих страна,
да би могли да се одупру свакој сили.
1170 У тој борби проливано је много јуначке крви;
сва Брда се подигоше на оружје
да опколе градове и Турке у њима.
Мјесец и по ратовало се без престанка
и смјело се одолијевало турској сили,
1175 кад стиже кобна вијест
да су два владара склопила мир с Турцима
искључујући из уговора Црногорце,
и сматрајући их као побуњенике против Турака.
Кад Филип Вукасовић сазнаде
1180 да се с Турцима склопио мир,
пође с војском на своје границе
и убрза повлачење
напуштајући у невољи Црногорце
који су се сами морали борити и ратовати са Турцима.
1185 Чим је Филип извршио повлачење,
везир је изјавио: „Сад ћемо предузети све да падну Брда.“
И у трен ока сакупи војску,
навали на село Ћурилац,
многе куће уништи ватром
1190 и успије да опколи педесет Црногораца.
Али педесет јунака пружише снажну одбрану
не штедећи ниједног Турчина који би им у сусрет наишао,
из бусије снажно викнуше
позивајући у помоћ најближу браћу.
1195 Бјелопавлићи примијетише одмах борбу
и хитно на овај глас стигоше у помоћ;
у селу Ћуриоцу нападоше Турке
и ослободише опкољене другове.
Настави се битка усред Косовог Луга

1200 уз велике губитке Турака,
Махмуд се борио, затим је окренуо леђа,
прогоњен од Црногораца,
који му побише пет стотина људи
и заплијенише стотину коња.

1205 Црвенећи се од стида побјеже у Скадар,
хитро је било његово бјекство, без икаквог заустављања.
Мало времена затим прође
када му стидљиво паде на памет мисао
да је срамотом окаљао своје јуначко име

1210 и да је његова војска уништена.
Обиђе затим Скадар и Малесију,
Улцињ и цијелу Албанију.
Сакупише десет хиљада бораца,
крадом се паша приближи становницима црногорских кршева,

1215 а одатле крену са својом војском
на храбре Пипере.
Јунаци се спремно нађоше на одбрану,
али не прихватише борбу у равници,
него се повукоше према селу Стијени

1220 и закопаше се у ровове.
У овом селу ухватише се у коштац с везиром,
па на оружје устадоше и старци.
За битку се прочу међу сусједним Брђанима,
који одмах послаше помоћ мале војске

1225 од Пипера и Бјелопавлића
и нешто и из племена Васојевића.
На турску војску јуришаше Брђани,
преплашени Турци дадоше се одмах у бјекство;
први побјеже везир Бушатлија,

1230 а за њим скадарска коњица.
Један дио Турака растури се међу клисуре,
од њих се три стотине сурваше са брда,
а остатак војске су гонили
пјешаци који су престижали коњанике,

1235 сабљама их сијекући све до Дрезге.
Стотина их се удави у ријеци Морачи,
двије стотине турских глава би посјечено,
и више би их било да се Турци бјекством не спасоше.
Сав постиђен повуче се паша

1240 и смјести се у Подгорици,
где заустави преплашену војску,

па је поче и појачавати
док је не повећа до петнаест хиљада.
С том војском јунак упаде у Црну Гору,
1245 али му сваки напор остаде узалудан, па се срамно повуче
спасивши једва свој голи живот.
Сав посрамљен стиже до Скадра града,
а кад се нађе у скадарском серају
поче опет да сакупља голему војску
1250 смишљајући да с њом нападне Брда,
па чим уреди одабрану војску,
изврши смотру одахнувши мало.
Тада написа писмо
и посла га у Црну Гору
1255 главарима и владици Петру
[стих потпуно неразумљив]
и рече им у писму овако:
„Истина је ово што кажем и ништа вам не лажем
о, владико Петре, и ви, главари,
1260 судбина крајишника се мијења.
Славни Кара-паша вам пише,
њему је презиме Бушатлија,
први везир је, виши од осталих у царству,
а то му по заслуги и припада;
1265 султан му са својом сабљом не може одсјећи главу,
ни сви краљеви заједно ако на њега зарате.
Откад је тргао мач
и откад на раменима носи јуначку главу,
чувени постадоше његови поданици и његова крајина,
1270 а његова слава их је ојачала.
Ви добро знате да су мени подложни сви Брђани,
а сад, како вам је познато, почеше се дошаптавати,
многи од њих спремају устанак
и неће да ме више признају за свога пашу,
1275 али увјерите се да то не може бити
док моја мишица буде управљала мачем.
Истина је да сам се три пут с војском кретао
и да сам сва три пута био приморан на повлачење.
Зато су Брђани постали охоли
1280 вјерујући да су ми уништили војску,
али се они љуто варају
и маштају да су, борећи се с мојим четама,
потпуно их уништили;

међутим, и не упознаше их и не видјеше их.
1285 Сад сам заиста скупио војску
и ево њен тачан број:
Она се састоји од тридесет шест хиљада ратника,
већим дијелом пјешака, а мањим дијелом коњаника.
С њом имам намјеру да кренем у рат,
1290 да опљачкам и спалим села у Брдима
светећи се за сву срамоту
нанесену у три разна маха мојој војсци.
Него чујте ме, владико и главари,
и памтите добро што ћу вам рећи:
1295 немојте пружати помоћ Брђанима
ни склањати никакву њихову имовину,
већ будите моји пријатељи
и искрени моји сарадници;
а, ако не хтједнете да тако поступите,
1300 кунем вам се мојим именом Бушатлије,
и именом Малесије, мени најмилијим,
чим опљачкам и попалим села у Брдима
и стигнем с војском у Никшић,
упутићу своју војску да вас нападне
1305 и уништи као што будем уништио Брда;
силом ћу продријети у Црну Гору
да се потом спустим на обале мора.“
Кад је владика примио писмо
и заједно са главарима разумио садржај,
1310 одржао је уже вијеће:
„Ми не смијемо никада препустити Брда.“
Када то одлучише у вијећу,
послаше одговор Махмуд-паши:
„Шта нам пишеш, обијесни Бушатлијо,
1315 поуздавајући се у велики број своје војске,
да мислиш с њом напасти Брда
и отети плијен који ће ти оставити,
све се ово може и не догодити,
и не зависи од тебе, већ од Божје воље
1320 да ли ћеш их попалити или ћеш погинути,
или ћеш се као раније срамно повући.
Зашто нам пишеш и бјесниш,
а у исто вријеме се понизујеш молећи нас
да не дамо помоћ Брђанима?
1325 Ти знаш да ми немамо друге браће

и да смо с њима заједница.
Чуј, ми ћемо заједно гинути!
Зашто нам пријетиш да ћеш нас опљачкати
и да ћеш нас са својом војском опколити до Солила?
1330 Прије него то извршиш, немој се хвалити,
јер ћеш имати много посла док савладаш Брда!
Али остави на миру, пашо, ова Брда
и знај да она нама припадају.
Ако пак не промијениш намјеру,
1335 него се упутиш да их оружјем узнемирујеш,
објави рат као прави јунак
и покушај да нас истријебиш заједно са Брдима.“
Кад је Махмуд примио одговор,
крену с војском и то објави,
1340 па се с њом упути у поље Загорич
крај гласитог мјеста Подгорице.
Кад је владика с главарима чуо
да Махмуд са огромном војском
заиста креће са намјером да похара Брда,
1345 стаде храбрити славне јунаке.
Писма су на све стране послата
на руке витешких ратника,
свакоме редом од барјактара
и храбрих момака и главара:
1350 „На оружје, српски соколови,
напале су нас аждаје турске,
које су наумиле да нам опустоше Брда
и да нас баце у вјечиту тугу,
ако се не покажемо сада сложни у борби
1355 не штедећи крв, колико год буде могуће.“
Када писмо разумјеше убојници
и вјешти отимачи турског плијена,
сви спремно на ноге скочише
и заједно са владиком кренуше према Брдима
1360 носећи са собом много џебане
одличне врсте, поклон Јосифа,
бечкога ћесара,
чија су дјела славом овјенчана.
Када стигоше на брдо,
1365 у Слатини се улогорише,
а према њима улогори се Махмуд
у близини града Спужа.

Спреман да заметне битку,
он обавијести Црногорце
1370 да је наумио да их нападне с војском.
Црногорци, жељни борбе,
распоредише своју војску
у свануће петнаестог јула.
Нападе их везир заједно са Малисорима
1375 и прегази храбро село Мартиниће,
цијело га спаливши све до куле Радовића,
гдје му се Црногорци одупријеше
проливши много њихове крви.
Седам сати је трајала огорчена битка.
1380 У њој паде небројено турских војника,
а остатак би натјеран у бјекство.
Везир покуша да их силом задржи
и успје да врати у борбу војску из Малесије.
Још неколико пута учини ово исто
1385 док га несрећа и зла коб за њега,
као и за све остале његове борце,
не намјери на млада пастира
од једва дванаест година.
Бијесно везир скочи на дијете
1390 тргнувши бритку сабљу,
замахну да му одсијече младу главу
да би се тиме прославио пред својом војском,
али се дијете показа врло храбро,
опали против паше метак из пушке
1395 и погоди га тако
да му зададе тешку рану,
пробивши му груди и лијево раме.
Хитро везир наже у бјекство,
за њиме цијела његова силна војска.
1400 Тада настаде ужасан покољ:
док су војску гонили до Спужа
три хиљаде мртвих Турака паде на земљу,
тридесет застава оставише као плијен Црногорцима
и хиљаду пушака сребром богато украшених.
1405 Рањени паша даде се са војском у вратоломно
бјекство, на велику своју срамоту,
носећи урезану успомену на село Мартиниће
више него на Стамбол и многе друге градове.
Послије два мјесеца оздрави од ране,

1410 и устаде из кревета ставши на ноге,
па присутнима овако проговори:
„Тешко мени! Шта се то догоди
с мојом огромном славом
и с цијелом мојом храбром војском,
1415 с којом сам покорио седам пашалука
отевши их из руку султана и Турака?
Ох! нека ми Бог одузме живот
ако, на оном ко ме покорио, ко ме ранио
учинивши ме руглом цијелог свијета,
1420 не осветим нанесену ми љагу
и ако одустанем од скупљања још једне војске
са чврстом одлуком да погинем или добијем задовољење.
Јер боље ми је погинути
него изгубити славу!“
1425 Чим јунак прозбори ове ријечи,
изиђе из свога двора
и нареди да се испали шездесет топовских метака,
знак да се скупља војска.
За кратко вријеме сакупи четрдесет хиљада бораца
1430 да с њима подјарми Црну Гору.
Одатле се упути војска
кренувши према Црној Гори.
На челу ступа везир са четири паше.
Чим Црногорци примијетише
1435 војску упућену против себе,
и да је дошао везир у Љешкопоље
да би олакшао својим мукама,
одмах се јунаци латише оружја
и у селу Крусима се улогорише да дочекају Турке.
1440 Везир са силном војском заметну битку
и попали мали број кућа,
али га Црногорци одвратише од започетог подухвата
намамивши му војску у Бусовник.
Везир помисли да су се Црногорци дали у бјекство,
1445 па цијела турска војска стаде да их гони.
Када јунаци примијетише
да су привукли Турке међу камење,
нападоше их са три стране
дозивајући у помоћ јунаке из Брда,
1450 и тако уништише силну војску
гонећи је до села Круса,

гдје достигоше везира,
који, док му је дах трајао, није хтио да мирује.
Девет му рана зададоше
1455 и од пратње му три стотине убише;
снажну му одбрану пружише Малисори,
и већ су сви од његове пратње лежали мртви,
док најзад не осјети десети метак из пушке против себе уперен
(помогла му света Божија правда),
1460 који рани пашу баш
у кољено, и сломи му ногу.
Кад Црногорци ово спазише,
са свих страна насрнуше на њега.
Везир се јуначки држао и бранио
1465 задајући ране неколицини окретних младих,
али га притискоше, па му није помогла одбрана,
и над главом му је сијевнуо мач.
Први од Црногораца одрубиле му главу,
други му одузе скупоцјене мале пушке,
1470 трећи сабљу, четврти коња,
и добише дарове као да су били на свадби.
У то Брђани Турке нападоше с леђа
и разбише преостали дио војске;
само се мали њен дио спасе бјекством,
1475 а и од њих половина умрије од голога страха.
Вратише се Црногорци
и пашину главу донијеше владици на поклон
заједно са сабљом димискијом и коњем
натовареним другим бираним оружјем,
1480 па подијелише сав плијен
одузет у рату Турцима.
О Јосифе, владару по дјелима,
а не само по празним ријечима,
на како ли си велико добро спомен оставио,
1485 на корист свих покољења и на корист нејаких,
какво ли си и тада велико дјело извршио
поклонивши Црногорцима прах
који им је помогао да побиједе грозног пашу,
великог и непобједивог турског змаја.
1490 Истина, прах је био скупо плаћен
размјеном за драгоцјену митру (Кауниц то зна).
Она је била тешка као три хиљаде цекина
и била посута великим бројем драгог камења,

а Јелисавета ју је поклонила
1495 Василију, који вам је добро познат.
Не жале Црногорци
што су је поклонили,
и они ће те, Јосифе, вјечито хвалити.
Иако за тај поклон ниси уопште знао,
1500 ти си извршио племенито дјело, сви то признају.
Кад је већ уништен грозни везир
и њему одрубљена јуначка глава,
нека је Кауницу проста митра,
иако је вриједила сто хиљада цекина.
1505 Јер шта су цекини
према добру отаџбине сачуваном с толико труда!
Ортак Европе добро се сјећа војевања
и памти кад је ступио с вама у борбу,
двапут га нападосте
1510 према примљеним порукама које сте послушали.
Французима отесте градове
и све топове у читавом Которском заливу
све до славнога града Дубровника,
у којем се била скупила силна војска Француза.
1515 Многе од њих заробисте,
а многе хиљаде посласте у вјечни сан;
заједно са Русима пролисте крв
знајући да припадате истом племену,
а све по наређењу цара самодршца,
1520 праве круне српскога народа;
са Турцима и Французима се бористе
дајући му доказ своје вјерности,
на земљишту Боке Которске и све до Дубровника,
као и на османлијској територији све до Коњица,
1525 у никшићком и корјенићком крају
и око многих турских варошица,
под вођством цара Александра,
док није уништен француски Бонапарта.
Пошто бише покорени Париз и Француска,
1530 очува се турско царство.
Александар састави писмо
наређујући Црногорцима
да предаду Боку Которску
Аустријанцима без оклијевања,
1535 да се повуку на своје границе,

и да сачувају вјеру у Русију.
Кад ова вијест стиже до главара и владике,
изазва велико огорчење,
али против свршеног чина није било помоћи.
1540 И пригнувши шију пред главом Словенства,
Црногорци се повукоше из Боке Которске
и кренуше пут својих брда
захваљујући свемогућем Богу
што су се одбранили од свих напада.
1545 А тако ће наставити по цијену свога живота
све док Европа не отјера ђавола.

Регистар властитих имена

А

Абдолаха, 25
Абдула, 195–197, 201
Абдул-бегу, 135
Абдулу, 135
Аврорино, 73
Адријатик, 146, 163
Адријатског, 41
Азија, 5
Азијата, 117
Азије, 27, 28, 104, 166
Азији, 183
Азију, 203
Ајакчио, 145
Алах, 133
Албаније, 9, 180, 198
Албанију, 184, 205
Александар, 212
Александер, 173
Александра, 10, 145, 212
Алкорана, 6, 8, 29, 49, 85
Амене, 25
Амурату, 6
Аполон, 22, 44, 111, 131
Аполона, 23, 88, 144
Арбанаса, 181
Арбаније, 80, 87, 142
Арбанији, 19, 138, 196
Арбанијом, 126
Ариона, 23
Аристида, 46
Астреа, 45
Атила, 145

Аустријанцима, 212
Африке, 26
Ахмет, 9, 12, 17, 21, 25–27, 34, 51
Ахмет Трећи, 93
Ахмета, 24, 32
Ахмет-бегу, 135
Ахмете, 11
Ахметов, 93
Ахметова, 32
Ахметом, 34
Ахмет-паша, 19, 21, 34
Ахмет-паше, 26, 31, 32, 34
Ахмет-паши, 34, 177
Ахмет-пашо, 11
Ахмет-пашу, 11
Ахмет-силна, 27

Б

Бајазита, 6
Бајрамове, 54
Бара, 97, 98, 103, 197
Белоне, 13
Белони, 12
Белтрона, 169
Белтрону, 164
Београд, 5, 45
Бергат, 149
Бергата, 148, 150
Бери, 141
Бефир Ченгић-паша, 64
Бефир-пашу, 58
Бјелицах, 62, 75, 109
Бјелопавлић, 124, 128
Бјелопавлића, 205

Бјелопавлићи, 204
Бјелопавлићима, 197
Блата, 198
Блато, 120
Бог, 70, 72, 203, 210
Бога, 203
Богом, 118, 120, 187
Богу, 168, 177, 213
Божа, 161, 166
Боже, 187
Божија, 211
Божја, 75
Божје, 130, 207
Божји, 201
Божју, 35
Божовићу, 81
Божојзи, 33
Божом, 33, 37
Бојане, 100, 142
Боке, 146, 164
Боке Которске, 212, 213
Боке од Котора, 164
Боки, 41
Боком, 146, 147
Боку, 163, 173
Боку Которску, 212
Бонапарт, 172
Бонапарта, 172, 212
Бонапарте, 145, 167
Босна, 195
Босне, 9, 67, 100, 101, 108, 123, 196
Босни, 100, 102
Босну, 196
Босну и Херцеговину, 195
Боци, 158
Бошњак, 53
Бошњака, 192
Бошњаке, 55, 59, 100
Бошњаком, 108
Бошњаци, 200
Брајиће, 170
Брач, 163

Брача, 162
Брда, 85, 90, 107, 125, 126, 128, 204, 206–
208, 210
Брдах, 127
Брдима, 86, 127, 128, 207, 208
Брдма, 126
Брђана, 200
Брђанах, 90
Брђане, 177, 178
Брђани, 84–86, 91, 92, 205, 206, 211
Брђанима, 91, 205, 207
Бријег, 147
Бр'јега, 153
Бр'јегу Дебеломе, 161
Будве, 171, 201
Будвом, 120
Бусовник, 138, 139, 210
Бусовника, 138, 139
Бушатлија, 124, 126, 205, 206
Бушатлије, 120, 207
Бушатлијо, 126, 127, 207
Бушатове, 133
Б'јела Павла, 136

В

Василије, 70
Василију, 193, 212
Васојевића, 205
Венета, 117
Венеција, 44, 96, 105
Венеције, 42, 43, 46, 47, 99, 104, 110, 111,
119, 143
Венецијом, 98
Венециј', 105
Видовдан, 6
Византија, 105
Византије, 26, 28, 32, 60, 79, 93, 98, 123,
158
Византијом, 98
Вијена, 60
Вијене, 142
Вира, 120
Височице, 129

Витаљину, 153
Вјаземски, 150, 162
Власи, 73
Влахиње, 16, 20, 29–31
Влахињи, 21
Влашке, 178
Влашком, 178
Војинићах, 114
Врање, 18, 20
Врањом, 16
Вука, 18, 113
Вукоте Мрваљевића, 200
Вукотину, 114
Вуче, 18, 19
Вучје Ждр'јело, 153

Г

Гала, 145, 148, 149, 154, 156, 160, 167, 171, 172
Галије, 156
Галма, 163
Галом, 163
Галу, 155, 165
Гарча, 108
Геликона, 21
Гипнос, 22
Гипносове, 23
Глас каменштака, 175
Гора Црна, 11
Горе Црне, 9, 16, 38, 65, 80, 84, 97, 98, 100, 110, 124, 135, 145, 152, 165, 166, 169, 170
Гори Црној, 43, 51, 110, 173
Горице, 184
Горицом, 29
Горо Црна, 78
Гором, 42
Гором Црном, 9, 47, 65, 87
Гору Црну, 31, 52, 64, 66, 74
Грађане, 102
Грахова, 97, 98, 102, 103, 136, 199
Грахово, 137
Грахову, 197

Грк, 20
Грках, 158
Гусиња, 136

Д

Д. Вушовић, 45
Далмације, 162, 163
Далмацијом, 146
Далмацију, 164
Данил, 14, 16–18, 22, 42, 53, 63, 66
Данила, 9, 29, 64, 65
Данило, 9, 56, 67, 70
Данилов, 104
Данилова, 66, 70
Даниловом, 69
Данилову, 20
Данилом, 65
Даницу, 115
Дарданелах, 10, 12, 98
Дебели, 147
Дебелога, 153
Делгог, 147–149
Делгога, 147, 149
Дибрана, 136
Диоклеје, 85
Дољане, 89
Дрезге, 205
Дрекалова, 84
Дубровник, 149, 162
Дубровника, 148, 150–153, 161, 162, 212
Дубровнику, 151, 152
Думан, 28, 30, 32, 33, 42
Думан-везир, 31
Думан-паше Ћуприлића, 48, 99
Думан-пашо, 26
Думан-пашу, 26
Дунава, 178
Дурмитор, 74
Душанове, 7

Ђ

Ђорђа, 180
Ђурашковић, 19

Е

Европа, [173](#), [213](#)
Европе, [104](#), [145](#), [166](#), [202](#), [203](#), [212](#)
Европу, [146](#)
Египтових, [10](#)
Елбасана, [135](#)
Еол, [6](#), [119](#), [145](#)
Еола, [28](#)
Ереба, [6](#), [17](#), [109](#)
Ертогрул, [97](#)
Ертогрула, [97](#)
Ете, [115](#)

Ж

Жабљака, [136](#)
Жуте стијене, [184](#)
Жутковићу Његош Томо, [75](#)
Жутом ст'јеном, [29](#)

З

Загараче, [108](#)
Загарча, [197](#)
Загорич, [208](#)
Загорја, [53](#)
Загорје, [50](#), [52](#), [59](#)
Заљута, [109](#)
Заљути, [114](#)
Земун, [14](#)
Зете, [79](#), [129](#), [154](#)
Зети, [179](#)
Зетко, [81](#)
Зету, [184](#)
Златице, [89](#), [90](#)
Златичко, [88](#)

И

Ибраима, [137](#)
Ибрахима, [141](#)
Ивановићима, [175](#)
Илирије, [147](#), [152](#)

Ј

Јаворје, [137](#)
Јаковљева, [146](#)

Јаконова, [146](#)
Јанко, [19](#)
Јанком, [21](#)
Јанку, [19](#)
Једрене, [28](#), [100](#), [103](#)
Јелена, [191](#), [193](#)
Јелисавета, [212](#)
Јовановић, [38](#), [79](#), [82](#), [83](#), [97](#), [123](#), [129](#),
[146](#), [150](#), [152](#), [157](#), [158](#), [173](#)
Јово, [141](#)
Јововоме, [115](#)
Јову, [114](#)
Јозу, [175](#)
Јосиф, [202](#)
Јосифа, [146](#), [203](#), [208](#)
Јосифе, [211](#), [212](#)
Југовићи, [7](#)
Јунона, [27](#)
Јупитера, [10](#)
Јупитеров, [94](#)
Јупитером, [119](#)
Јусуф-бегу, [136](#)

К

Каваје, [137](#)
Кавказ, [42](#)
Камено, [155](#), [160](#)
Кандије, [46](#)
Кандију, [46](#), [191](#)
Капета Хуга, [157](#)
Кара-Махмуд, [132](#)
Кара-Махмуд-паше, [142](#)
Кара-Махмут Бушатлија, [123](#)
Кара-паша, [124](#), [206](#)
Кара-паше, [129](#), [141](#)
Кара-паши, [202](#)
Кара-пашу, [140](#)
Карла, [11](#), [25](#)
Кастриота, [135](#)
Катарина, [202](#)
Катунске, [106](#), [199](#)
Катуњани, [138](#), [139](#)
Кауниц, [211](#)

Кауницу, 212
Кипар, 46, 191
Кипра, 46
Клобука, 192
Кнежевићу, 141
Колашина, 136
Кома, 83
Конавла, 146
Коњица, 212
Корана, 184
Корчуле, 162
Корчулу, 163
Косанчићу, 7
Косовог Луга, 204
Косову, 6, 9, 10, 176
Косову пољу, 7
Котор, 47
Котора, 47
Которани, 190
Которском заливу, 212
Которску Боку, 164
Котору, 166, 201
Крим, 193
Круг, 53, 61
Круса, 210
Крусама, 138
Крусах, 31
Кресе, 30, 138
Крусима, 210
Куча, 88
Кучи, 84
Кчева, 62, 107, 117
Кчево, 100, 104, 106, 108, 117, 137
Кчеву, 101, 107, 108

Л

Лаврова, 6–8, 11–13, 18–27, 29, 32–36, 40,
43–46, 49–51, 53–55, 57, 58, 68,
76, 85, 100, 121, 127
Лаза Царевога, 30, 118
Лазара, 6
Лацманина, 161
Леонида, 16

Леополд, 142
Ликурга, 10
Лисца, 108, 115
Ловћена, 118
Ловћенко, 132
Лористон, 154, 155
Лористона, 169
Лористону, 164

Љ

Љеша, 154
Љешкопољац, 141
Љешкопоље, 184, 210
Љешкопољу, 29
Љубовића, 56, 195
Љубовићу, 50, 52, 53
Љубомир П. Ненадовић, 14

М

М. Решетара, 5
М. Стевановића, 23
Малесија, 132
Малесије, 124, 207, 209
Малесију, 179, 205
Малисори, 134, 211
Малисорима, 209
Мандушића, 113
Марицом, 100
Марка, 41
Мармонт, 151, 153–156, 159
Мармонта, 147, 152, 155, 156, 160, 162,
163
Мармонтово, 166
Мармонтову, 153
Мармонтом, 151, 152
Марсовога, 60
Марсу, 10
Мартинић, 130
Мартинићах, 131
Мартиниће, 131, 209
Мату, 175
Матусалему, 193
Махмуд, 130, 205, 208

Махмуда, 202
Махмудову, 202
Махмудом, 202
Махмуд-паши, 207
Махмуду, 126
Махмут, 131
Махмут Први, 93
Махмута Првог, 68
Махмут-бега, 87
Махмутову, 131, 137
Махмут-паша, 135
Махмут-цару, 91
Медином, 126
Медун, 89
Медуна, 90
Медуну, 90
Меке, 25, 50, 125
Меком, 126
Метерниху, 23
Мехмеда, 123
Мехмед-везир, 120
Мехмед-паша, 102, 109
Мехмед-паше, 109, 118, 120
Мехмед-пашо Бушатлијо, 102
Мехмед-пашу, 118
Мехмед-пашу Бушатлију, 106, 137
Милић Вуку, 114
Милорадовићу, 176
Минервиној, 94
Мићуновић, 18, 21, 113
Млетке, 97, 195
Млечанах, 117
Млечани, 113, 121
Млечанима, 121
Млечанина, 106, 111, 118
Млечићима, 111
Морача, 86
Мораче, 29, 38, 79, 81, 85, 137, 184, 188
Морачи, 205
Морачом, 29
Морачу, 86, 184
Мореју, 191

Мореју, 46
Морфејеве, 23
Москва, 5, 179
Москве, 11, 34
Москви, 177
Московљана, 192
Московљанину, 182
Московом, 34
Мурат, 183
Мурата, 6
Мурат-капетану, 136
Мурто-пашу, 137
Мустав, 93, 94, 96, 99
Муставе, 103
Мустав-царе, 98
Мустафа, 182
Мустафе, 93, 185
Мустафи, 182
Мушовићу, 136

Н

Н. Банашевића, 23
Немезисе, 9, 48, 58
Ненадовићевом, 19, 23, 25, 45, 52, 77, 79,
93, 97, 115, 123, 129, 146, 150,
152, 157, 158, 163, 173
Никац, 72–74
Никац од Ровинах, 70
Никца, 78, 114
Никца од Ровинах, 78
Никшић, 177, 178, 207
Никшиће, 107
Новога, 147, 155, 160

Њ

Његош, 23
Његошевих, 45
Његуш, 103
Његуша, 189
Његушах, 115
Његуше, 41, 103

О

Обилића, 6, 21, 58, 75

Обилићу, 7
 Озринићах Драгу, 114
 Олега, 146
 Олимпа, 108, 121
 Олимпове, 171
 Омућевић, 58
 Орканове, 27
 Орлујске, 85
 Орлујске ст'јене, 85
 Орлујску, 85
 Осман, 8
 Осман Други, 93
 Османа, 137
 Османа Првог, 97
 Османов, 27, 97
 Османове, 94
 Османово, 32
 Османовој, 48
 Острога, 128, 196
 Острошким гредама, 197
 Отмана, 125
 Отманова, 103, 124
 Отманове, 59, 94
 Отмановић, 34
 Отманову, 93, 202

П

П. А. Лаврова, 5
 Павловога, 173
 Панчево, 38
 Париж, 164
 Париз, 145, 172, 173, 212
 Париза, 148
 Паризом, 145
 Парнаса, 21
 Пејо, 81
 Пелевића, 21
 Перса, 10
 Перу, 114
 Петар, 104, 115, 129, 150, 162, 169, 176, 179, 185, 187, 191
 Петар II Петровић Његош, 5
 Петар Велики, 185

Петар Петровић, 175
 Петра, 124, 140
 Петра Великог, 177, 185
 Петра Великога, 176, 202
 Петре, 206
 Петрова, 163
 Петром, 185
 Петру, 115, 206
 Пиве, 192
 Пилетић, 81
 Пипер, 79, 83
 Пипера, 205
 Пипере, 83–85, 205
 Пипери, 82
 Пиперима, 81
 Пјешивца, 137
 Пјешивце, 137
 Подгорице, 79, 88, 90, 108, 141, 187, 208
 Подгорици, 80, 179, 205
 Поље, 154
 Пољу, 19
 Посидона, 10
 Пошкаља, 200
 Предиш, 109
 Предиша, 114
 Пржника, 20
 Пржником, 16
 Пржнику, 19
 Призрена, 87, 137
 Приморацах, 146, 172
 Приморја, 103, 171
 Приморје, 99, 101, 103, 173
 Приморјем, 172
 Приморју, 41, 43, 99, 165, 171
 Приморце, 178
 Проклетија, 179
 Пропонтиде, 98
 Пророк, 33, 50
 Пророкова, 33, 85
 Пророковом, 97
 Просвета, 146
 Просвете, 157

Просветиним, 143
Просветиног, 23, 81, 123, 141
Прута, 178
Пруту, 183

Р

Рагузе, 146, 149, 151, 152, 161, 166
Рагузи, 158, 172
Рагузом, 147
Рагузу, 164
Радан, 84
Радан-војевode, 90
Радовића, 209
Раду, 115
Реље, 58
Ресула, 29
Решетар, 97, 146, 157, 163
Решетара, 6–8, 11–13, 18–27, 29, 32–36,
38, 40, 43–46, 49–51, 53–55, 57,
58, 64, 68, 76, 82, 83, 85, 100, 119,
121, 123, 127, 143, 157, 163
Рибнице, 90, 91
Ријеке, 151, 197
Ријечанску, 102, 136
Ријечке, 106
Ријечке нахије, 179, 199
Ријечку, 31
Рим, 20
Римјана, 158
Рисна, 102
Рисну, 197
Ришњани, 199
Ровинах, 114
Ровине, 53, 61
Ровца, 137
Романије, 100, 108
Романиј', 102
Романова, 163
Рудинах, 73
Рудине, 76, 77
Румелије, 196
Румелију, 184, 196
Рурикове, 172

Рус, 155
Руса, 148, 156, 177, 185
Русаци, 155
Русе, 146
Руси, 164, 193
Русија, 179
Русије, 177–179, 185, 191, 203
Русијом, 179
Русију, 213
Русиј', 164
Русима, 158, 163, 186, 212
Русма, 162
Русом, 183
Русу, 183
Р'јеке, 152

С

Сарајево, 112
Сармата, 153
Сармације, 158
Св. Николе, 175
Свезнајући, 132
Свемогући, 192, 202
Свемоћног, 180
Светослава, 146
Свободијада, Мање пјесме, Проза;, 5
Селенино, 12
Сената, 190
Сењавина, 150
Сењавиња, 162
Ситница, 141
Ситнице, 35, 141, 184, 186, 187
Ситницом, 29
Ситницу, 141
Сјенице, 89
Сјеницу, 89, 90
Скадар, 100, 112, 184, 205
Скадра, 79, 80, 87, 123, 126, 135, 179, 196,
206
Скадранина, 101, 109, 120
Скендербега, 16, 19, 100, 124
Ските, 145
Славе, 145, 148–150, 154, 160, 165

Славенина, 152, 153
Славенства, 56, 145
Славјана, 172
Славјане, 156
Славјанима, 145
Славјанин, 148, 149, 155
Славјанина, 145, 162
Славјанину, 154
Славјанма, 161
Славјанове, 7
Слатине, 130
Слатини, 208
Слатину, 128, 129
Сливја, 107
Сливје, 137
Сливље, 107
Словенства, 213
Солила, 42, 43, 189, 197, 208
Солилах, 42
Спича, 199
Спуж, 117, 132, 200
Спужа, 79, 117, 129, 204, 208, 209
Срб, 53
Срба, 6, 7, 65, 66, 99, 148, 195
Србаља, 27
Србаљах, 31, 98
Србах, 27, 42, 94, 123, 128, 132
Срби, 9, 169, 191, 198
Србије, 103
Србима, 78, 98, 101, 161
Србин, 151, 186
Србина, 24, 171, 172
Србином, 171
Србину, 176
Србма, 133
Србу, 8
Српкиње, 8, 16
Српства, 7, 10, 13–15, 17, 25, 29, 38, 190
Стамбол, 13, 28, 39, 58, 60, 124, 209
Стамбола, 27–29, 38, 45, 80, 93, 123
Стамболија, 39, 84
Стамболије, 180

Стамболом, 97
Стамболу, 12, 91, 183
Стамбула, 110
Стамбулу, 105
Станко, 75
Стијене, 82
Стијени, 205
Стијену, 82, 123
Стоца, 192
Суторине, 147, 156

Т
Танатоса, 22
Татари, 191
Термопилах, 73
Тирана, 137
Титан, 156
Титанове, 172
Титона, 23
Титоновој, 23
Токаје, 166
Томановић, 70, 74–76, 78, 113, 114
Топал, 80
Топал-Осман, 79, 87
Топал-паша, 81, 86
Топлица, 7
Торгитаос, 33
Тоска, 184
Травник, 70, 112, 192, 194
Травника, 66
Травнику, 100
Требиња, 160
Тритона, 22
Тритонова, 108
Трњине, 53, 61, 194
Тугомира, 80
Турака, 179, 180, 184, 187, 189, 190, 204, 205, 209, 210
Тураках, 36, 39, 40, 44, 61, 62, 72, 75, 77, 79, 90, 108, 167
Турке, 9, 30, 42, 51, 54, 67, 90, 113, 114, 116, 117, 132, 180, 181, 186, 192, 193, 199–202, 204, 210, 211

Туркистана, 7
Турске, 87, 101, 103, 106
Турску, 178
Турства, 5, 9, 15, 17, 21, 25, 26, 28, 31, 37, 42, 45, 49, 93, 94, 97, 98
Турство, 8, 48, 69, 87
Турству, 26, 29, 61, 94, 101
Турци, 15, 18, 20, 30, 36, 40–42, 50–52, 61, 62, 66, 68, 69, 72–74, 76, 77, 83, 86, 89, 91, 110, 113, 118, 121, 131, 136, 138, 167, 180–182, 184, 186, 188, 189, 191–194, 198, 200, 203, 205
Турцима, 11, 26, 30, 38, 39, 61, 63, 75–77, 79, 81, 83, 107, 111, 113, 121, 133, 184, 189, 190, 193, 194, 198–204, 211, 212
Турцма, 9, 17, 19, 20, 30, 33, 63, 76, 82, 84, 112, 132, 136, 144
Турчин, 42, 49, 54, 55, 83, 109, 116, 117, 177, 180, 191, 198, 200
Турчина, 15, 65, 89, 106, 111, 114, 118, 176, 177, 191, 202, 204
Турчину, 49

Ћ

Ћемовско поље, 179
Ћемовском, 19
Ћехај, 32, 67
Ћехај-паше, 68
Ћехај-паши, 74
Ћехај-пашом, 68, 74
Ћехај-пашу, 66, 76, 114
Ћехају, 72, 75
Ћуприлић, 35, 36, 39, 40, 43, 44, 46, 182–184, 186–190
Ћуприлића, 26, 30, 36, 39–41, 43, 45, 46, 182, 187, 192, 197
Ћуприлићем, 36, 187, 188
Ћуприлићу, 27, 31, 37, 38, 43, 45, 182, 187, 190
Ћурилац, 123, 204
Ћуриоцу, 204

У

Убле, 73
Убле Цуцке, 76
Ублима, 114
Улцињ, 205
Урана, 153, 155
Уранова, 17, 131
Ускоковић Стано, 154

Ф

Феб, 5
Феба, 17, 28, 77, 144
Фебова, 109
Филип, 202–204
Филип Вукасовић, 204
Филипа, 202
Франца Првог, 142
Франције, 147, 149, 155, 164, 166
Француз, 151, 153, 155, 158, 159, 161, 162, 170, 171
Француза, 147, 154, 158, 160, 162, 164, 170–172, 212
Французах, 148, 161
Французе, 153
Французи, 166
Французима, 150, 212
Французма, 156, 161, 168
Французом, 171
Французу, 154
Француска, 212
Фратарско, 154

Х

Хасана, 137
Хасан-Хоту, 136
Хемус, 42
Херцеговац, 53
Херцеговине, 177
Херцеговину, 196
Херцеговске, 9
Херцеговце, 55, 59, 100
Хипокрене, 76
Ходаверди, 87

Христа, 5

Ц

Цавтат, 148

Царев Лаз, 24, 182

Цариград, 191, 194

Цариграда, 65, 184, 186, 196

Цариграду, 182

Цетиња, 41, 114, 189

Цетиње, 13, 41, 102

Цетињско поље, 200

Цетињу, 56, 175, 189, 197

Црмнице, 120, 121, 136, 197, 198, 201

Црмници, 119, 200

Црмницом, 201

Црмницу, 101, 102, 107, 109, 117, 120, 197, 198

Црмничку, 31

Црна Гора, 49, 177

Црне Горе, 63, 70, 128, 130, 132, 173, 175, 176, 184, 185, 190, 192, 199

Црногорац, 24, 116, 117, 147, 148, 155, 159–161, 164–166

Црногораца, 181, 183, 188, 192, 193, 197–200, 204, 205, 211

Црногорке, 66

Црногорца, 13, 20, 22, 26, 48, 52, 57, 66, 68, 82, 111, 148, 164, 169, 195

Црногорце, 22, 30, 36, 62, 65, 75, 99, 147, 178, 191, 193, 196, 201, 204, 209

Црногорцем, 58

Црногорци, 14, 20, 22, 27, 42, 53–56, 67,

68, 76, 77, 84, 107, 108, 113, 114, 118, 128, 130–133, 137, 139–142, 145, 149, 154, 155, 159, 177–180, 182–184, 186, 188, 189, 191, 192, 194, 195, 197, 198, 200–202, 204, 209–213

Црногорцима, 190, 194, 195, 198, 199, 202, 209, 211, 212

Црногорцма, 17, 40, 70, 104, 136, 173

Црној Гори, 27, 66, 97, 135, 164, 191, 196, 197, 210

Црном, 42

Црном Гором, 67

Црну Гору, 66, 114, 182, 185, 196, 202, 206, 207, 210

Цуцах, 62, 137

Цуце, 53, 62, 137

Цуцке Убле, 67

Ч

Чева, 118, 198

Чеву, 196–198, 200

Ченгић, 194

Ченгић Бећир-паша, 58

Ченгића, 48, 50, 52, 53, 56, 58, 194

Ченгићи, 49

Ченгић-паша, 59

Ченгић-паше, 58

Ш

Шампање, 166

Шведа, 11

Шведске, 25, 177